

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HABÎB-İ KARAMÂNÎ VE ETVÂR-I SEB‘A MANZÛMESİ

Hatice Kübra TEKDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN

İZMİR - 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “Habîb-i Karamânî ve Etvâr-ı Seb‘a Manzûmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Hatice Kübra TEKDEMİR

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Habîb-i Karamânî ve Etvâr-ı Seb‘a Manzûmesi

Hatice Kübra TEKDEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Halvetî şairler arasında, dervişin ruhanî yolculuğunda kat ettiği yedi aşama (ervâr-ı seb‘a) hususunda edebî eserler meydana getirmek bir gelenek hâline gelmiştir. Anadolu’da faaliyet gösteren ilk Halvetî şeyhlerinden Habîb-i Karamânî de (XV. yy.) bu geleneği takip ederek aynı konuda bir mesnevî kaleme almıştır. Bu çalışma –tezimizin başlığında da ifade edildiği üzere- Habîb-i Karamânî ve etvâr-ı seb‘a manzûmesi üzerine geniş bir araştırma ortaya koymayı amaçlamaktadır. Üç ana bölümden meydana gelen tezimiz, etvâr-ı seb‘a meselesine dair temel bilgilerin verildiği giriş bölümünü takiben özellikle Habîb-i Karamânî’nin hayatını ele alan ilk bölüm ile başlamaktadır. Bu bölüm, şairin hayatı, ailesi, eğitimi, seyahatleri, mürşidi, müridleri, vefatı, kabri, vb. konuları içermektedir. Karamânî’nin hayatının ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin hemen akabinde, aynı bölümde, şairin eserlerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölüm, Etvâr-ı Seb‘a üzerine yoğunlaşmaktadır. Mesnevînin adı, yazarı, dili ve kullanılan nüshasının tespitine dair birtakım temel bilgiler sunulduktan sonra, metindeki ayet ve hadis iktibaslarına işaret edilmiştir. Öte yandan, mesnevînin tahliline tahsis edilmiş müstakil bir bölümde, Karamânî’nin etvâr-ı seb‘a meselesi hususundaki görüşleri açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde klasik kavram analizine başvurulmamış, fakat metinde geçen kişiler ve tasavvufî kavramlar, gerekli görüldükleri hâlde, yeri geldikçe açıklanmıştır. Metin tahliline ek olarak, eserin şekil, tür, dil ve ifade özellikleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, ilk etapta, Habîb-i Karamânî'nin çağdaşı Bahâeddîn-i Erzincânî'nin, Karamânî'nin Etvâr-ı Seb'a'sı ile pek çok yönden benzerlik gösteren mesnevîsine dikkat çekilmiştir. Zira iki eserden birinin, ötekinin etkisi altında kalınarak yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Tezin bu bölümünün ana amacı, iki mesnevîyi mukayese etmek suretiyle Karamânî'nin eserinin özgünlüğünü değerlendirmektir. Bu problemlili konuyu tartışmak, geleneksel İslamî literatür ile modern bilimlerin, intihal kavramına yaklaşımındaki farklılığı ortaya koymak açısından da ayrıca önemlidir. Son kısımda ise Etvâr-ı Seb'a'nın metni, transkripsiyon sistemi takip edilerek Latin alfabesine aktarılmıştır. Metnin aktarımında takip edilen esaslar tarafımızdan belirtilmiş ve sağlam bir metin kurma çabası içinde olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karamânî, Etvâr, Tavr, Halvetiyye, Mesnevî.

ABSTRACT

Master's Thesis

Habib Al-Karamani and His Work: Al-Atwar As-Sab'a

Hatice Kubra TEKDEMIR

Dokuz Eylul University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

It had been a tradition among Khalwati poets to produce literary works explaining the seven stages (al-atwar as-sab'a) dervish goes through in his spiritual journey. Following this tradition, as one of the first Khalwati dervishes who were active in Anatolia (15th century), Habib Al-Karamani wrote a mathnawi on the same topic too. This study –as expressed in the title of our thesis- aims to put forward an extensive research on Habib Al-Karamani and his literary work: Al-Atwar As-Sab'a. Our thesis which consists of three main chapters, following the essential information about al-atwar as-sab'a issue given in the introduction part, begins with the very first chapter that most especially addresses Habib Al-Karamani's life. This chapter covers certain issues such as poet's birth, family, education, travels, teacher (sheikh), students, death and tomb, etc. Right after studying Al-Karamani's life comprehensively, his literary works are mentioned subsequently in the same chapter.

Second chapter focuses on Al-Atwar As-Sab'a. After presenting some essential information about the mathnawi such as its name, author, language and the process of determining the followed manuscript, the verse and hadith quotations in the text are pointed out. On the other hand, in a separate part allocated to the mathnawi's analysis, Al-Karamani's thoughts on al-atwar as-sab'a issue are tried to be clarified. Classical conceptual analysis is not applied in this part, but the people and some concepts of Sufism that are mentioned in the text are explained in places when it's necessary. In addition to text analysis,

the form and types of poetry used in the literary work and Al-Karamani's poetic manner are examined under separate headings.

The third and final chapter, in the first place, draws attention to Bahaeddin Al-Erzincani's mathnawi which is written contemporaneously in the same period and has common features with Al-Karamani's Al-Atwar As-Sab'a in many respects so that it is certain that one of the two mathnawis was written under the influence of the other one. This part's main interest is to evaluate the originality of Al-Karamani's work by comparing the two mathnawis. It is also important to discuss this problematic issue to be able to show the difference between the approaches of traditional Islamic literature and modern sciences to the idea of plagiarism. Furthermore, in the last part, we converted Al-Atwar As-Saba's text using the Latin alphabet and following a specific transliteration system. We stated our method of reproduction of the text and we tried our hardest to set the trustworthy text.

Keywords: Al-Karamani, Al-atwar, At-tawr, Khalwatiyah, Mathnawi.

HABÎB-İ KARAMÂNÎ VE ETVÂR-I SEB‘A MANZÛMESİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HABÎB-İ KARAMÂNÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI	4
1.1.1. Adı ve Nisbesi	4
1.1.2. Doğumu	6
1.1.3. Ailesi	7
1.1.4. Tahsili ve Mesleği	8
1.1.5. Seyahatleri ve Yaşadığı Çevre	10
1.1.6. Tarikatı ve Silsilesi	12
1.1.7. Şeyhi: Yahyâ-yı Şîrvânî	17
1.1.8. Halifeleri	21
1.1.8.1. Cemâleddîn İshak Karamânî	21
1.1.8.2. Dâvûd-ı Mudurnî	24
1.1.8.3. Seyyidî Halife	26
1.1.8.4. Nakkaş Baba	27
1.1.8.5. Hızır-ı Amâsî	29
1.1.9. Hakkındaki Menkıbevî Rivayetler	29
1.1.10. Vefatı ve Kabri	32
1.2. ESERLERİ	35

1.2.1. Kitâbu'n-nesâyah	35
1.2.2. Risâle-i Makâmâtü's-sülûk (Etvâr-ı Seb'a)	35

İKİNCİ BÖLÜM

MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'A)'UN İNCELENMESİ

2.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	36
2.1.1. Eserin Adı, Müellifi, Dili ve Kullanılan Nüshasının Tespitine Dair	36
2.1.2. Eserde Bahsi Geçen Ayetler	37
2.1.3. Eserde Bahsi Geçen Hadisler	40
2.2. ESERİN MUHTEVASI	45
2.3. ŞEKİL VE TÜR ÖZELLİKLERİ	69
2.4. DİL VE İFADE ÖZELLİKLERİ	71
2.4.1. Eserin Dili	71
2.4.2. Eserin İfade Tarzı	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'A)'UN METNİ VE METNE DAİR BAZI DEĞERLENDİRMELER

3.1. ESERİN ÖZGÜNLÜĞÜNE DAİR BİR MÜLAHAZA	76
3.2. METNİN AKTARIMINDA TAKİP EDİLEN USÛL VE ESASLAR	82
3.3. MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'A)'UN METNİ	85
SONUÇ	204
KAYNAKÇA	207
EKLER	

KISALTMALAR

as	Aleyhi's-selâm
AÜ	Ankara Üniversitesi
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz.	Bakınız
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
ks	Kaddesa'llâhu sırrahû veya Kuddise sirruh
m.	Miladî
MÜİF	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nr.	Numara
s.	Sayfa
sav	Salla'llâhu aleyhi ve sellem
ss.	Sayfalar arası
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
v.	Vefatı
vr.	Varak
Yay.	Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları
yy.	Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

EK 1: Habîb-i Karmanî'nin Mezar Taşı Fotoğrafi	ek s.1
EK 2: Mehmet Paşa Camii Fotoğrafi	ek s.2
EK 3: Hoşislamlar Türbesi'nin Dışarıdan Görüntüsü	ek s. 3
EK 4: Hoşislamlar Türbesi'nin İçeriden Görüntüsü	ek s. 4

GİRİŞ

Tasavvufta insan, madde (beden) ve mânâ (ruh) şeklinde iki farklı unsurdan müteşekkil bir varlık olarak düşünülmektedir. Madde, halk alemine tekabül etmekte iken insanın maddî yönü, anâsır-ı erba‘a (hava, su, toprak, ateş) ile ifade edilmektedir. Mânâ yönü ise “emir âlemi” şeklinde adlandırılmakta ve insanın ruhuna/latîf tarafına işaret etmektedir. İnsanın, maddî yönünü yok ederek hayvanî sıfatlardan arınması ve latîf tarafını açığa çıkarabilmesi için manevî bir terbiyeden geçmesi gerekmektedir. İşte ruhun bu manevî terbiyeden geçirilmesine tasavvuf literatüründe seyr ü sülûk adı verilir.¹ Tasavvufta kişinin manevî bir terbiyeden geçirilmesi son derece önemli bir yere sahiptir. Manevî terbiye metodları noktasında ise bazı tarikatlar ruhu esas almış (ruhanî tarikatlar), öte yandan bazıları nefsi esas kabul etmiştir (nefsanî tarikatlar).² Ruhanî tarikatların seyr ü sülûk metodu, İmam-ı Rabbanî’nin sistemaze ettiği “letâif-i hamse” anlayışına dayanmaktadır. Buna göre insanda emir âlemine ait beş latîfe (kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ) bulunmaktadır ve sâlik, seyr ü sülûkunu kalp latîfesinden başlayarak bu beş latîfe ile sürdürmektedir.³ Halvetiyye’nin de aralarında bulunduğu nefsanî tarikatlara göre ise insanî nefsin (nefs-i nâtika)⁴ yedi sıfatı bulunmaktadır. Emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziyye, marziyye ve kâmile (sâfiye) şeklinde sıralanan bu sıfatlar “etvâr-ı seb‘a” (yedi tavır) biçiminde anılmaktadır.⁵ Buradaki “etvâr” (tavırlar) ifadesi Kur’ân-ı Kerîm’de “O, sizi evrelerden (etvâr) geçirmek suretiyle yaratmıştır” mealindeki Nuh Suresi’nin 17. ayetinde geçmektedir. Bu tavırların yedi tane oluşuna da dikkat çekilmiştir. Zira İslam literatüründe yedi sayısına ayrı bir önem atfedildiği

¹ Ruh, nefs-i insanî veya nefs-i nâtika şeklinde de adlandırılabilir. O, maddeden mücerred bir cevherdir ve insan bedeninin asıl sultanı şeklinde nitelendirilmiştir. Ancak bedendeki tasarruf ve saltanat, nefs-i hayavânî vasıtasıyla icra edilir. Nefs-i hayvanînin bedendeki yerinin ise kalbin ortasındaki “nokta-ı süveydâ” olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla nefs-i insanî ve nefs-i hayvanî arasında, insan hayatta olduğu müddetçe bir alaka vardır. Fakat hakikat itibarıyla latîf ve hafif olan nefs-i insanî, nefs-i hayvanînin boyunduruğundan kurtulamazsa kişi, hayvanlık mertebesinden insanlık payesine yükselemez. İşte seyr ü sülûkta bu payeye yükselmek amaçlanır. Bkz. Mehmet Ali Aynî, **Tasavvuf Tarihi**, Vatan Matbaası, İstanbul, 1341, ss. 237-240.

² Bkz. İrfan Gündüz, **Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin**, Seha Neşriyat, Ankara, 1984, ss. 180-181.

³ Bkz. Osman Türer, “Letâif-i Hamse”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 27, Ankara, 2003, s. 143.

⁴ Mehmet Ali Aynî, mutasavvıflara göre “tabî‘î nefis”, “nebâti nefis”, “hayvanî nefis” ve “insanî nefis (nefs-i nâtika)” şeklinde adlandırılan dört türlü nefis bulunduğunu söylemiştir. Bkz. Aynî, s. 236. Bu ayrımın yalnızca “nefs-i nâtika” ve “nefs-i hayvanî” şeklinde ikiye indirildiği yerlere de rastlanmaktadır. Bkz. Rahmi Serin, **İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler**, Petek Yay., İstanbul, 1984, s. 47.

⁵ Bkz. Aynî, s. 240.

görülmektedir. “Bana yedi âzâ üzerine secde etmem emrolundu...”⁶ gibi hadislerin de bu hususu vurguladığı ifade edilmiştir. Fâtiha Suresi’nin yedi ayetten müteşekkil oluşu, yine yedi sayısının önemine delil olarak gösterilmiş argümanlardandır.⁷

“Etvâr-ı seb‘a” kavramının yanı sıra “makâmâtü’l-kalb”, “makâmâtü’s-sülûk” gibi tabirlerin de aynı anlamda kullanılabildiği görülmektedir. Bu husustaki bir diğer yaklaşım ise kalbi esas almakta ve kalbin tavırlarını (sadr, kalb, şegâf, fuâd, habbetü’l-kalb, süveydâ ve muhçetü’l-kalb) “etvâr-ı dil” şeklinde adlandırmaktadır.⁸

Habîb-i Karamânî’nin de mensubu bulunduğu Halvetiyye tarikatında seyr ü sülûk, nefsin yedi mertebesi için belirlenmiş yedi ilahî isimle yapılmaktadır. Bu isimler, yukarıda bahsedilen yedi tavra sırasıyla tekabül edecek şekilde, “Lâ ilâhe illa’llâh”, “Allâh”, “Hû”, “Hak”, “Hay”, “Kayyûm” ve “Kahhâr”dır. Halvetiyye’de “usûl” adını alan bu yedi isim, zikirde esas kabul edilmiştir. Daha sonraları ise bu yedi isme, tarikat içindeki bazı şube kurucuları tarafından “fürû’” denen birtakım eklemeler yapılmıştır. Fürû’ isimleri, tarikat şubelerine göre farklılık arz edebilmektedir.⁹ Sonraki dönemlerde etvâr-ı seb‘a türündeki eserlerin yaygınlık kazanması ile birlikte ise her makamın âlemi, hâli, mahâlli, rengi, vb. çeşitli hususiyetleri de anılmaya başlanmıştır; hatta bunları ifade eden tablolar ortaya konmuştur. Aşağıda Sadık Vicdanî’nin Harîrî-zâde’nin *Tibyânü Vesâili’l-Hakâik* adlı eserinden naklen sunduğu tablo örnek olarak gösterilmiştir.¹⁰

Nefsin Sıfatları	Emmâre	Levvâme	Mülhime	Mutmainne	Râziyye	Marziyye	Kâmile
Seyrin Envâ’ı	İla’llâh	Ala’llâh	Bi’llâh	Ani’llâh	Fi’llâh	Me’a’llâh	Li’llâh
Avâlim	Şehâdet	Misâl	Ervâh	Ceberût	Lâhût	Nâsût	Hakikât
Ahvâl	Zevk	Şevk	Aşk	Vasl	Hayret	Fenâ fi’llâh	Bekâ bi’llâh
Mahâl	Sadr	Kalb	Ruh	Sır	Sırru’s-sır	Hafî	Ahfâ
Vâridât	Şeriat	Tarikat	Hakikât	Ma’rifet	Velâyet	Siddikiyyet	Kurbet
Şuhûd	Tevhîd-i Ef’âl	Tevhîd-i Sıfât	Tevhîd-i Zât	Cem’	Hazeratü’l-cem’	Cem’u’l-cem’	Ehadiyyetü’l-cem’
Esmâ	Lâ ilâhe illa’llâh	Allâh	Hû	Hak	Hay	Kayyûm	Kahhâr
Envâr	Ezrak	Asfar	Ahmer	Esved	Ahzar	Ebyad	Bilâ-levn

⁶ Bkz. Ebû Abdî’llâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **el-Câmi’u’s-sahîh**, Muhakkik: Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavkî’n-necât, 1422, Ebvâbu Sıfâtî’s-salât, 52.

⁷ Bkz. Necdet Şengün, **Kuloğlu Şeyh İlyâs Etvâr-ı Seb‘a**, İlahiyât Yay., Ankara, 2013, (Etvâr-ı Seb‘a), s. 14.

⁸ Bkz. Şengün, (Etvâr-ı Seb‘a), s. 19.

⁹ Bkz. Sadık Vicdanî, **Tomâr-ı Turuk-ı aliyyeden Halvetiyye Silsile-nâmesi**, Evkâf-ı Selâmiye Matbaası, İstanbul, 1338-1341, ss. 36-37.

¹⁰ Bkz. Vicdanî, s. 35.

Yukarıda verilen tabloya benzer tabloların çizilmesi ve konu ile ilgili ıstılahların oluşması, etvâr-ı seb‘a türündeki eserlerin yaygınlaşmasına paralel olarak gelişmiştir. Nitekim böyle bir tabloya ilk dönemlerde rastlamak mümkün değildir.¹¹ Zira “etvâr-ı seb‘a” kavramının kendisi dahi XV ve XVI. yy.’lardan itibaren tasavvuf literatüründe yerini almaya başlamıştır.¹² Dolayısıyla XV. yy.’da yaşamış Habîb-i Karamânî’yi de, etvâr-ı seb‘a konusunda kaleme aldığı eseriyle, bu alandaki ıstılahların teşekkül etmesine hizmet etmiş müellifler arasında anmak yanlış sayılmayacaktır.

Bilhassa Halvetiyye tarikatında çokça önemsenmiş bulunun etvâr-ı seb‘a konusunda bu tarikat müntesiplerince müstakil eserler ortaya konmuş, zaman içinde Halvetiyye’de etvâr-ı seb‘a yazma geleneği vücuda gelmiştir. Bu alanda tarikat içinde kaleme alınan eserlerin başında, Yahyâ-yı Şîrvânî’nin, kendinden sonra telif edilen etvâr-ı seb‘alar için bir model teşkil etmiş Farsça eseri zikredilmelidir. Habîb-i Karamânî’nin çağdaşı olan Pir Muhammed Erzincânî (v. 869/1464), Seyyid İbrahim Taceddin (v. 882/1478), Halîl-i Maraşî (v. 890/1485), Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî (v. 910/1504-05), vb. müellifler de etvâr-ı seb‘a risaleleri kaleme almışlardır. Daha sonraki dönemlerde ise aynı gelenek çerçevesinde eserler verilmeye devam edilmiştir.¹³ Habîb-i Karamânî’nin bu alandaki eseri de Halvetiyye tarikatı içerisinde yazılmış onlarca eser arasında önemli bir yere sahiptir. Biz bu çalışmamızda, Habîb-i Karamânî ve etvâr-ı seb‘ası hususunda güvenilir ve kapsamlı bilgiler sunmayı hedeflemiş bulunmaktayız.

¹¹ Bkz. Hayrani Altıntaş, **Tasavvuf Tarihi**, AÜİF Yay., Ankara, 1986, s. 51.

¹² Bkz. İbrahim Işıtan, “Halvetiyye Geleneğine Ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâli Efendi’ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb‘a)”, **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 7, 2011, s. 92.

¹³ Etvâr-ı seb‘a yazma geleneği ve bu gelenek dâhilinde yazılmış eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şengün, (Etvâr-ı Seb‘a), ss. 15-37; Ramazan Muslu, “Halvetiyye’de “Atvâr-ı Seb‘a” Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli’nin Atvâr-ı Seb‘a Risalesi”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı: 18, 2007, ss. 44-45.

BİRİNCİ BÖLÜM

HABİB-İ KARAMÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Adı ve Nisbesi

Şair, kaynaklarda Şeyh Habîb,¹⁴ Habîb-i Karamânî,¹⁵ Habîb-i Ömerî,¹⁶ Habîb el-Ömerî el-Karamânî,¹⁷ Habîb el-Ömerî el-Halvetî el-Karamânî¹⁸ şekillerinde yalnız adı veya adı akabinde nisbeleri ile yer almaktadır. Öte yandan Habîb-i Karamânî, *Etvâr-ı Seb'â* manzûmesinde kendisine işaret eder bir isim veya isim yerine geçebilecek bir mahlas kullanmamıştır.¹⁹ Bununla birlikte Habîb-i Karamânî'nin halifesi Dâvûd-ı Mudurnî (v. 913?/1507?) ise *Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk*'inde Habîb-i Karamânî'nin adı ile ilgili şu ifadeleri kaleme almıştır:

“Adı Mevlânâ Habîb-i ‘Ömerî
Şevk-ı dost idi bilinde kemeri

Hem Habîb-i şânî dir Seyyid aña

¹⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-tevârih*, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Cilt: 5, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1979, s. 204.

¹⁵ Nev'î-zâde Atâî, *Hadâîku'l-hakâik fî Tekmiletî's-Şakâik*, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 62; Nişancı-zâde Mehmed b. Ahmed, *Mir'âtü'l-Kâinât*, Cilt: 2, İstanbul, 1290, s. 416; Bursalı Mehmed Tahir (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri*, Cilt: 1, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333, s. 58; Mahmud Cemâleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*, Haz. Mehmet Serhan Tayşi, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul, 1993, s. 409; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akuş, Ali Yılmaz, Cilt: 3, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, s. 141; Evliya Çelebi Mehmed Zillî ibn-i Dervîş, *Seyahat-name*, Cilt: 2, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314, s. 177; Gelibolulu Mustafa Âlî (Gelibolulu), *Kühû'l-Ahbâr (Tıpkıbasım)Dördüncü Rûk: Osmanlı Tarihi*, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, vr. 166^b.

¹⁶ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i 'Osmâniyye)*, Cilt: 2, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul, 1311, s. 109.

¹⁷ Taşköprülü-zâde İsamü'd-dîn Ebu'l-hayr Ahmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-devleti'l-'osmâniyye*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985, s. 265; Habîb Ömerî-i Karamânî şeklinde yazımı için ayrıca bkz. Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâîku's-Şakâik*, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 282.

¹⁸ Lâmi'î Çelebi, *Terceme-i Nefâhâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*, İstanbul, 1289, s. 577.

¹⁹ Eserin Habîb-i Karamânî'ye aidiyeti, tespit edilebilen tek nüshasında ilk varlığın baş kısmında yer alan müstensih kaydından anlaşılmaktadır. Ayrıca temel biyografik kaynaklarda Habîb-i Karamânî'nin etvâr-ı seb'â konulu bir eserin varlığından zaten bahsedilmektedir. Dolayısıyla müstensih kaydı doğru olmalıdır. Eser içerisindeki, başka bir kimseye ait olduğu düşünülen birkaç ifade de manzûmenin müellifinin Habîb-i Karamânî olduğunu gösterir niteliktedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için çalışmamızın 37. sayfasına müracaat ediniz.

Pîri medh idüp habîbüm dir aña (696-697)”

Bu beyitlerde, şeyhi Yahyâ-yı Şîrvânî (v. 870/1466)’nin Habîb-i Karamânî’ye tarikat zincirinde kendisinden önce gelmiş bulunan Habîb-i A‘cemî (v. 130/747-48[?])’den ötürü “Habîb-i Sâni” şeklinde hitap ettiği ve onu “habîbim” diyerek övdüğü anlatılmaktadır.²⁰ İlk nazarda “Habîb”in şairin adı değil, lakabı olabileceği fikri akla gelebilecekse de Yahyâ-yı Şîrvânî’nin, zaten adı Habîb olan şaire kinaye yollu “habîbim” (sevgilim) şeklinde hitap ettiği düşüncesi akla daha yatkındır. Zira Halvetî tarikatı silsilesinde zikredilen Habîb-i A‘cemî ile isim benzerliğinden dolayı kendisine “Habîb-i Sâni” dendiği bilgisi bunu teyit etmekte, biyografik kaynaklarda da adı ile ilgili aksi bir beyana rastlanmamaktadır. Dolayısıyla şairin isminin Habîb olması mantıklıdır.

Temel kaynaklar, Habîb-i Karamânî’nin soyunun baba tarafından Hz. Ömer’e (v. 23/644) dayandığını ifade eder.²¹ “Ömerî” şeklinde anılması da Hz. Ömer’e nispet edilmesinden ileri gelmektedir. Ne var ki bazı akademik ve akademik olmayan kaynaklarda şair için “Habîb Ömer” veya “Ömer Habîb” ifadeleri kullanılmıştır.²² İncelediğimiz nüshanın mevcut bulunduğu kütüphane kaydında da müellifin adı “Habib Ömer” şeklinde hatalı zikredilmiştir. Oysaki şairin adı Ömer değil, yalnızca Habîb olup ancak nisbesi Ömerî’dir. Ayrıca şaire, memleketi Karaman’a nispetle “Karamânî”, mensup bulunduğu tarikata nispetle ise “Halvetî” nisbeleri verilmiştir.

İleride de değinileceği üzere kaynaklarda Habîb-i Karamânî’nin yalnızca manzum *Etvâr-ı Seb‘a*’sı ile elimizde şu an mevcut bulunmayan mensur *Kitâbu’n-nesâyih*’inden bahsedilmektedir.²³ Bilinen tek manzum eseri *Etvâr-ı Seb‘a*’sında ise o, yukarıda zikredildiği gibi hiçbir mahlas kullanmamıştır. Habîb-i Karamânî’nin

²⁰ Abdulmecit İslamoğlu, **Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk’i (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 39.

²¹ Taşköprülü-zâde, s. 265; Mecdî, s. 282; Lâmi’î, s. 577; Hulvî, s. 409; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204; Mehmed Süreyyâ, Cilt: 2, s. 109.

²² Mehmet Şamil Baş, Hüseyin Vassâf’tan naklen zikrettiği Uşşâkî silsilesinde yer alan Hacı İzzeddîn-i Karamânî’nin, “(Habib Ömer) (v.902/1497)” demek suretiyle, Habîb-i Karamânî olduğunu düşünmüştür. Ne var ki bu şahıs, Habîb-i Karamânî (v. 902/1496-97) olmayıp Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (v. 910/1504)’nin halifesi İzzeddin Ali Karamânî Saruhanî (v. 934/1527)’dir. Vassâf’ın verdiği silsile, Habîb-i Karamânî’yi içermemekte; Yahyâ-yı Şîrvânî’nin bir diğer halifesi Muhammed el-Erzincânî ile devam etmektedir. Bkz. Mehmet Şamil Baş, **Ömer Hulûsî ve Dîvânı**, OkurAkademi Yay., İstanbul, 2014, s. 57. İzzeddin-i Karamânî hakkında bilgi için ayrıca bkz. Ahmet Ögke, **Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî**, İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 50; Reşat Öngören, **Osmanlılarda Tasavvuf**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, (Osmanlılar), ss. 93-95.

²³ Bursalı, s. 58; İsmail Paşa el-Bağdadî, **Hediyetü’l-‘Ârifîn Esmâ’ü’l-müellifîn Âsârü’l-musannifîn**, Matba‘atü’l-behiyye, Cilt: 1, İstanbul, 1951, s. 262; Vassâf, Cilt: 3, s. 141.

biyografik ve bibliyografik kaynaklara kaydedilmemiş başka eser veya eserlerinin mevcudiyeti; dolayısıyla bilinmeyen bir mahlasının olabileceği elbette ihtimaller dâhilinde sayılabilecekse de bu, zayıf bir varsayım olacaktır. Öte yandan şair kimliğinden çok tarikat şeyhi hüviyetiyle karşımıza çıkan Habîb-i Karamânî'nin hiçbir mahlas edinmemiş olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak gözükmektedir.

1.1.2. Doğumu

Habîb-i Karamânî, Karaman'ın Niğde kasabası yakınlarındaki Ortaköy'de doğmuştur.²⁴ Bugün müstakil bir ile adını veren Karaman'ın, önceleri Larende, Niğde, Ermenek, Konya, Kayseriye, Akşehir, Beyşehir, Şeydişehir, Karahisar sancak ve kazalarını cami bulunan büyük bir eyaleti temsil etmekte iken daha sonraları Konya vilayeti kapsamına girdiği anlaşılmaktadır.²⁵ *Kamûsu'l-A'lâm*'da ise Anadolu'nun orta kısmının güney cihetine Karaman ili dendiği ve bu bölgenin Konya, Niğde ve İçel sancaklarını havi bulunduğu; merkezinin ise Larende olduğu ifade edilmektedir.²⁶ Dolayısıyla Habîb-i Karamânî'nin yaşadığı dönemde Karaman, Niğde'yi de kapsayan büyük bir yerleşim birimi iken, Karaman'ın Konya vilayeti kapsamına girmesiyle Niğde de sonraları Konya vilayetinin şark kısmında bir yerleşim birimi sayılmıştır.²⁷ Habîb-i Karamânî'nin doğum yeri olan Niğde yakınlarındaki Ortaköy için ise kaynaklarda; “karye”²⁸, “kasaba”²⁹ veya “nahiye”³⁰ ifadeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla Ortaköy, bugünkü “köy” tasavvurumuzdan daha geniş bir yerleşim alanı olmalıdır. *Seyahat-nâme*'nin Topkapı Sarayı nüshasında da Habîb-i Karamânî'nin Ortaköy'ün orta yerinde dünyaya geldiği ifade edilir.³¹ Ortaköy'ün ortası şeklinde yer tayini yapılmış olması, yine buranın nispeten büyük bir yerleşim alanı olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Karaman, büyük bir

²⁴ Taşköprülü-zâde, s. 265; Mecdî, s. 282; Lâmi'î, s. 577; Hulvî, s. 409; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204; Evliya Çelebi, ss. 177-178; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

²⁵ Ahmed Rif'at Efendi, **Lugat-i Târîhiyye ve Coğrafiyye**, Cilt: 5, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul, 1300, s. 280.

²⁶ Şemseddîn Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, Cilt: 5, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1314, s. 3647.

²⁷ Ahmed Rif'at Efendi, Cilt: 7, s. 102.

²⁸ Mecdî, s. 282; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

²⁹ Lâmi'î, s. 577.

³⁰ Hulvî, s. 409.

³¹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini**, Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, 2. Kitap, YKY, İstanbul, 1999, s. 93.

vilayet; Niğde, bu vilayete bağlı bir şehir; Ortaköy ise Niğde'nin bir nahiyesi, Niğde merkezi yakınlarında bir kasaba şeklinde düşünülmelidir.

Habîb-i Karamânî'nin doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kaç yaşında vefat ettiği de bilinmeyen şairin, vefat yılından yola çıkarak doğum tarihini tespit etmek ise mümkün değildir.

1.1.3. Ailesi

Müellif hakkında bilgi veren kaynaklar onun ailesine pek değinmemiştir. Yalnızca *Hediyyetü'l-Ârifin* sahibi Bağdatlı İsmail Paşa, Habîb-i Karamânî'yi tanıtırken “eş-Şeyh Habîb bin Abdillâh el-Karamânî es-sûfî” demek suretiyle şairin babasının adının Abdullah olduğuna işaret etmiştir.³² Öte yandan annesi veya var ise kardeşleri ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Habîb-i Karamânî'nin elimizde mevcut bulunan yegâne eseri *Etvâr-ı Seb'a*'sında, ne kendisi ne de ailesine dair hiçbir bilgiye yer vermemiş bulunması ailesi hakkında malumat elde etmeyi zorlaştırmaktadır.

*Gelenğimizde bir müellif kendisine ait bir eserde bile şahsını ön plana çıkarmaktan kaçınmaktadır. Çoğu zaman esere kendi adını bile yazmaktan çekinmektedir. Böyle bir gelenek içerisinde yetişmiş bir şâirin, ailesi gibi çok daha mahrem bir konuda bilgiye ulaşmak son derece güçtür. Bu nedenle bu gibi çalışmalarda ya eserden müessire yöntemi kullanılarak, müellifin eserlerinden hareketle onun hakkında bilgi edinmek ya da müellifin daha ön plana çıkmış babası, dedesi, amcası veya kardeşi gibi diğer aile bireylerini inceleyerek bilgilere ulaşmak gerekir.*³³

Yukarıdaki tespit uyarınca hareket edilip müellifin zevcesi tarafından yakınları araştırıldığında bilgiye ulaşmak daha kolaydır. Zira Habîb-i Karamânî, Ali Kuşçu (v. 879/1474)'nun yeğeni Şeyh Muhyiddîn Yavsî (v. 920/1514)'nin kızı ve şeyhülislam Ebussuûd Efendi (v. 982/1574)'nin kız kardeşi Rukiye Hanım (v. ?) ile evlenmiştir.³⁴ II. Bayezid (v. 1481/1512)'e yakınlığından dolayı “hünkâr şeyhi” şeklinde anılan ve Sultan tarafından adına İstanbul'da tekke inşa ettirilen Şeyh Yavsî ise zamanında

³² İsmail Paşa el-Bağdadî, Cilt: 1, s. 262.

³³ Necdet Şengün, **Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahfîl)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 5.

³⁴ Kâmil Şahin, “Habîb Karamanî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 14, İstanbul, 1996, s. 371.

Habîb-i Karamânî'den daha çok ön plana çıkmış bir şahsiyettir.³⁵ Öte yandan şairin kayınbiraderi Ebussuûd Efendi (v. 982/1574), Kanunî Sultan Süleyman (v. 974/1566) ve II. Selim (v. 982/1574) dönemlerinin meşhur şeyhülislamıdır.³⁶ Habîb-i Karamânî'nin zevcesi tarafından diğer akrabaları sayıldığında bir baldızı ile Nasrullah, Mehmed ve Ebulfettâh isimlerinde üç kayınbiraderinin daha bulunduğu görülür.³⁷

Habîb-i Karamânî'nin hanımı tarafı akrabaları bir kenara bırakılırsa birinci dereceden yakınları arasında Hasan adında bir oğlunun varlığı tespit edilmiştir. Oğlu Hasan, Mehmed Paşa'nın Habîb-i Karamânî için yaptırdığı tekkenin, Habîb-i Karamânî ve halifesi Seyyidî Halife'den sonra gelen üçüncü şeyhidir.³⁸ Müellifin başka çocuklarının mevcudiyetine dair herhangi bir bilgiye ise ulaşamamış bulunmaktayız.

1.1.4. Tahsili ve Mesleği

Habîb-i Karamânî'nin, hayatının çok erken dönemlerinden itibaren ilimle iştiğal ettiği bilinmektedir.³⁹ Edirneli Mecdî Efendi'nin şair hakkındaki "... tahsîl-i ulûm-i cezîle ve tekmîl-i fûnûn-i celîle idüb ..." ⁴⁰ ifadelerinden kendisinin çok sayıda ilmi tahsil ettiği ve zamanında öğretilen büyük bilimleri okuyup tamamladığı anlaşılmaktadır. Ne var ki tahsil hayatına dair pek fazla malumat sahibi bulunmadığımız Habîb-i Karamânî'nin hangi ilimleri okuyup öğrendiğini, nerelerde ve kimlerden eğitim aldığını kesin surette bilememekteyiz. Tahsil hayatı ile ilgili edinebileceğimiz kesin bir bilgi kendisinin *Şerhu'l-akâid*⁴¹ okuduğudur. Zira pek çok kaynağın ittifakla haber verdiğine göre o, Rum diyarından ayrılıp şeyhi Yahyâ-yı

³⁵ Şeyh Yavsî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşköprülü-zâde, ss. 206-207; Mecdî, ss. 349-351; Atâî, s. 344-355; Hoca Sadettin, Cilt: 5, ss. 255, 257; Gelibolulu, I, vr. 214^b; Kâmil Şahin ve Semih Ceyhan, "Şeyh Yavsî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 39, İstanbul, 2010, ss. 75-77.

³⁶ Ebussuûd Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, "Ebussuûd Efendi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 10, İstanbul, 1994, ss. 365-371.

³⁷ Şahin ve Ceyhan, s. 76.

³⁸ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddîn, **Amasya Tarihi**, Cilt: 1, Hikmet Matbaası, İstanbul, 1327-1330, s. 243.

³⁹ Taşköprülü-zâde, s. 265

⁴⁰ Mecdî, s.282.

⁴¹ Kaynaklarda yer alan "Şerhu'l-akâid" veya "Akaid Şerhi" ibareleri ile Taftâzânî (v. 792/1390)'nin uzun müddet medreselerde okutulmuş akaid kitabı kastediliyor olabilir.

Şirvânî'nin yanına Bakü'ye gittiği sırada *Şerhu'l-akâid* okumakta idi.⁴² *Şerhu'l-akâid* okuduğuna dair bu bilgi, sufi bir şahsiyet olan Habîb-i Karamânî'nin zâhirî ilimlerle de ilgilenmiş bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir. *Künhü'l-ahbar*'da ise "Muhtasarâtı görüb Şerh-i Akâid kıraatine başladıkda ..." ifadesi yer almaktadır.⁴³ Burada geçen "Muhtasarât" ifadesinin Habîb-i Karamânî döneminde okutulan bir kitabın özel ismine mi, yoksa genel manada muhtasar eserler anlamına mı geldiği açık değildir. Halifesi Dâvûd-ı Mudurnî'nin, *Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk*'inde şair hakkında kullandığı ifadelerden de Habîb-i Karamânî'nin gerek zâhirî gerekse batınî ilimlerde ileri bir seviyede bulunduğunu ayrıca anlamaktayız:

Dâvûd-ı Halvetî'nin:

*Şerî'atda tarîkatda pehlevân
Muştafâ yolında kodı baş u cân (740)*

*Şerî'atda tarîkatda müeddeb
Hergiz andan gelmedi terk-i edeb*

*Ma'ârif ü kâlisini hâd anuñ
Añlamak haddi degüldi degmenüñ*

*Şol ma'ârif kim olarda varıdı
Ol mübârek dili bir dür-bârıdı (743-745)*

*Pür-hünerdi zâhirâ vü bâtınâ
İrmiş eli zâhire vü bâtına*

*Her ne müşkilden ki şorsalar aña
Hâll iderdi irmezidi 'azc aña*

*İlm-i zâhir ilm-i bâtınd(a)'iy safâ
Olmış ol mirâş-dâr-ı Muştafâ*

*İlm-i kâlün ilm-i hâlün câmi'i
Ma'rifet h'ânıyla toylar sâmi'i (753-755)*

şeklindeki beyitlerinden de anlaşılacağı üzere Habîb-i Karamânî, batınî ilimlerin yanında zâhirî ilimleri de tahsil etmiş ve bu alanda kendisine yöneltilen soruları muhatabını tatmin edecek tarzda cevaplandırmaya muktedir birisidir.⁴⁴

Habîb-i Karamânî'nin mesleği ile ilgili ulaşılabilen bir bilgi, Bakü'ye gidip Yahyâ-yı Şirvânî'ye intisap etmeden önce bir dönem müderrislik yaptığıdır.

⁴² Taşköprülü-zâde, s. 265; Mecdî, s. 282; Lâmi'î, s. 577; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 416; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204. *Sicill-i Osmânî*'de ise Akaide kadar ders gördüğü ifade edilmiştir. Bkz. Mehmed Süreyyâ, Cilt: 2, s. 109.

⁴³ Bkz. Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

⁴⁴ İslamoğlu, ss. 39-40

Lemezât'da beyan ediliğine göre o, tahsilini tamamladıktan sonra Sultan Rükneddîn Medresesi'nde müderrislik görevi almıştır.⁴⁵ Daha sonra Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hizmetinde Bakü'de on iki yıl kalan Habîb-i Karamânî, ondan aldığı icazetle irşad faaliyetinde bulunmak üzere tekrar Rum diyarına dönmüş, çeşitli şehirleri dolaşmıştır.⁴⁶ “İskilip'te kaldığı sırada cami, medrese, kütüphane gibi pek çok vakıf eserinin yanı sıra bir de zaviye kurduğu bilinmektedir; ancak kendisinden sonra bu zaviyede kimin faaliyet gösterdiği tespit olunamamıştır.”⁴⁷ Habîb-i Karamânî, en son ikamet ettiği Amasya'da ise Mehmed Paşa'nın⁴⁸ kendisi için yaptırdığı tekke⁴⁹ ömrünün sonuna kadar şeyhlik yapmıştır.⁵⁰

1.1.5. Seyahatleri ve Yaşadığı Çevre

Habîb-i Karamânî'nin daimî surette yolculuk üzere olup seyahati çok sevdiği anlatılagelmiştir.⁵¹ Gerçekten de o, hayatı boyunca birtakım nedenlerle çok çeşitli coğrafyalarda bulunmuştur. Kaynaklarda değinilen ilk seyahati *Şerhu'l-akâid* okuduğu sırada gerçekleştirdiği Azerbaycan yolculuğuna dairdir. Bu seyahatin tarihi belli değildir. Habîb-i Karamânî, Bakü'ye gelerek Yahyâ-yı Şîrvânî'ye intisap etmiş ve onun hizmetinde on iki yıl burada kalmıştır.⁵² Yolculuğunun amacı ise bizzat

⁴⁵ Hulvî, s. 409. Bu bilgiye *Lemezât-ı Hulviyye* dışında herhangi bir eserde rastlayamamış bulunmaktayız. Burada ise medresenin nerede bulunduğu belirtilmemektedir. “Rükneddîn Medresesi” adı ile tespit edebildiğimiz tek medrese Habîb-i Karamanî'nin yaşadığı asırda İznik'te inşa edilmiş bir II. Murad (v. 855/1451) devri medresesidir. Bu medreseye ait vakfiye veya müderris kayıtları ise mevcut değildir. Bkz. Mustafa Bilge, **İlk Osmanlı Medreseleri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1984, s. 81. Habîb-i Karamanî'nin her ne kadar İznik'e gittiğine dair elimizde bir bilgi bulunmasa da onun yolculukları ile ilgili kaynaklarda yer alan kayıtlar, Azerbaycan'a gidişinden başlatılmış ve Azerbaycan seyahati ile bu seyahat dönüşünde Anadolu'da yaptığı yolculuklar anlatılmıştır. Müellifin müderrislik yaptığı dönem ise Azerbaycan'a gitmesinden öncedir. Dolayısıyla daha önce İznik'e gitmiş ve burada müderrislik yapmış olabileceği düşünülebilir. Ne var ki bu husus zayıf bir varsayımdan ileriye gitmeyecektir.

⁴⁶ Taşköprülü-zâde, s. 266; Mecdî, s. 283; Lâmi'î, s. 578; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 416; Hulvî, s. 409; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

⁴⁷ Öngören, (Osmanlılar), s. 33

⁴⁸ Amasya beylerbeyi Hızır Paşa'nın oğlu olan Mehmed Paşa, Osmanlı vezirlerindedir ve II. Bayezid'in Amasya valisi olan şehzadesi Ahmed'in lalasıdır. Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 168.

⁴⁹ Mehmed Paşa Tekkesi adıyla anılan bu tekke, Mehmet Paşa tarafından h. 890 (1485) tarihinde yaptırılmış ve evkafı tanzim ettirilmiştir. Mehmet Paşa Camii'nin güney tarafında, yol üzerinde yer almaktadır. Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, ss. 242-243.

⁵⁰ Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 243.

⁵¹ Hulvî, s. 409; Lâmi'î, s. 578; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 205.

⁵² Taşköprülü-zâde, ss.265- 266; Mecdî, ss. 282-283; Lâmi'î, s. 577; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 416; Hulvî, s. 409; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204. *Künhü'l-Ahbâr'da* ise Yahyâ-yı Şîrvânî'nin yanında on yıl miktarı kaldığı söylenmiştir. Bkz. Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

Yahyâ-yı Şîrvânî ile tanışıp ona intisap etmek olabileceği gibi Yahyâ-yı Şîrvânî'yi görüp tanıdıktan sonra onun yanında kalmaya karar vermiş bulunması da muhtemeldir. Bu husus kaynaklarda açık değildir. Bu konuda en açık ifadeyi kullanan Hoca Sadettin, Habîb-i Karamânî'nin *Şerh-i Akâid* okurken bilgisini genişletmek için Acem diyarına gittiğini ve burada Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hankâhına vardığını söyler.⁵³ Ayrıca genel bir ifade kullanılarak Acem'e gittiğinin dile getirilmesi, seyahatinin özellikle Azerbaycan'a ulaşma amacı gütmeyip çeşitli Acem coğrafyasını dolaşma maksadı taşımış bulunabileceğini de akla getirmektedir. Yine de en kuvvetli ihtimal, bu yolculuğun bizzat Yahyâ-yı Şîrvânî ile tanışma amaçlı olduğudur. Zira o dönem Yahyâ-yı Şîrvânî'nin şöhreti uzak diyarlara kadar yayılmış olup, çeşitli kişilerin kendisine intisap etmek için Anadolu'nun muhtelif yerlerinden Bakü'ye yolculuk yaptığı bilinmektedir. Habîb-i Karamânî de bu şahıslardan biri olmalıdır.

Bakü'de Yahyâ-yı Şîrvânî'ninyanında on iki yılı kalan Habîb-i Karamânî, şeyhinin verdiği icazetle Anadolu'ya geri dönmüştür. Kâmil Şahin, onun Akşemseddîn (v. 863/1459) ile görüştüğü bilgisinden yola çıkarak, şairin Anadolu'ya dönüşünün 1450-1455 yıllarında vukû bulmuş olması gerektiği tahmininde bulunmuştur.⁵⁴ Habîb-i Karamânî, bir müddet Ankara'da meskûn olup, burada Hacı Bayrâm-ı Velî (v. 833/1430)'nin kabrini ziyaretle günlerini geçirmiş, Akşemseddîn ile çok kere görüşüp sohbetinde bulunmuştur. *Lemezât*'ta şairin Ankara'da uzun bir müddet ikamet ettiği söylenmektedir.⁵⁵ Anadolu'ya döndükten sonra da seyahatlerine son vermeyip Anadolu'nun çeşitli illerine yolculuklar gerçekleştiren Habîb-i Karamânî, ayrıca bir yere yerleşmeksizin Aydın, Kayseri, Konya, Karaman, Rum vilayeti (Sivas havalisi) gibi yerleri ziyaret ederek halkı irşad ve ikaz etmiştir. Lamiî Çelebi, "... anları İsfahânî'yi okuduğum zamanda Konya'da gördüm" demek suretiyle Konya'da şair ile karşılaştığını beyan etmiştir.⁵⁶ Kayseri'de bulunduğu sırada önce İbrâhim Tennûrî (v. 887/1482), sonra Nakşîbendî şeyhi Emîr-i Kayserî ile görüşmüştür. Habîb-i Karamânî, ayrıca üç defa hacca gitmiş, Hz. Peygamber'in

⁵³ Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204.

⁵⁴ Kâmil Şahin, s. 371.

⁵⁵ Hulvî, s. 409.

⁵⁶ Lâmi'î, s. 578.

kabrini ziyaret etmiştir. Mekke’de Zeyniyye tarikatına mensup Şeyh Abdu’l-mu‘tî ile de sohbetinde bulunmuştur.⁵⁷

Habîb-i Karamânî, Çorum’a bağlı İskilip kasabasına geldiğinde Şeyh Yavsî’nin kızı Rukiye Hatun ile evlenmiş; lakin kayınpederi ile aralarında bir anlaşmazlığın çıkması üzerine İskilip’ten ayrılarak Amasya’ya gitmiştir.⁵⁸ *Tâcü’t-tevârih*’te Habîb-i Karamânî ile Şeyh Yavsî arasındaki gönül kırıcı davranışların sonraları ağır suçlamalara dönüştüğü anlatılır.⁵⁹ Lamiî Çelebi de ikili arasında vuku bulan anlaşmazlığı “azîm-i muhalefet” şeklinde ifade eder ve nihayetinde dervişlik kuvvetiyle bu büyük sorunun aşıldığını söyler.⁶⁰ “Şeyh Yavsî’nin vakfını evlâdiyelik olarak kurduğu, Habîb-i Karamânî’nin ise “erbâbiye” olarak kurmasını istemesi yüzünden aralarının açıldığı rivayet edilmiştir.”⁶¹ Habîb-i Karamânî, İskilip’ten Amasya’ya geldikten sonra ise vefatına kadar buradaki tekkesinde faaliyetlerini sürdürmüştür.⁶²

1.1.6. Tarikatı ve Silsilesi

Habîb-i Karamânî, Halvetiyye tarikatına mensuptur. Ömer el-Halvetî (v. 800/1397-98)’ye nispet edilen Halvetiyye, 14. asırda zuhur etmiş, tarikatın ikinci kurucusu addedilen Yahyâ-yı Şîrvânî (v. 870/1466)’nin öğrencilerinden itibaren ise sistemleşerek kollara ayrılmaya başlamıştır. Dolayısıyla Yahyâ-yı Şîrvânî’nin halifelerinden biri olan Habîb-i Karamânî, tarikat içerisinde henüz yeni yeni şubelerin oluşmaya başladığı ilk dönem Halvetîliğinin temsilcilerindendir. Habîb-i Karamânî, Halvetîlikte her ne kadar yeni bir şube müessisi sayılamayacaksa da tarikatın Anadolu’da yayılmasında önemli rol oynayan şahsiyetlerden biri olmuştur. Nitekim İran menşeli olan Halvetîlik, kızılbaşlığın zuhuru ile İran’da tutunmak imkânını bulamadığı hâlde,ehl-i sünnet akidesine sıkı sıkıya bağlı bulunan Anadolu

⁵⁷ Taşköprülü-zâde, s. 266; Mecdî, s. 283; Lâmi’î, s. 578; Hoca Sadettin, Cilt: 5, ss. 204-205.

⁵⁸ Habîb-i Karamânî, İskilip’te bulunduğu süre zarfında burada cami, medrese, zaviye ve kütüphane gibi pek çok vakıf kurmuştur. Bunların başında 881/1476 yılında yaptırıp vakfettiği Tabakhane mahallesindeki Şeyh Habîb Camii gelmektedir. Caminin önündeki medrese binaları 1925’ten sonra yıktırılmıştır. Bkz. Şahin, s. 371.

⁵⁹ Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 205.

⁶⁰ Lâmi’î, s. 578.

⁶¹ Şahin, s. 371.

⁶² Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 243.

ve Mısır hükümdarlarının ülkelerinde geniş bir inkişaf alanı bulmuş, tarikatın Anadolu’da büyük bir rağbete mazhar olması ise bilhassa Yahyâ-yı Şirvânî müritleri vasıtasıyla gerçekleşmiştir.⁶³ Yahyâ-yı Şirvânî’nin önde gelen müritlerinden biri olan Habîb-i Karamânî’nin bu hususta üstlendiği rol ise elbette mühimdir.

“Pîr-i sâni” Yahyâ-yı Şirvânî’nin tedris ve irşad halkasında yetişen halifelerin büyüklerinin isimleri Dede Ömer Rûşenî (v. 892/1486), Ali Alaeddin Rûmî (v. 867/1462-63), Pir Şükrullah el-Ensârî (v. 868/1463), Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî ve Habîb-i Karamânî şeklinde sıralanabilir.⁶⁴ Yahyâ-yı Şirvânî’nin halifeleri döneminden itibaren (XV. yy.’ın bilhassa ikinci yarısı) Halvetîliğin dört ana şubesinin inkişaf ettirilmesine yönelik ilk adımlar atılmış, şubelerin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla birlikte zaman içerisinde pek çok tâlî kol da neşet etmiştir.⁶⁵ Bahsi geçen Yahyâ-yı Şirvânî halifelerinden Dede Ömer Rûşenî’nin Rûşenîyye kolunu tesis etmesiyle Halvetîliğin dört ana şubesinden ilki ortaya çıkmıştır. Daha sonra Bahâeddîn-i Erzincânî’nin halifesi Cemâl-i Halvetî (v. 899/1493-94) tarafından Cemâliyye şubesi vücuda gelmiş, ardından ise yine Erzincânî’den neşet eden bir kanal vasıtası ile Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî, Ahmediyye şubesini kurmuştur. Kronolojik tasnife göre Halvetîliğin dört ana şubesinden sonuncusu olan Şemsiyye ise Habîb-i Karamânî ile yine Yahyâ-yı Şirvânî’nin bir başka öğrencisi olan Ziyaeddin Yûsuf Şirvanî’nin başlattıkları iki farklı çizgiden Şemseddîn-i Sivasî (v. 1006/1597-98)’ye ulaşarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Habîb-i Karamânî, yukarıda değinildiği gibi her ne kadar bizatihi bir şube müessisi değilse de gerek başlangıçta Halvetîliğin Anadolu’da yayılma alanı bulması açısından; gerekse, Şemsiyye şubesini vücuda getiren iki ana damardan birinin kaynağı olması bakımından mühim bir şahsiyettir. Nitekim Reşat Öngören’e göre de; Halvetiyye, klasik tasnife göre sırasıyla Ruşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye şeklinde dört ana şubeye ayrılmakta ise de bunların Anadolu’daki faaliyetleri dikkate alındığında sıralamada değişiklik yapmak gerekecek; Yahyâ-yı Şirvânî’nin önemli halifelerinden Habîb-i Karamânî kanalıyla gelen Halvetîler ve bunların Anadolu’daki

⁶³ Tahsin Yazıcı, “Fetihten Sonra İstanbul’da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddîn, Sünbül Sinân ve Merkez Efendi”, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 2, İstanbul, 1956, s. 86.

⁶⁴ Vicdanî, s. 179.

⁶⁵ Halvetiyye’deki kol bolluğu nedeniyle bu tarikata tasavvuf erbabı “Tarikat kuluçkası” demiş; sonraları ise bu terim “Tarikat fabrikası” şeklinde söylenmeye başlanmıştır Bkz. Abdülkâki Gölpınarlı, “Halvetiyye”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 18, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1970, s. 423.

faaliyetlerinin Habîb-i Karamânî Şubesi adı ile müstakil bir şube altında incelenmesi lüzumu hissedilecektir.⁶⁶ Bu şube, tarikatı Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde yayan Habîb-i Karamânî'nin en önemli halifesi Cemâleddîn İshak Karamanî (v. 933/1527) vasıtasıyla İstanbul'a da taşınmıştır.⁶⁷

Habîb-i Karamânî'nin nesebi tesbite çalışıldığında bu hususla ilgili biyografik kaynaklarda karşımıza çıkan ilk bilgi, soyu itibariyle anne tarafından Hz. Ebû Bekr (v. 13/634)'e, baba tarafından ise Hz. Ömer'e dayandığıdır.⁶⁸ Müellifin aynı zamanda Habîb-i Ömerî şeklinde maruf olması da daha önce sözü edildiği üzere babası vechinden Hz. Ömer'e nispet edilmesiyle ilgilidir. Öte yandan mevcut Halvetî silsilelerinin Bekrî veya Ömerî olmayıp Hz. Ali (v. 40/661) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla müellifin aile nesebi ile mensup bulunduğu tarikat silsilesi vasıtası ile edindiği nispeti birbirinden ayırt etmek karışıklığa mahâl vermemek açısından önemlidir.

Tasavvuf tarihi boyunca tarikat geleneğinde iki esaslı silsile kabul edilmiştir. Bu kabulün dayanak noktası, Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekr'e zikir olarak Lafza-i Celâli, hicret esnasında Hz. Ali'ye ise üç defa kulağına fısıldayarak Kelime-i tevhîdi telkin ettiğinin rivayet edilmesidir. Ayrıca rivayete göre Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye şifahen “Lâ ilâhe illa'llâh” lafzını tekrar ettirmiştir. Zaman içerisinde bu gibi haberlere istinaden Hz. Ebû Bekr'e ulaşım hafî zikri esas alan tarikatlar Bekrî, Hz. Ali'ye ulaşım cehrî zikri esas alanlar ise Alevî şeklinde isimlendirilmişlerdir. Bu mânâda Halvetiyye tarikatı, Alevî tarikatlar kategorisine girmektedir.⁶⁹ “Alevî” ifadesi ise bu günkü algılandığı şekliyle değil, Hz. Ali'ye dayanan tarikatlar şeklinde anlaşılmalıdır.⁷⁰

Dâvûd-ı Mudurnî, *Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk*'inde şeyhi Habîb-i Karamânî'ye kadar gelen Halvetî silsilesini “Güftâr der-beyân-ı kümmelîn-i silsile-i Halvetî” başlığı altında şu şekilde sıralamıştır:

1. Hz. Peygamber (s.a.v.)

⁶⁶ Öngören, (Osmanlılar), s. 32.

⁶⁷ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İstanbul, 1997, s. 394.

⁶⁸ Taşköprülü-zâde, s. 265; Mecdî, s. 282; Lâmi'î, s. 577; Hulvî, s. 409; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204; Mehmed Süreyya, Cilt: 2, s. 109.

⁶⁹ Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 39, Ankara, 1999, ss. 553-554.

⁷⁰ Aşkar, s. 554, 124. dipnot.

2. Hz. Ali
3. Hasan-ı Basrî (v. 110/728)
4. Habîb-i Acemî (v. 156/774)
5. Dâvûd-ı Tâî (v. 165/782)
6. Ma'rûf-ı Kerhî (v. 200/815)
7. Seriyî-i Sakatî (v. 253/867)
8. Cüneyd-i Bağdâdî (v. 297/910)
9. Mimşâd-ı Dîneverî (v. 299/912)
10. Muhammed-i Dîneverî (v. 340/951)
11. Ömer-i Bekrî (v. 487/1094)
12. Vahyüddîn-i Kâdî (v. 442/1050)
13. Ebû Necîb-i Sühreverdî (v. 598/1201)
14. Kutbuddîn-i Ebherî (v. 622/1225)
15. Muhammed-i Necâşî (Rükneddîn)
16. Şehâbeddîn-i Tebrîzî (v. 702/1302)
17. Seyyid Cemâleddîn (v. 652/1255)
18. Şeyh İbrâhîm-i Zâhid (v.705/1305)
19. Şeyh Muhammed (v. 780/1378)
20. Pîr Ömer-i Halvetî (v. 750/1349)
21. Ahî Mirem (v. 812/1409)
22. Hacı İzzeddîn (v. 828/1424)
23. Pîr Sadreddîn (v. 860/1455)
24. Seyyid Yahyâ (v. 868/1463)
25. Habîb-i Ömerî (v. 902/1497)⁷¹

Sadık Vicdanî ve Atâ'î ise Dâvûd-ı Mudurnî'nin verdiği bu silsileyi, bir kaç ekleme yapmak sureti ile Habîb-i Karamânî'nin şeyhi Yahyâ-yı Şîrvânî'ye kadar şu şekilde ulaştırır:

1. Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn Muhammed el-Mustafâ (sav)
2. Ebu'l-haseneyn İmam Ali el-Murtezâ (ks)
3. Seyyidü't-Tâbi'în Ebû's-sa'îd Hasan b. Yesâr el-Basrî
4. eş-Şeyhu'l-Lâmi'î Habîb el-A'cemî

⁷¹ İslamoğlu, ss. 37-38.

5. eş-Şeyhu'l-kebîr Ebû's-süleymân Dâvûd b. Nasîr et-Tâî
6. eş-Şeyhu'l-fahîm Ebu'l-mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî b. Feyrûz
7. eş-Şeyhu'l-kerîm Ebu'l-Hasan Seriyî es-Sekatî b. Muğles
8. Seyyidü't-Tâifeti's-sûfiyye Ebu'l-kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî
9. eş-Şeyh Ebû Ali Ahmed Mımşâd ed-Dîneverî
10. Ebû Abdillâh Muhammed Dîneverî
Ebû Ahmed el-Esved Mus'ab-ı Hemedânî-**10**⁷²
- Muhammed Amveyh b. Abdillâh el-Bekrî-**11**
11. eş-Şeyh Ebû Hafs Ömer Vecîhüddîn el-Kâdî el-Bekrî⁷³-**12**
12. eş-Şeyh Ebu'n-necîb Ziyâüddîn Abdülkâhir el-Bekrî es-Sühreverdi-**13**
13. Ebheriyye tarikatı pîri Ebû Reşîd Kutbuddîn el-Ebherî-**14**
14. eş-Şeyh Rükneddîn Muhammed Nehhâs el-Buhârî⁷⁴-**15**
15. eş-Şeyh Şihâbüddîn Muhammed et-Tebrîzî-**16**
16. eş-Şeyh es-seyyid Cemâleddîn-i Şîrâzî-**17**
17. Zâhidiyye-i Celvetiyye tarikatının pîri İbrâhîm Zâhid Geylânî-**18**
18. eş-Şeyh Sa'düddîn-i Fergânî-**19**
19. eş-Şeyh Kerîmüddîn Âhî Muhammed b. Nûr el-Halvetî-**20**
20. Halvetiyye tarikatının pîri Ebû Abdillâh Sirâcüddîn Ömer b. eş-Şeyh
Ekmelüddîn el-Geylânî el-Lahcî el-Halvetî-**21**
21. eş-Şeyhü'l-fânî Âhî Emre Muhammed el-Halvetî-**22**
22. eş-Şeyh Hacı İzzeddîn el-Halvetî-**23**
23. eş-Şeyh Sadreddîn el-Hiyâvî⁷⁵-**24**
24. Pîr-i sâni Seyyidü't-tâifeti'l-Halvetiyye eş-Şeyh es-Seyyid Celâleddîn Yahyâ
b. es-Seyyid Bahâüddîn eş-Şîrvânî el-Baküvî-**25**⁷⁶

⁷² Vicdanî, vermekte olduğu silsiledeki onuncu ve on birinci isimleri değiştirerek birbirlerinden çok az farklı iki silsileyi birlikte zikretmiştir. İkinci silsile sağ taraftan devam ettirilen numaralarla gösterilmiştir.

⁷³ Vicdanî, bu zatın adının müstensih hatalarıyla “Vechüddîn”, “Vahyüddîn”, “Vahdeddîn”, “Vahidüddîn”, “Vasiyyüddîn”, “Radiyyüddîn” şekillerinde yanlış yazıldığını; doğrusunun Vecîhüddîn olduğunu beyan eder. Bkz. Vicdanî, s. 7.

⁷⁴ Vicdanî, bu şahsın nisbesinin bazı icazet ve silsile-nâmeler ile sûfleri anlatan kitaplarda “Secâsî”, “Sincâsî”, “Necâsî”, “Sincânî”, vb.'ne benzetilerek yazıldığını, kendisinin ise İbrahim Hakkı Bursevî'nin *Celvetiyye Silsile-nâmesi*'ndeki beyanını daha uygun bulup “Rükneddîn Muhammed Nehhâs el-Buhârî” kullanımını tercih ettiğini ifade eder. Bkz. Vicdanî, ss. 17-18, 1. dipnot.

⁷⁵ Vicdanî, bu zata ayrıca sehven “Hitavî” ve mesleğine işareten “Hayyâmî” de dendiğini fakat nisbesinin doğrusunun “Hiyavî” olması gerektiğini belirtir. Bkz. Vicdanî, s. 21.

⁷⁶ Vicdanî, ss. 17-21; Atâ'î, s. 62.

Vicdanî ve Atâî, Yahyâ-yı Şîrvânî'ye kadar ulaştırdıkları silsilenin ardından Habîb-i Karamânî'nin de içerisinde bulunduğu Yahyâ-yı Şîrvânî halifelerini zikretmişlerdir.⁷⁷ Vicdanî, yukarıda anılan silsileyi 26. sıradan itibaren Habîb-i Karamânî'den devam ettirip Şemseddîn-i Sivâsî'ye ulaştırarak Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunun silsilelerinden birini vermiştir.⁷⁸

1.1.7. Şeyhi: Yahyâ-yı Şîrvânî

Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu addedilen Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, Şîrvan vilayetinin Şemâhî⁷⁹ nahiyesinde doğmuştur. Doğum tarihi kesin şekilde bilinmemekle beraber 14. asrın sonlarında (bir rivayete göre 800/1398 yılında) dünyaya gelmiştir.⁸⁰ İsmi Ömer, künyesi ise Ebû Ali'dir.⁸¹ Ailesinin soyu İmam Musa Kazım'a dayanır. Nakîb bir sülaleden gelmekte olup babası Seyyid Bahâüddîn de Şîrvan Sultanı Halîl Bey'in nakîbüleşrafıdır.⁸² Hüseyin Vassâf, aşağıdaki beyitlerle bu hususa işaret ederek Yahyâ-yı Şîrvânî'yi övmüştür:

“Nice vasf eyleye bu zât-ı şerîfi Vassâf
Zâtı zâhirde vü bâtında maânî keşşâf

Neseb-i silsilesi Haydar-ı Kerrâr'a çıkar
İrk-ı tâhirle odur ibnu nakîbi'l-eşrâf⁸³

Yahyâ-yı Şîrvânî, çocukluk ve gençlik yıllarını Şamahî'da Şemseddîn Ahsîkesî, Kutbuddîn es-Serâbî ve Mevlânâ Tâceddîn gibi âlimlerin yanında tamamlamıştır.⁸⁴ Rivayete göre Seyyid Yahya, çocukluğunda oyun oynarken Şeyh Hacı İzzeddin el-Halvetî'nin oğlu ve Sadreddin-i Hıyavî'nin damadı olan Pir-zâde'ye

⁷⁷ Vicdanî, s. 27; Atâî, s. 62.

⁷⁸ Vicdanî, s. 114.

⁷⁹ Şemâhî (Şemmâhî), Şîrvan vilayetinin önemli ticaret merkezlerinden biridir ve ismini Şîrvan meliki Şammâh b. Şucâ'`dan almış olmalıdır. Bkz. W. Barthold, “Şîrvan”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 11, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 572. Günümüzde ise Şamaxı (Şamahı) olarak adlandırılmaktadır. Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eamah%C4%B1>, (15.02.2015).

⁸⁰ Hasan Almaz, **Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2001, s. 33.

⁸¹ Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatler**, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s. 236.

⁸² Hulvî, s. 395; Vassâf, Cilt: 3, s. 138.

⁸³ Vassâf, Cilt: 3, s. 138.

⁸⁴ Mehmet Rıhtım, “Yahyâ-yı Şîrvânî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 43, İstanbul, 2013, (Şîrvânî), s. 264.

rast gelmiş ve onun hayır duası üzerine bir rüya görmüştür. Bu rüya akabinde ise Sadreddin-i Hıyâvî'ye intisap etmiştir.⁸⁵

Şeyh Sadreddin'in vefatından sonra kimin post-nişân olacağı hususunda Yahyâ-yı Şîrvânî ile Pîr-zâde arasında muhalefet ortaya çıkmıştır. Pîr-zâde'nin, Şeyh Sadreddin'le sohbeti daha eskiye dayanır iken, insanların kalpleri daha ziyade Yahyâ-yı Şîrvânî'ye meyyaldir.⁸⁶ Cemâleddîn Hulvî ise Sadreddin-i Hıyavî'nin, vefatından sonra yerine geçmek üzere Yahyâ-yı Şîrvânî'yi halife tayin ettiğini; fakat şeyhin kıdemli derviş ve halifelerinin bu vasiyete uymayarak Pîr-zâde'nin yanında yer aldıklarını ifade etmiştir.⁸⁷ Bu anlaşmazlık akabinde Şamahî'dan ayrılma kararı alan Yahyâ-yı Şîrvânî, Sultan Halîl'in kendisini yeni başkent Bakü'ye davet etmesi ve sarayının yakınındaki Keykûbâd Mescidi'ni ona tahsis etmesi üzerine Bakü'ye gelmiştir. Böylece Halvetiyye'nin İslam dünyasında yayılmasına kaynaklık edecek en önemli hankâh faaliyete geçmiştir. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Bakü'de kırk yıldan fazla şeyhlik yaptığı bilgisinden yola çıkan Mehmet Rıhtım, onun 1420'den hemen sonra Bakü'ye geldiği tahmininde bulunur.⁸⁸

Şîrvânî nisbesinin yanı sıra "Bakûvî" şeklinde de anılan Seyyid Yahya, Bakü'de büyük bir şöhrete kavuşmuş, ünü Azerbaycan'ı aşip Anadolu ve Hicaz'a ulaşmıştır. *Lemezât*'da, Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Bakü'de on dokuz binden fazla müridi ve üç yüz altmış halifesi⁸⁹; *Menâkıb-ı Halvetiyye*'de ise on iki bin müridi olduğu ifade edilmiştir.⁹⁰ Lâmi'î'nin naklettiğine göre ise Bakü'de çevresine toplanan mürid ve muhiblerinin sayısı on bini bulmuştur.⁹¹ Öte yandan Taşkoprî-zâde, Seyyid Yahya'nın etrafında on binlerce kişinin toplandığını ifade etmiştir.⁹² Bahsi geçen bu gibi sayılar, her ne kadar mübalağa veya kesretten kinaye olabilecekse de Yahyâ-yı

⁸⁵ Taşkoprülü-zâde, s. 270; Mecdî, s. 287; Lâmi'î, s. 574. Bazı kaynaklarda ise mezkûr olaydan sonra Hz. Peygamber'in Yahyâ-yı Şîrvânî'nin rüyasına girdiğini ve onun işaretleriyle Seyyid Yahya'ya şeyhi Sadreddin-i Hıyâvî'nin gösterildiği rivayet edilir. Bkz. Hulvî, ss. 395-396; Hocazâde Ahmed Hilmi, **Ziyaret-i Evliya**, Hâcegân Yay., İstanbul, 2011, s. 53.

⁸⁶ Taşkoprülü-zâde, s.271; Mecdî, s. 288; Lâmi'î, s. 575.

⁸⁷ Bkz. Hulvî, s. 398.

⁸⁸ Mehmet Rıhtım, (Şîrvânî), s. 264.

⁸⁹ Bkz. Cemâleddîn el-Hulvî, s. 398.

⁹⁰ Bkz. Yûsuf b. Yakub, **Menâkıb-ı Şerîf ve Tarîkat-nâme-i Pîran ve Meşâyih-ı Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyye**, İstanbul, 1290, s. 14.

⁹¹ Bkz. Lâmi'î, s. 575.

⁹² Taşkoprülü-zâde, s.271.

Şirvânî'nin şöhretini ve etki alanını göstermesi bakımından önemlidir.⁹³ O, pek çok halifesini ise verdiği icazetle Bakü dışına göndermiştir. Öyle ki çevre memleketlere irşad maksadıyla halife gönderme âdetinin Yahyâ-yı Şirvânî'den kaldığı söylenmiştir.⁹⁴ Yahyâ-yı Şirvânî halifeleri vasıtası ile Halvetîlik çok geniş coğrafyalarda yayılma imkânı bulmuştur. Onun ününü duyan bazı kimseler müridi olmak için Anadolu'nun muhtelif yerlerinden Bakü'ye gitmiş ve aldıkları icazetle tekrar Anadolu'ya dönerek burada irşad faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Karaman'dan Habîb-i Karamânî'nin yanı sıra Aydın'dan Dede Ömer Rûşenî ve Erzincan'dan Muhammed Bahaeddin el-Erzincânî, vb. şahıslar Yahyâ-yı Şirvânî'ye intisap etmek için Bakü'ye giden kimseler arasında zikredilebilir. Yahya-yı Şirvanî'nin irşadda bulunmaları için Anadolu'ya kırk halife gönderdiği rivayet edilmiştir.⁹⁵ Bu rivayet Anadolu'da Halvetîliğin yayılmasında Yahyâ-yı Şirvânî'nin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıda zikredilen isimlerden başka, Dede Ömer Rûşenî'nin kardeşi Mevlânâ Ali el-Halvetî, Sinân-ı Rûmî, Baba Resûl-i Halvetî, Mevlânâ Yûsuf-ı Halvetî, Derviş Kemâl ve Mevlânâ Yûsuf-ı Şirvanî de Yahyâ-yı Şirvânî'nin önde gelen halifelerindendir.⁹⁶

Halvetîlikte yedi isimle icra edilegelen zikre beş isim daha ekleyerek on iki isimle zikir yaptırması,⁹⁷ *Virdü's-settâr*⁹⁸ adıyla bilinen evrâdı tertip etmesi, halvet ve zikir adabı ile ilgili yenilikler getirmesi nedeniyle Yahyâ-yı Şirvânî, tarikatın kurucusu Ömer el-Halvetî'den sonraki ikinci pîr (pîr-i sâni) kabul edilmiştir.⁹⁹ Yaz günleri susuz ve aç şekilde çıplak deve üzerinde sahraya gidip halvethane arama ve erbaine girmeyi de ilk defa Yahyâ-yı Şirvânî'nin usul hâline getirdiği söylenmiştir. Ayrıca kendisinin halvette iken savm-ı visâl yaptığı ve ömrünün son demlerinde günlerini aç bir şekilde Allah'a ibadetle geçirdiği rivayet edilmiştir.¹⁰⁰

⁹³ Ali Öztürk, **XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 16.

⁹⁴ Lâmi'î, s. 575.

⁹⁵ Vassâf, Cilt: 3, s. 139.

⁹⁶ Bkz. Mehmet Akkuş, "Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, Cilt: 7, Şûle Yay., İstanbul, 1995, s. 403 .

⁹⁷ Yahyâ-yı Şirvânî'nin sonradan eklediği bu beş isim, "Kâdir", "Kavî", "Cebbâr", "Mâlik", ve "Vedûd"dur. Bkz. Aynî, s. 250.

⁹⁸ Bu evrâdın umumiyetle Halvetiye müntesipleri tarafından seher vaktinde okunması adet hâline gelmiştir. Bu sebeple "Virdü's-seher" veya "Virdü's-subh" şeklinde de anılmıştır. Bkz. Vassâf, Cilt: 3, s. 140.

⁹⁹ Rıhtım, (Şirvânî), ss. 264-265.

¹⁰⁰ Hulvî, ss. 399-400; Taşköprülü-zâde, s.272; Mecdî, s. 288; Vassâf, Cilt: 3, s. 139.

Kaynaklarda Yahyâ-yı Şîrvânî'nin vefatıyla ilgili birbirinden farklı tarihler bulunmaktadır. Mehmet Rıhtım, onun vefatının Sultan Halîl'in vefatından dokuz ay sonra gerçekleştiği kaydından¹⁰¹ hareketle 870 yılının Ramazan ayında (Temmuz-Ağustos 1465) vuku bulmuş olması gerektiğini ifade etmiştir. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin kabri, Bakü'de faaliyette bulunduğu Keykûbâd Mescidi'nin kible tarafında inşa edilen bir türbe içerisinde yer almaktadır. Günümüze kadar ulaşan bu türbe Şîrvanşahlar Saray Müzesi bünyesinde yer almaktadır.¹⁰²

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin ailesi ile ilgili kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Şeyhinin kızı ile evlenerek Pîr-zâde'nin bacanağı olmuştur. Fethullah, Emir Gülle ve Nasrullah isimlerinde üç oğlu mevcuttur. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin vefatından sonra şeyhlik makamına büyük oğlu Fethullah (v. 871/1467) geçmiştir.¹⁰³ Öte yandan Cemâleddîn Hulvî'nin ifadesine göre Yahyâ-yı Şîrvânî, ardından Pîr Şükrullah'ın halife olması için vasiyette bulunmuştur.¹⁰⁴ Lâmi'î Çelebi ise Seyyid Yahya'nın akabinde posta halifesi Pîr Şükrullah'ın oturduğunu, fakat şeyhin ortanca oğlu ile aralarında ihtilaf çıkması üzerine bu makamın elinden alındığını ifade etmiştir.¹⁰⁵ Kırım'da nakibüleşraflık görevini ifa eden Yahyâ-yı Şîrvânî'nin küçük oğlu Nasrullah vasıtası ile Halvetîlik, Kırım ve civarında yayılma alanı bulmuştur.¹⁰⁶ Anadolu'da şeyhlik makamına ulaşmış Seyyid Ali Alaeddîn Semerkandî isminde iki zatın da onun evlatlarından olduğu şeklinde bilgiler mevcuttur. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin künyesinin Ebû Ali, bu iki şahsın babalarının adının ise Seyyid Yahya olması bu ihtimalin göz önünde bulundurulmasına yol açmıştır. Ne var ki bu bilgiler kesinlik arz etmemekte ve bu iki kişinin hayatı da ekseriyetle birbirine karıştırılmaktadır.¹⁰⁷

Eserlerini Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme almış olması, Yahyâ-yı Şîrvânî'nin bu dillere hâkimiyetini ve iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. O,

¹⁰¹ Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Sultan Halîl'in uzun yaşaması için dua edilmesini istediği; zira kendisinin onun hayatı müddetince yaşayacağını söylediği rivayet edilmiştir. Gerçekten de Sultan Halîl'in ölümünden dokuz ay kadar sonra Yahyâ-yı Şîrvânî de vefat etmiştir. Bkz. Taşköprülü-zâde, s.272; Mecdî, s. 288; Lâmi'î, s. 575.

¹⁰² Rıhtım, (Şîrvânî), s. 264.

¹⁰³ Almaz, s. 37-38; Mehmet Rıhtım, **Seyid Yahya Bakuvi va Xalvatilik**, İsmet Yay, Bakü, 2005, s. 23.

¹⁰⁴ Hulvî, s. 403. Ayrıca bkz. Mehmet Rıhtım, (Şîrvânî), s. 265.

¹⁰⁵ Lâmi'î, s. 576.

¹⁰⁶ Rıhtım, (Şîrvânî), s. 265.

¹⁰⁷ Almaz, s. 38.

şiiirlerinde “Seyyid” ve “Yahya Hâşimî” mahlasını kullanmıştır.¹⁰⁸ Eser sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte yirmi civarında eseri olduğu ifade edilmiştir. Yahyâ-yı Şîrvânî, Halvetiyye tarikatında bu kadar çok eser veren ilk kişidir. O, tarikatı sadece halifeleri vasıtasıyla yaymakla kalmamış, yazdığı eserlerle de Halvetiyye’nin felsefe ve prensiplerini ortaya koymuştur. Böylecetarikatın düşünce sistemi ve usullerinin değişmeden günümüze ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Hasan Almaz, onun *Virdü’s-settâr*, *Şifâü’l-esrâr*, *Keşfü’l-kulûb*, *Esrâru’l-vudû’*, *Rumûzu’l-işârât*, *Şerh-i Merâtib-i Esrâru’l-kulûb*, *Şerh-i Esmâ-i Semâniyye*, *Risâle fî Beyâni’l-‘ilm*, *Risâle fî Salâti’n-nebî*, *Mekârim-i Ahlâk*, *Etvâru’l-kalb*, *Menâzilü’l-‘âşıkîn*, *Şerh-i Suâlât-ı Gülşen-i Râz*, *Esrâru’t-tâlibîn*, *Şerh-i Esmâ-i Seb‘a*, *Menakıb-ı Emîre’l-mü’minîn Ali Kerremallâhu Vecchêhû*, *Gazeliyyât*, *Mi’yâr-ı Tarîkat ve Tasarrufât-ı Mükâşefât* adlı eserlerinden bahsetmiş, Yahyâ-yı Şîrvânî’ye nispet edilen farklı isimlerdeki eserlerin ise yukarıda geçenlerin aynı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹ Öte yandan Mehmet Rıhtım, Yahyâ-yı Şîrvânî’ye izafe edilen *Esrâru’t-tâlibîn*’in benzer adlarla Abdulkadir-i Geylânî, Ali Semerkandî ve Yûsuf Gurânî’ye de nispet edildiğini; ancak bu eserin Yahyâ-yı Şîrvânî’nin halifesi Yûsuf Ziyâeddîn Müskürî’ye aidiyeti ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁰

1.1.8. Halifeleri

1.1.8.1. Cemâleddîn İshak Karamânî

Cemâleddîn İshak Karamânî, Cemâleddîn-i Aksarayî’ye nispetle Cemâlî veya Cemâlî-zâdeler diye bilinen aileye¹¹¹ mensup olup muhtemelen XV. yy.’ın ilk yarısında doğmuştur.¹¹² Cemâl Halife şeklinde de maruftur. O, öncelikle zâhirî ilimleri tahsil etmiş ve ilminin fazlalığıyla akranları arasında öne çıkmıştır.¹¹³ İbrahim Hakkı Konyalı, onun Aksaray’da Cemâleddîn Aksarayî Medresesi’nde

¹⁰⁸ Almaz, s. 34.

¹⁰⁹ Almaz, ss. 39-45.

¹¹⁰ Rıhtım, (Şîrvânî), s. 266.

¹¹¹ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Yûsuf Küçükdağ, **II. Bayezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi**, Aksarayî Vakfı Yay., İstanbul, 1995.

¹¹² Reşat Öngören, “Karamânî, Cemâleddin İshak”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 24, İstanbul, 2001, (Karamanî), s. 448.

¹¹³ Taşköprülü-zâde, s.370; Mecdî, s. 372.

başladığı tahsilini Konya’da sürdürdüğünü kaydetmiş; Hânî-zâde Seyyid İbrahim ise Buhara’ya gidip Muhammed Kerrârî’nin ilim halkasına katıldığını belirtmiştir.¹¹⁴ Cemâl Halife, daha sonra İstanbul’da Kadî-zâde Mevlâ Kâsım’dan ders almış ve Muslihuddîn-i Kastallânî’ye danışmend olmuştur.¹¹⁵ Reşat Öngören, bu iki âlimin 1470’te Sahn-ı Semân’ın açılışının ardından İstanbul’a müderris olarak atandıkları şeklindeki haberi esas alarak Cemâleddîn İshak Karamânî’nin de bu tarihten sonra İstanbul’a gelmiş olduğu varsayımında bulunmuştur. O, aynı zamanda usta bir hattat olarak nam salmıştır.¹¹⁶ Nitekim Fatih Sultan Mehmed, kendisinden İbnü’l-Hâcib’in *el-Kâfiye*’sini; II. Bayezid ise sarf ve nahve dair kitapları istinsah etmesini istemiştir. Şeyh Hamdullah’tan hat meşk eden Cemâl Halife, hat derslerini muhtemelen Amasya’da almış olmalıdır.¹¹⁷ Fatih’in kendisine istinsah karşılığında verdiği para ile hacca gitmiştir.¹¹⁸ O sırada İstanbul kadısı olan hocası Muslihuddîn-i Kastallânî ile aralarında vuku bulan bir olay, onun zâhir ilimleri bırakıp sûfiyye tarîkına girmesine neden olmuştur.¹¹⁹ Cemâleddîn İshak Karamânî, bu olaydan sonra Habîb-i Karamânî’ye intisap etmiş, onun yanında seyr ü sülûkünü tamamlayarak icazet almıştır. Bir müddet Karaman’da ikamet ettikten sonra İstanbul’a gitmiş ve akrabası Vezir Pîrî Mehmed Paşa’nın kendisi adına yaptırdığı tekkede¹²⁰ irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.¹²¹ Pîrî Mehmed Paşa, şeyh adına İstanbul’da Fındıkzade ve Sütlüce’de iki tekke daha yaptırmıştır.¹²² Dolayısıyla Cemâleddîn İshak Karamânî,

¹¹⁴ Öngören, (Karamanî), s. 448.

¹¹⁵ Taşköprülü-zâde, s.370. Ayrıca bkz. Öngören, (Karamanî) s. 448.

¹¹⁶ Müstakîm-zâde, bu nedenle Cemâleddîn İshak Karamanî’ye *Tuhfe-i Hattâtîn*’de yer vermiştir. Bkz. Müstakîm-zâde, Süleyman Sadeddin Efendi, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, ss. 112-113.

¹¹⁷ Öngören, (Karamanî) s. 448.

¹¹⁸ Taşköprülü-zâde, s.370; Mecdî, s. 372; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 278; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 458; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 217^a. Ayrıca bkz. Öngören, (Karamanî) s. 448.

¹¹⁹ Taşköprülü-zâde, s. 370; Mecdî, s. 372; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 278; Öngören, (Karamanî), s. 448.

¹²⁰ Zeyrek’teki bu tekkenin adı kaynaklarda Cemâlî Halife Tekkesi, Pîrî Paşa Zâviyesi, Kara Pîrî Paşa Camii veya Soğukkuyu Camii şeklinde geçmektedir. Bkz. Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²¹ Taşköprülü-zâde, s. 370; Mecdî, ss. 372-373; Vassâf, Cilt: 3, s. 313; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 278; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 458; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 217^b. Zeyrek’teki bu tekkenin adı kaynaklarda Cemâlî Halife Tekkesi, Pîrî Paşa Zâviyesi, Kara Pîrî Paşa Camii veya Soğukkuyu Camii şeklinde geçmektedir. Bkz. Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²² Öngören, (Karamanî), s. 449. Reşat Öngören, bu bilgiyi verdikten sonra, Sütlüce’deki tekkenin Şeyh İshak Cemâleddîn Karamanî Tekkesi adıyla kaydedildiğini; Fındıkzade’deki tekkenin ise başlangıçta Pîrî Paşa Tekkesi diye bilinmekte iken sonraları Koruklu Tekkesi veya Koruk Tekkesi şeklinde anıldığını belirtmiştir. Koruk Tekkesi hakkında bilgi için ayrıca bkz. Vassâf, Cilt: 3, s. 314; Bursalı, s. 51.

Halvetiyye'nin Habîb-i Karamânî vasıtasıyla Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yayılmış olan bir kolunu İstanbul'a taşımış¹²³ olması açısından önem arz etmektedir.

Cemâl Halife'nin yüce ahlak sahibi, âbid ve zâhid bir kimse olduğu söylenmiştir. Ayrıca onun tefsir ilminde beceri sahibi olduğu, halka vaaz verirken çok kere vecd hâline tutulup kendinden geçtiği ve hitabet yeteneğiyle halkı etkilediği ifade edilmiştir. Bu hususa delil teşkil edecek şekilde Taşköprü-zâde, bir gayrimüslimin onun konuşmasını işitip etkilenecek iman ettiğini anlatır.¹²⁴

Cemâl Halife, kendisi için kayıt düşürülen “mâte zübdetü'l-evliyâ” (مات زبدة الاوليا) ibaresinin işaret ettiği 933 (m. 1527) tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Sütlüce'deki tekkesinin yakınına defnedilmiştir.¹²⁵ 1922'de ise kabri Koruklu Tekkesi'nin haziresine taşınmıştır.¹²⁶ Taşköprü-zâde, Cemâleddîn İshak Karamânî'yi hastalığı sırasında ziyaret ettiğini ve kendisinden nasihatler dinlediğini; bu ziyaretinden birkaç gün sonra ise onun vefat ettiğini hikâyeye etmiştir.¹²⁷ Cemâl Halife'nin vasiyeti üzerine vefatından sonra Sütlüce'deki tekkede yerine Şeyh İcâdî diye tanınan halifesi Hayreddin Hızır Amâsî geçmiş, Fatih'teki tekkede ise oğlu Mehmed Emin Efendi post-nişîn olmuştur. Halifelerinden Ezelî-zâde Abdurrahman Efendi Konya'da Sâhib Ata Zaviyesi'nde, Abdülkerim Efendi Tire'de, Hayreddin Hızır Amâsî ise bir müddet Sütlüce'deki tekkede kaldıktan sonra Amasya'da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Meşhur hattat Ahmed Şemseddîn-i Karahisârî ve ulemadan Karamanlı Ahmed Esam da Cemâleddîn İshak Karamânî halifelerindendir.¹²⁸

Zâhirî ilimlere de vâkîf olan Cemâleddîn İshak Karamânî, tefsir, hadis, tasavvuf, edebiyat, gramer gibi çeşitli alanlarda eserler vermiştir. Manzum *Kırk Hadis Tercümesi* dışındaki eserleri Arapça'dır. *Cemâlî Tefsiri* şeklinde de maruf *Tefsîrü'l-Kur'ân*, Beyzâvî'nin tefsiri üzerine yazdığı *Hâşiye alâ Envâri't-tenzîl*, *Şerhu'l-hadîsi'l-erba'in*, *Kırk Hadis Tercümesi*, *Tevâbi' fi's-sarf*¹²⁹, *Kasîdetü'l-*

¹²³ Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²⁴ Taşköprülü-zâde, ss. 370-371; Mecdî, s. 373; Vassâf, Cilt: 3, s. 313; Hoca Sadettin, Cilt: 5, ss. 278-279; Nişancı-zâde, Cilt: 2, ss. 458-459.

¹²⁵ Mecdî, s. 373; Vassâf, Cilt: 3, s. 314; Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²⁶ Vassâf, Cilt: 3, s. 314; Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²⁷ Taşköprülü-zâde, s.371; Mecdî, s. 373; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 279.

¹²⁸ Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹²⁹ Bazı kaynaklarda Nevâbi' şeklinde kaydedilen eser adı (Bkz. Bursalı, s. 51; Vassâf, s. 315; İsmail Paşa el-Bağdadî, Cilt: 1, s. 202) Reşat Öngören tarafından düzeltilmiştir. Bkz. Öngören, (Karamanî), s. 449.

kâfiyye, *Kasîdetü'l-hâiyye*, *Risâletü'n-nushiyye li-tâlibi't-turuki'l-fethiyye* çeşitli alanlara dair eserleridir.¹³⁰ Ayrıca Molla Arab'ın devrân-ı sûfiyye aleyhine kaleme aldığı risalesine bir reddiye yazmıştır.¹³¹ Vahdet-i vücûda dair bir risalesinin varlığından bahsedilse de¹³² Vassâf, bunun Cemâleddîn İshak Karamânî'ye ait olmadığı belirtmiştir.¹³³ Nefsin mertebelerini konu edindiği *Risâle fî etvâri's-sülûk*'a ise çalışmamızı yakından ilgilendirdiği için ileride ayrıca değinilecektir.

1.1.8.2. Dâvûd-ı Mudurnî

Dâvûd-ı Halvetî şeklinde Halvetî mahlası ile de tanınan Şeyh Dâvûd, ayrıca Uzun Dâvûd¹³⁴ olarak anılmaktadır. Hangi tarihte doğduğu ise bilinmemektedir. Mudurnulu olup Bağdat'ta bir müddet tahsil gördükten sonra Amasya'ya giderek Habîb-i Karamânî'ye intisap etmiştir. Şeyhinden aldığı icazetle Halvetîliği yaymak üzere memleketi Mudurnu'ya gönderilmiştir.¹³⁵

Dâvûd-ı Mudurnî'nin devrinde meşhur bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki İsfendiyaroğulları hükümdarı İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmed diye bilinen Emir Ahmed, Şeyh Dâvûd'a bir mektup göndererek kendisinden devâir-i hamse hakkında bilgi istemiştir.¹³⁶ Bunun mukabilinde Dâvûd-ı Mudurnî, küçük bir risale yazarak Kızıl Ahmed'e takdim etmiş;¹³⁷ bu risaleyi çokça beğenen Kızıl Ahmed'in arzusu ile daha sonra ise aynı konuda hacimli manzum bir eser olan *Gülşen-i Tevhîd*'i¹³⁸ kaleme almıştır. Türkçe ve Arapça karışık olarak telif edilen bu eser, Taşköprülî-zâde'nin beyanına göre tarikat ehli arasında çok rağbet bulmuştur.¹³⁹ Eser, başka hususların yanı sıra seyr ü sülûk aşamalarına dair etvâr-ı seb'â konusunu da ele

¹³⁰ Öngören, (Karamanî), s. 449.

¹³¹ Bursalı, s. 51; Mecdî, ss. 373-374; Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 458.

¹³² Bursalı, s. 51.

¹³³ Vassâf, Cilt: 3, s. 315.

¹³⁴ Uzun Dâvûd ifadesi için bkz. Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 279.

¹³⁵ Recep Uslu, "Dâvûd-ı Halvetî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 16, İstanbul, 1994, s. 28.

¹³⁶ Taşköprülî-zâde, s. 372; Mecdî, s. 374; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 217^b.

¹³⁷ *Gülşen-i Tevhîd*'in genişletilmemiş ilk şekli olan bu muhtasar risaleden *Gülşen-i Tevhîd*'in sebep-i telif kısmında bahsedilmektedir. Bu risale, Dâvûd-ı Mudurnî'nin ifadelerinden anlaşıldığı üzere mensur bir eserdir. Bugün ise herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Bkz. İslamoğlu, s. 52.

¹³⁸ *Gülşen-i Tevhîd* hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İslamoğlu, adı geçen tez; Necati Elgin "Davûd-u Halvetî'nin Gülşen-i Tevhidi", **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 13, İstanbul, 1965, ss. 91-98.

¹³⁹ Taşköprülî-zâde, s. 372.

almaktadır.¹⁴⁰ Habîb-i Karamânî'ye intisap etmeden önce Bağdat'a gittiği bilinmekle birlikte kimlerden hangi ilimleri okuduğu bilinmeyen Dâvûd-ı Mudurnî'nin iyi bir eğitim aldığı, Arapça ile Farsçayı iyi derecede bildiği ve tefsir, hadis, kelam gibi zâhirî ilimlere vakıf olduğu *Gülşen-i Tevhîd*'e bakarak anlaşılan bir husustur.¹⁴¹ Dâvûd-ı Mudurnî, *Gülşen-i Tevhîd*'de ayrıca beyan ettiğine göre; insanlardan saklı tuttuğu manzum bir eser daha yazmıştır. Bu eserin ise günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.¹⁴²

Dâvûd-ı Mudurnî'nin babasının adının Ali¹⁴³ veya Mehmed¹⁴⁴ olduğu rivayet edilmiştir. Atâ'î ise Şeyh Sinân Efendi (v. 977/ 1569/70) adlı şahsı anlatırken bu zatın Şeyh Dâvûd, ardından ise onun oğlu Mehmed Efendi'ye hizmet ettiğinden bahsetmektedir.¹⁴⁵ Burada adı geçen Şeyh Dâvûd'un Dâvûd-ı Mudurnî olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴⁶ Atâ'î'nin verdiği bu bilgiden Dâvûd-ı Mudurnî'nin Beypazarı kasabasında faaliyet gösterdiği ve Mehmet adında bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Dâvûd'un buradaki makamına ise kendisinden sonra oğlu Mehmet Efendi geçmiştir. Ayrıca Kâşifi mahlaslı bir şairin, Dâvûd-ı Mudurnî'nin halifelerinden olduğu ve bu şahsın Şehrîstanî'nin *el-Milel ve'n-Nihal*'i tarzında *Tehzîbü'l-'akâid ve Müfîdetü'l-fevâid* isimli bir eserinin bulunduğu belirtilmiştir.¹⁴⁷ Kâşifi, mehdîlik iddiasında bulunmuş ve bu sebeple sonunda boynu vurularak öldürülmüştür.¹⁴⁸

Dâvûd-ı Mudurnî'nin vefat tarihi ile ilgili kaynaklarda 913/1508¹⁴⁹, 915/1509¹⁵⁰ ve 933/1527¹⁵¹ şeklinde farklı bilgilere yer verilmiştir. Abdulmecit İslamoğlu, Hoca Sadettin'in beyan ettiği 915/1509 tarihinin Şeyh Dâvûd'un yaşadığı

¹⁴⁰ Abdulmecit İslamoğlu'nun Köstendilli Süleyman Şeyhî'den naklen belirttiğine göre Nakşibendiyye mensubu olan Kızıl Ahmed, Dâvûd-ı Mudurnî'den "devâir-i hamse" hakkında bilgi istemesine karşın Dâvûd-ı Halvetî, kendi tarikatı Halvetiyye'de önemli bir yeri olan etvâr-ı seb'a hususunda bir eser kaleme almış ve "devâir-i seb'a"yı açıklamıştır. Bkz. İslamoğlu, s. 69.

¹⁴¹ Bkz. İslamoğlu, s. 33.

¹⁴² İslamoğlu s. 53.

¹⁴³ Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 279.

¹⁴⁴ İsmail Paşa el-Bağdâdî, Cilt: 1, s. 361.

¹⁴⁵ Atâ'î, s. 202.

¹⁴⁶ Bkz. Öngören, (Osmanlılar), s. 34; İslamoğlu, s. 31.

¹⁴⁷ Bursalı, s. 69.

¹⁴⁸ Latîfi, **Tezkire-i Latîfi**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, ss. 277-278.

¹⁴⁹ Bursalı, s. 69.

¹⁵⁰ Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 280.

¹⁵¹ Mehmed Süreyya, Cilt: 2, s. 324; İsmail Paşa el-Bağdadî, Cilt: 1, s. 361.

çağa daha yakın biri tarafından öne sürülmesi dolayısıyla daha kuvvetli sayılabileceğini ifade etmiştir.¹⁵²

1.1.8.3. Seyyidî Halife

Abdî-zâde, *Amasya Tarihi*'nde kendisini “İmâm-zâde Seyyidî¹⁵³ Halife namlı Seyyidüddin Ali” şeklinde tanıtırken¹⁵⁴ Taşköprü-zâde ve Mehmed Süreyyâ, onu yalnızca “Seyyidî Halife” biçiminde eserlerine almışlardır.¹⁵⁵ Habîb-i Karamânî halifelerinden Seyyidî Halife, Amasyalı olup Habîb-i Karamânî'nin Amasya'da faaliyet gösterdiği Mehmet Paşa Tekkesi'nde¹⁵⁶ onun vefatından sonra şeyh olmuştur.¹⁵⁷ Kendisi de şeyhi Habîb-i Karamânî gibi Amasya'da vefat etmiş ve bu zaviye çevresinde defn edilmiştir.¹⁵⁸ Mehmed Süreyya'nın beyanına göre Seyyidî Halife'nin vefat tarihi h. 940 (m. 1533-34) senesidir.¹⁵⁹

¹⁵² İslamoğlu, s. 51.

¹⁵³ *Amasya Tarihi*'nin sadeleştirilmiş ve latin harflerine aktarılmış baskısında ve yine *Amasya Tarihi*'nden naklen Reşat Öngören'in *Osmanlılarda Tasavvuf* adlı eserinde Seyyidî Halife'nin “İmamzâde Seyfi” şeklinde tanındığı ifade edilmiştir. Bkz. Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, Sadeleştirilenler: Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Cilt: 1, Amasya Belediyesi Kültür Yay., Ankara, 1986, s. 196; Öngören, (Osmanlılar), s. 34. Oysaki *Amasya Tarihi*'nde kullanılan ifade aslen “İmam-zâde Seyyidî” şeklinde olup şahsın isminin Seyfi olduğuna dair bir bilgi burada mevcut değildir. Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 243.

¹⁵⁴ Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 243.

¹⁵⁵ Taşköprülü-zâde, s. 439; Mehmed Süreyyâ, Cilt: 3, s. 121.

¹⁵⁶ Abdî-zâde, Habîb-i Karamanî'nin vefatından sonra bu tekkeye şeyh ve müteveli olan zatları sayarken ilk sırada “İmâm-zâde Seyyidî Halife” diye tanınan Şeyh Seyyidüddin Ali el-Halvetî'yi sayar. Dolayısıyla Seyyidüddin Ali, tekkenin ikinci şeyhidir. Ondandır sonra tekkeye şeyh ve müteveli olan şahıslar ise Abdî-zâde'nin beyanına göre sırasıyla şöyledir: Habîb-i Karamanî'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi, mahdumu “Yamak Şeyh” şeklinde tanınan Şeyh Mehmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi h. 961'te İstanbul'a gidince kardeşi Şeyh Ömer Efendi, oğlu Şeyh Mehmed Efendi, h. 1078'de vefat edince mahdumu Şeyh Abdurrahman Efendi, h. 1107'de vefat edince mahdumu Şeyh Ömer Çelebi, h. 1151'de vefat edince mahdumu Seyyid Mehmed Çelebi, h. 1202'de vefat edince mahdumu Seyyid Ahmed Efendi, h. 1210'da vefat edince oğulları Seyyid Ömer, Ali ve Mehmed Efendiler, h. 1225'de diğer mahdumu Seyyid Abdâh Efendi. Abdî-zâde ismini zikrettiği bu zatların mirasçı olduklarından asıl meşihatın vekiller tarafından idare edildiğini belirtir. h. 1296'da ise Mehmed Paşa Tekkesi, içerisine muhacirler yerleştirildiğinden hususî mesken hâline gelmiştir. Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 243.

¹⁵⁷ Taşköprülü-zâde, s. 439; Mehmed Süreyyâ, Cilt: 3, s. 121.

¹⁵⁸ Taşköprülü-zâde, s. 439. Taşköprü-zâde'nin verdiği bu bilgiden yola çıkarak Seyyidüddin Ali'nin kabrinin yerini tespiti çalışığımızda kesin bir sonuca ulaşamadık. Abdî-zâde, *Amasya Tarihi*'nde Habîb-i Karamanî Türbesi'nden bahsederken bu türbede Habîb-i Karamanî'nin yanında halifelerinden Seyyidî Ahmed Halife adlı bir zatın medfun olduğundan bahsetmektedir. Bkz. Abdî-zâde, Cilt: 1, s. 194. Taşköprü-zâde'nin beyanıyla örtüşen bu bilgi, bize başlangıçta bu şahsın araştırdığımız Seyyidî Halife olduğunu düşündürdü. Oysaki daha önce zikredildiği üzere *Amasya Tarihi*'nin bir başka yerinde Habîb-i Karamanî'nin tekkesinde şeyhlik yapan Seyyidî Halife'nin

Seyyidî Halife'nin âbid ve zâhid bir zat olduğu, ölüm vakti geldiğinde kendisine cennetteki makamının gösterildiği; bu nedenle ömrünün uzatılmaması ve bir an önce Allah'a kavuşması için dua ettiği rivayet edilmiştir.¹⁶⁰

1.1.8.4. Nakkaş Baba

Reşat Öngören, *Üsküdar Tarihi*'nde verilen bilgiden yola çıkarak Habîb-i Karamânî'nin İstanbul'da Cemâl Halife'den başka faaliyet gösteren bir diğer halifesinin nakış sanatındaki ünüyle tanınan Nakkaş Baba olduğunu söylemiştir.¹⁶¹ Nakkaş Baba'nın Habîb-i Karamânî halifelerinden olduğu bilgisine ise *Üsküdar Tarihi*'nden başka herhangi bir kaynakta rastlayamamış bulunmaktayız. Eserde verilen bilgilere göre Nakkaş Baba, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinde Tebriz'i aldıktan sonra getirdiği sanatkârlar arasında İstanbul'a gelmiştir. Habîb-i Karamânî'ye intisap ederek ondan irşad icazeti almıştır.¹⁶² Ne var ki Nakkaş Baba'nın nerede ve hangi tarihte Habîb-i Karamânî ile görüştüğüne dair bir bilgi eserde mevcut değildir. Nakkaş Baba'nın, kendi adına nispet edilen köyde ziraatle meşgul olduğu eserde ayrıca kaydedilmiştir.¹⁶³ Gerçekten de bugün "Nakkaşköy" şeklinde anılan köyün (Çatalca'ya yakın İnceğüz nahiyesindeki Kutlubey Köyü) Fatih Sultan Mehmed tarafından h. 870 yılının Ramazan ayında (m. Mayıs 1476) Nakkaş Baba'ya mülk olarak verildiği, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki bir belgeden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu köyde yine Fatih Sultan Mehmed tarafından Nakkaş Baba için bir mescid yaptırılmış, köyün tamamı, İnceğüz'de bir değirmen ile diğer emlak bu mescide vakfedilerek Baba Nakkaş'ın ölümünden sonra mütevelliliği

adının Ahmed değil, Ali (Seyyidüddin Ali) olduğu bilgisi yer almaktadır. Öte yandan temel biyografik kaynaklarda bu zatın adına rastlayamamış bulunmaktayız; zira bu kaynaklarda yalnızca "Seyyidî Halife" ibaresi yer almakta, şahsın adı verilmemektedir. Öyle ise bu şahsın adının Ali veya Ahmed olduğu; dolayısıyla Abdî-zâde'nin, eserinde iki yerden birinde hataya düştüğü veya bu zatın her iki isimle birden anıldığı kabul edilmelidir. Kabul edilebilecek bir diğer ihtimal ise Habîb-i Karamânî'nin Seyyidî Ali ve Seyyidî Ahmed adında iki ayrı halifesinin bulunduğu.

¹⁵⁹ Mehmed Süreyyâ, Cilt: 3, s. 121.

¹⁶⁰ Taşköprülü-zâde, s. 439.

¹⁶¹ Bkz. Öngören, (Osmanlılar), s. 41.

¹⁶² Bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, Cilt: 1, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yay., İstanbul, 1976, s. 371.

¹⁶³ Konyalı, s. 371.

evlâdına intikâl ettirilmiştir. Vakfiyede Nakkaş Baba'nın sultanın mukarrebelerinden olduğu, asil bir soydan geldiği ve kemâl sahibi olduğu ayrıca belirtilmiştir.¹⁶⁴

Nakkaş Baba'yı "Nakkaş Paşa" şeklinde anan Evliya Çelebi'ye göre ise o, Özbek asıllı olup II. Bayezid'in musahibidir. Renkli nakış sanatını Rum diyarında ortaya çıkaran da Nakkaş Baba'dır. Türbesi ise Baba Nakkaş Kasabası'nda yer almaktadır.¹⁶⁵ Öte yandan *Üsküdar Tarihi*'nde Nakkaş Baba Türbesi'nin Kuzguncuk'un yakınında, İstanbul'a ve boğaza hakim bir konumda bulunan, Nakkaş Baba'nın kendi adını verdiği mezarlıkta yer aldığı söylenmiştir. Bu mezarlık gibi tepe de (Nakkaştepe) Nakkaş Baba'nın ismi ile anılmaktadır. Ayrıca eserde kullanılan ifadelerden kabristanın yanında "Nakkaş Zaviyesi" şeklinde bilinen bir zaviyenin bulunduğu, daha sonra ise buranın korunamayarak yok olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

Üsküdar Tarihi'nde Nakkaş Baba'nın Derviş Çelebi ve Haydar Çelebi adında iki oğlunun bulunduğu bahsedilmiştir. Bunlardan Derviş Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman ile yakın ilişkiler kurmuş ve yükselerek Anadolu defterdarı, baş defterdar ve ordu defterdarı olmuştur.¹⁶⁷ Filiz Çağman'ın verdiği bilgiye göre ise Nakkaş Baba'nın Mahmud Defterî adında Kutlubey Köyü'ndeki (Nakkaşköy) camiinin haziresinde medfun bir oğlu vardır. Nakkaş Baba'nın torunları ise "İbn Baba Nakkaş" şeklinde anılan Derviş Mehmed Çelebi¹⁶⁸ ile dedesi gibi bir nakkaş olup onun namıyla "Baba Nakkaş" şeklinde maruf olmuş Şeyh Mustafa'dır. Çağman, doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen Nakkaş Baba'nın asıl adının ise Muhammed b. Şeyh Bayezid olduğunu ifade etmiştir. Nakkaş Baba'nın sanatkârlığına dair yorum ve bilgiler için ise yine Filiz Çağman'ın makalesine müracaat edilebilir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Bkz. Filiz Çağman, "Baba Nakkâş", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, 1991, s. 369.

¹⁶⁵ Bkz. Evliya Çelebi, Cilt: 4, ss. 151-152.

¹⁶⁶ Bkz. Konyalı, ss. 371-372.

¹⁶⁷ Bkz. Konyalı, s. 371.

¹⁶⁸ Filiz Çağman'ın Nakkâş Baba'nın torunu olduğunu söylediği Derviş Çelebi, "İbn Baba Nakkâş" (Baba Nakkâş'ın oğlu) şeklinde anılması dolayısıyla *Üsküdar Tarihi*'nde Nakkâş Baba'nın oğlu biçiminde zikredilmiş olabilir.

¹⁶⁹ Bkz. Filiz Çağman, ss. 369-370.

1.1.8.5. Hızır-ı Amâsî

Habîb-i Karamânî'nin bir diğer halifesinin Hızır-ı Amâsî olduğu Mustafa Nazmi Efendi'nin *Hediyetü'l-ihvân* adlı eserinde verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Buna göre el-Hâc Hızır (Hızır-ı Amâsî), Habîb-i Karamânî hulefasındandır. Muslihuddîn Halife ve Muhammed ez-Zilî ise Hızır-ı Amâsî'nin halifelerindendir. Dolayısıyla Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun silsilelerinden birinde Hızır-ı Amâsî yer almaktadır (Yahyâ-yı Şîrvânî – Habîb-i Karamânî – el-Hâc Hızır – Muslihuddîn-i Halife – Şemseddîn-i Sivasî). Hızır-ı Amâsî'nin Habîb-i Karamânî'nin yanında Amasya'da faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Hızır-ı Amâsî hakkında bu kadar bilgi vermekle yetineceğiz.

1.1.9. Hakkındaki Menkıbevî Rivayetler

Habîb-i Karamânî hakkında tespit edebildiğimiz menkıbe türünden rivayetlere aşağıda yer verilecektir. Bu hususta ilk olarak müellifin Bakü'ye gidip Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hankâhına vardığında yaşadığı rivayet edilen bir olaya temas etmek gereklidir: Rivayete göre Habîb-i Karamânî, Bakü'de Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hankâhına geldiğinde orada Seyyid Yahya'nın bazı müridleriyle karşılaşmış ve onlara “Şeyhiniz bana bir günde Allah'ı göstermeye güç yetirebilir mi?” sorusunu yöneltmiştir. Bu soru karşısında çok sinirlenen Yahyâ-yı Şîrvânî'nin pîş-kademlerinden Hacı Hamza, Habîb-i Karamânî'ye şiddetli bir tokat vurmuş ve bunun akabinde Şeyh Habîb bayılarak yere kapaklanmışır.¹⁷¹ Bu olay Yahyâ-yı Şîrvânî'ye intikal edince Seyyid Yahya, Habîb-i Karamânî'yi yanına çağırılmış ve ona dervişlerin mağlûb-i gayret olduklarından bu tür sözlere tahammül edemediklerini; öte yandansa Habîb-i Karamânî'nin düşüncesinin yanlış olmayıp durumun sandığı gibi olduğunu söyleyerek gönlünü almış, ona bir köşeye çekilmesini ve orada her ne rüya görürse

¹⁷⁰ Bkz. Osman Türer, **Osmanlılarda Tasavvufî Hayat – Halvetîlik Örneği - Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyetü'l-ihvân'ı**, 2. Baskı, İnsan Yay., İstanbul, 2011, (Hediyetü'l-ihvân), ss. 316-321.

¹⁷¹ Mecdî Efendi, A'râf Sûresi'nin 143. ayetinde geçen “Len terânî” (Beni göremezsin) ifadesine işaret ederek Habîb-i Karamânî'ye bu ayetin mûcibine ters düşen sözü sebebiyle sert davranıldığını belirtir. Bkz. Mecdî, ss. 282-283.

kendisine bildirmesini salık vermiştir. Yahyâ-yı Şîrvânî, dervişlerine ise Habîb-i Karamânî'nin kendilerine benzemeyip zâhir ulemadan olduğunu¹⁷² ve ona bu şekilde muamele etmelerinin uygun düşmediğini söylemiştir. Habîb-i Karamânî, oturduğu o köşede kendisine birbiri ardınca Hak tecellileri geldiğini, bu manevî hâlin ateşine dayanamayarak vücudunun hâlsiz düştüğünü söylemiş ve yaşadığı hâli “Ol geldi, biz gittik” şeklinde ifade etmiştir. Bu olaydan sonra ise Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hizmetine girerek on iki yıl onun yanında bulunmuştur.¹⁷³

Habîb-i Karamânî'nin keramet sahibi oluşuna işaret eden bir başka hadise ise şu şekildedir: Sultan II. Bayezid'in şehzadesi Şehinşâh'ın¹⁷⁴ nişancısı Hasan Bey, Şeyh Habîb ile akşam namazını cemaatle kılarken bir akrep secde yerinden geçerek saffın bir başka tarafına gitmiştir. Namazda iken akrebi gören Hasan Bey, bu durumdan huzursuzluk duymuştur. Namaz bittiğinde yemek getirilmiş; fakat Hasan Bey, şeyhin sofrasında dahi akrebin verdiği huzursuzluk hâlini üzerinden atamamıştır. Bu durumu idrak eden Habîb-i Karamânî, Hasan Bey'i rahatlatmak için “İki siyahı (akrep ve yılan) öldürünüz” hadisiyle amel ederek namazda iken akrebi öldürdüklerini söylemiştir. Huzursuzluğunu üzerinden atan Hasan Bey, yemeğe uzanmış fakat yemeğe başlamadan, âdeti olduğu üzere helal olduğunu umarak içerisinden besmele getirmiştir. Habîb-i Karamânî bunu da keşfedip Hasan Bey'e şüpheye düşmemesini; yemeğin helal olduğunu söylemiştir. Şeyh Habîb'in kerametlerine delalet eden bunun gibi nice davranışlarının bilindiği ayrıca ifade edilmektedir.¹⁷⁵ Habîb-i Karamânî'nin bu yönünü halifelerinden Dâvûd-ı Mudurnî de *Gülşen-i Tevhîd*'inde şu şekilde ifade etmiştir:

*Gizlü degüldi zamîr-i halk aña
Şöyle devlet virmişidi Haqq aña (726)*

*Gaybetinde her ne kim işleridük
Ya'ni kim Şeyh'den anı gizleridük*

¹⁷² Burada Habîb-i Karamânî'nin henüz Yahyâ-yı Şîrvânî'ye intisap ederek tasavvuf yoluna girmediği hatırlanmalıdır.

¹⁷³ Yukarıda anlatılan menkıbe için bkz. Taşköprülü-zâde, ss. 265-266; Mecdî, ss. 282-283; Lâmi'î, ss. 577-578; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 204; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

¹⁷⁴ *Tâcü't-tevârih*'te Şehinşâh'ın II. Bayezid'in şehzadesi; *Lemezât*'ta ise Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi olduğu söylenmiştir. Bkz. Hoca Sadettin, s. 205; Cemâleddîn Hulvi, s. 410. *Lemezât*'ın ifadesi yanlıştır. Zira Şehinşâh, II. Bayezid'in oğullarından olup Karaman'a gönderilmiş ve valiliği sırasında 1511 yılında burada vefat etmiştir. Bkz. Cevdet Yakupoğlu, “II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, Zonguldak, 2010, s. 321. Lâmi'î'nin “Karaman'da Şehinşâh Beğ'in nişancısı olan Hasan Beg...” ifadesi de bu hususu teyit etmektedir. Bkz. Lâmi'î, s. 578.

¹⁷⁵ Yukarıda anlatılan menkıbe için bkz. Lâmi'î, s. 578; Hoca Sadettin, Cilt: 5, s. 205; Hulvi, s. 410.

*Ol anı elbet dağı bilirüdi
Ol işi bize ‘ayân kılarıdı*

*Yâhu gönümüzdeki murādumuz
Ne ise çoğumuz eger azumuz*

*Bilirüdi hiç tekellüfsüz anı
Şol kemâlâtıyla gördük biz anı (730-333)*

*İmtihân için şora gelenlere
Şormadın virür cevâbın anlara (750)¹⁷⁶*

Habîb-i Karamânî'nin işlerin iç yüzünü müşahede edebilen,¹⁷⁷ kalplerin keşfine malik bir kimse olduğu¹⁷⁸ söylenmiştir. Hiç kimsenin kendisini yatarak veya yaslanarak istirahat ettiğini görmediği;¹⁷⁹ ancak ölüm hastalığı sırasında bir darı çuvalı¹⁸⁰ veya su küpüne¹⁸¹ yaslandığı rivayet edilmiştir.

Rivayete göre Sünbül Sinân (v. 936/1529)'ın halifesi Merkez Efendi (v.959/1552), Sünbül Sinân'ın, devrân-ı sûfiyye ve vahdet-i vücud gibi meseleler hakkındaki görüşlerini beğenmediğinden, başlangıçta Habîb-i Karamânî'ye intisap etmek istemiş ve Amasya'ya giderek onunla görüşmüştür. Habîb-i Karamânî ise “Senin şeyhin henüz seccâde-nişîn değildir” diyerek kendisini halife kabul etmemiştir.¹⁸² Merkez Efendi'ye “Muslihuddîn” lakabını veren kişinde Habîb-i Karamânî olduğu söylenmektedir. Nitekim diğer bir rivayete göre Merkez Efendi, sûfiyye yoluna girmek istediğinde, Habîb-i Karamânî'nin şöhretini duyarak Karaman'a gitmiş ve ona intisap etmek istemiştir. Ne var ki Şeyh Habîb, Merkez Efendi'nin nasibinin başkasında olduğunu söyleyerek onu halife kabul etmemiş; fakat kendisine “Muslihuddîn” lakabını vererek halka vaaz ve nasihatte bulunmasını tavsiye etmiştir.¹⁸³

¹⁷⁶ İslamoğlu, s. 42.

¹⁷⁷ Mecdî, s. 283.

¹⁷⁸ Nişancı-zâde, Cilt: 2, s. 421.

¹⁷⁹ Taşköprülü-zâde, s. 266; Mecdî, s. 283; Gelibolulu, Cilt: 1, vr. 166^b.

¹⁸⁰ Lâmi'î, ss. 578-579; Hoca Sadettin s. 205.

¹⁸¹ Hulvî, s. 410.

¹⁸² Bkz. İbn-i Yakub, ss. 46-47.

¹⁸³ Hulvî, ss. 461-462; Vassâf, Cilt: 3, s. 395.

1.1.10. Vefatı ve Kabri

Habîb-i Karamânî, İskilip'ten ayrıldıktan sonra geldiği Amasya'da kurduğu zaviyede şeyhlik yaparken 902/1496 yılında vefat etmiştir. Hayatının önemli bir kısmını Fatih Sultan Mehmed döneminde geçirmiştir.¹⁸⁴ Vefat ettiğinde ise II. Bayezid tahta oturmuş bulunmaktadır.¹⁸⁵ *Nefahât*'ta “kabz” kelimesiyle Habîb-i Karamânî'nin vefatına tarih düşürülmüştür.¹⁸⁶ Halifesi Dâvûd-ı Mudurnî de *Gülşen-i Tevhîd*'inde Habîb-i Karamânî'nin vefat tarihine işaret etmek üzere h. 902 tarihini karşılayan “kabz” ve “işâret” kelimelerini kullanmıştır:

“Mevtinüñ târihîni bilmek dilerseñ “kabz”ıdı (قبض)

Bu fenâ dârından itdükde beķāya gūzeri”

Hem “işâret” idi târih hem “kabz” gitdi ziyâ (اشارت) (قبض)

Çünkü bād-ı ecel irdi celb itdi feneri (790-791)”¹⁸⁷

Evliya Çelebi ise Habîb-i Karamânî'nin vefat tarihi ile ilgili olarak Eflatun-zâde'nin şu beyti söylediğini nakletmiştir:

“Kāle rūhu'l-ķudsi fî târihîhi

İnne fî'l-cennāti me vā rūhîhi”¹⁸⁸

Aynı şekilde yukarıdaki beytin ikinci mısraı da (ان فى الجنات ماوى روحه) ebced hesabı ile Habîb-i Karamânî'nin vefat tarihi olan h. 902 senesine karşılık gelmektedir.

Habîb-i Karamânî'nin kabri Amasya'da Mehmed Paşa İmaretı içerisindeki Mehmed Paşa Camii'nin¹⁸⁹ batı tarafında Vezir Mehmed Paşa Türbesi'nin merdivenlerinin önünde, Mehmed Paşa ile oğlunun kabirleri arasındadır. Kabir taşını ise Mehmed Bey¹⁹⁰ koydurmuştur.¹⁹¹ Kabir taşındaki kitabede yazan manzûmenin

¹⁸⁴ Fatih Sultan Mehmed dönemi tasavvufî hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Din ve Tasavvuf Hayatı”, **Fatih ve Dönemi**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., ss. 289-299.

¹⁸⁵ II. Bayezid, her ne kadar Habîb-i Karamânî'nin vefatına yakın bir dönemde tahta geçmiş olsa da (1481) aslında Karamânî'nin faaliyet gösterdiği coğrafya ile yakından ilgilidir. Zira henüz şehzade iken Amasya'da sancakbeyi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁸⁶ Lâmi'î, s. 579.

¹⁸⁷ İslamoğlu, s. 44.

¹⁸⁸ Evliya Çelebi, Cilt: 2, s. 178.

¹⁸⁹ Bu cami 891/1486 yılında Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami ile birlikte misafirhane (tabhane) imaret ve medrese yapılmışsa da imaret yanmıştır. Bkz. **Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, Cilt: 1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1972, ss. 224-229.

¹⁹⁰ Kurt Bey-zâde Mehmed Bey, Mehmed Paşa Vakfı mütevellisidir. Bkz. Abdî-zâde, s. 195. Habîb-i Karamânî'nin kabrinin yenileyip mezar taşını koyduran kişinin Kurt Bey-zâde Mehmed Bey

Sebâtî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Mezar taşının kitabesinde tam olarak şunlar yazılıdır:

Hüve'l-bākī
‘ Ārifun bi’llāhi Şeyh el-Ḥalvetī
Bu Ḥabīb-i Karamānī ḥazreti

Bağ Şakāyık şerh ider evşafını
Ḥazret-i şeyhine vardır nisbeti

Molla Cāmī Nefahātında yazar
Lafz-ı *ḳabz* (902) olmuşdur anıñ rıḫleti

Ḳabrinüñ tecdīdine sa‘y eyleyüb
Hem Meḥemmed Beg de aldı himmeti

Ey Şebātī kim aña bir Fātiḫa
Oḳuya bulsun cihānda ‘izzeti

1206

İsmail Hakkı Uzunçarşılı da eserinin Amasya kitabeleri hakkında bilgi verdiği bölümünde, Habīb-i Karamānī’nin kabir taşının sonradan konulduğunu ifade etmiş ve yukarıda zikredilen mezar taşı kitabesinin ilk ve son beyitlerini vermiştir.¹⁹² Dolayısıyla müellifin kabrinin Amasya’da, tekkesinin de içerisinde bulunduğu Mehmed Paşa İmareti’nin haziresinde yer aldığı kesindir. Lakin Evliya Çelebi Çankırı’nın Kurşunlu kasabasındaki Karacalar köyünde bir “ziyaret-gâh-ı Habīb-i Karamānī”den bahsetmiş ve Habīb-i Karamānī’nin burada medfun olduğunu ifade etmiştir.¹⁹³ Kamil Şahin’e göre ise bu bilgi hatalıdır.¹⁹⁴ Öte yandan Çankırı’daki bu

olduğu mezar taşı kitabesi üzerinde yazılı manzûmeden anlaşılmaktadır. Kitabenin sonunda yer alan 1206 kaydı ise Habīb-i Karamānī’nin mezar taşının h. 1206 yılında koydurulduğuna işaret etmektedir .

¹⁹¹ Hüseyin Menç, **Tarih İçinde Amasya**, Net Ofset Matbaası, Ankara, 2000, s. 214

¹⁹² Bkz. Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı, **Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler**, Millî Matbaa, İstanbul, 1927-1345, s. 129.

¹⁹³ Evliya Çelebi, ss. 177-178

¹⁹⁴ Bkz. Şahin, s. 371

ziyaretgâh Atkaracalar¹⁹⁵ ilçesinde bugün hala mevcuttur. Buradaki Hacı Hamza Camii'ndeki Hoşislamlar Türbesi'nde bulunan ve halk tarafından “yediler” şeklinde anılan zatlardan biri de Habîb-i Karamânî'dir. Türbede Hacı Hamza ve onun müritlerinin yatmakta olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla halkın inancı, Habîb-i Karamânî'nin Hacı Hamza'nın halifesi olduğu yönündedir. Evliya Çelebi ise bu inanın tam tersine Hacı Hamza'nın Habîb-i Karamânî halifelerinden olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁶ Aslen ise Hacı Hamza da Habîb-i Karamânî gibi Yahyâ-yı Şîrvânî'nin müridlerinden biridir ve Seyyid Yahya'nın Bakü'deki hankâhında yetişmiştir. Taşköprü-zâde ve diğer temel kaynaklarda Habîb-i Karamânî'nin Bakü'ye gelip bu hankâha vardığında Hacı Hamza ile tanıştığı ve aralarında nahoş bir hadisenin geçtiği anlatılmaktadır.¹⁹⁷ Bu olay anlatılırken Hacı Hamza'nın Çankırı vilayetinin Kurşunlu kasabası yakınındaki Karacalar köyünde medfun olduğu ayrıca belirtilmiştir. Hakkında çok fazla bilgiye ulaşamadığımız Hacı Hamza, Yahyâ-yı Şîrvânî'nin, yanında yetişen pek çok müridi gibi Bakü'de seyr ü sulûkunu tamamlayıp şeyhinin icazetiyle halkı irşad etmek üzere Anadolu'ya gönderilmiş olmalıdır. Rivayete göre Hacı Hamza, Çankırı'nın Karaca(lar) köyüne varmış ve bu civarda insanların dağınık yerleşim alanlarında yaşadıklarını, toplanarak Cuma namazı kılamadıklarını görmüştür. Bu sebeple bugün kendi adıyla anılan camiyi inşa ettirmiştir. Bu caminin karşısına ise halkı irşad etmek için ayrıca bir tekke kurmuştur.¹⁹⁸ Bizim kanaatimize göre Habîb-i Karamânî de Bakü dönüşü Hacı Hamza ile birlikte veya daha sonra Çankırı'ya gelerek¹⁹⁹ bu tekkede bulunmuş olmalıdır. Zira Habîb-i Karamânî'nin seyahat ettiği Ankara, Çorum gibi yerleşim merkezleri Çankırı'ya yakındır. Öyle ise asıl kabrinin Amasya'daki tekkesinin yakınında olduğu kesin surette bilinen Habîb-i

¹⁹⁵ Evliya Çelebi'nin belirttiği gibi önceleri Kurşunlu'ya bağlı bir köy olan Karaca(lar), IV. Murat'ın Bağdat seferi dönüşü yaşanan bir hadise nedeniyle Atkaracalar adını almıştır. Bkz. İlhami Güler, “Atkaracalar'ın Tarihçesi”, http://www.atkaracalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=110, (13.03.2015). Atkaracalar, 1987 yılında ise ilçe hâline getirilmiştir. Bkz. Kerim Demir, http://kerimdemir.tr.gg/Atkaracalar_K%26%23305%3Bz%26%23305%3B1%26%23305%3Brmak.htm, (13.03.2015).

¹⁹⁶ Evliya Çelebi, Cilt: 2, s. 178.

¹⁹⁷ Bu olay hakkında ayrıntılı bilgi için çalışmamızın 29. sayfasına müracaat ediniz.

¹⁹⁸ Bkz. Güler, aynı yer, <http://sefine-abdulhalim.blogspot.com.tr/2008/03/hoislamlar-trbesi.html>, (13.03.2015).

¹⁹⁹ Kazım Işık, Habîb-i Karamanî'nin Hacı Hamza ile aynı tarihte Çankırı'ya gelmiş olduğunu düşünmektedir. Bkz. Kazım Işık, **Çankırı Anadolu'ya Nur Saçan Evliyalara Şeyh Hamza Sultanı Pir Hazretleri ve Habibi Karamani Hazretleri**, (Yayınevi ve Tarihsiz Kitapçık), s. 6.

Karamânî'nin Çankırı'daki ziyaretgâhı, onun adına yaptırılmış temsilî bir makam olmalıdır.

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Kitâbu'n-nesâyah

Kaynaklarda Habîb-i Karamânî'nin biri manzum, diğeri mensur olmak üzere iki eserinin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bunlardan *Kitâbu'n-nesâyah* adlı mensur eserinin günümüzde herhangi bir nüshasına rastlanamamıştır. Habîb-i Karamânî'nin, kendisini ziyarete gelen Merkez Efendi'ye bu eseri okuyarak öğütler verdiği rivayet edilmiştir.²⁰⁰ Gerek bu rivayetten gerekse eserin isminden yola çıkarak bu mensur eserin nasihatname türünde bir eser olduğu söylenebilir.

1.2.2. Risâle-i Makâmâtü's-sülûk (Etvâr-ı Seb'a)

Habîb-i Karamânî'nin *Makâmâtü's-sülûk* adlı manzum risalesi, ulaşabildiğimiz tek eseridir. Bu eserde Karamânî, seyr ü sülûkta nefsin geçirdiği merhaleleri Halvetiyye tarikatındaki etvâr-ı seb'a yazma geleneğini takip ederek sırasıyla açıklamıştır. Eser, çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıca incelemeye tabi tutulacaktır.

²⁰⁰ Menç, s. 214.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'A)'UN İNCELENMESİ

2.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.1. Eserin Adı, Müellifi, Dili ve Kullanılan Nüshasının Tespitine Dair

Temel kaynaklarda Habîb-i Karamânî'nin manzum Etvâr-ı Seb'a'sının mevcudiyetinden bahsedilmiştir.²⁰¹ Bu yöndeki ifadelerden eserin adının Etvâr-ı Seb'a olduğu akla gelmektedir. Ne var ki bu kaynaklarda yer alan “Etvâr-ı Seb'a” ifadesinin, incelediğimiz manzûmenin adına işaret eden özel bir isim olarak değil, etvâr-ı seb'a konusunu işleyen eserlere delalet eden bir tür ismi manasında kullanılmış olabileceği de düşünülmelidir. Öte yandan eserin müellif nüshasına ulaşamadığımız gibi tespit edebildiğimiz tek nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümü, nr. 1321'de kayıtlı olup 51 varaktır (1^a-51^a) ve kütüphaneye “Manzûme fi'l-etvâri's-seb'a” adı ile kaydedilmiştir. Fakat bu nüsha incelendiğinde eserin adının “Etvâr-ı Seb'a” olmadığı anlaşılmaktadır. Zira eserin “Hâtîme-i Risâle-i Makâmâtü's-sülûk”²⁰² şeklinde hâtîme kısmına düşülen başlık, adının “Risâle-i Makâmâtî's-sülûk” olduğunu göstermektedir. Öte yandan eserin ilk varağının ilk sayfasında yer alan “Kitâbu Makâmâtî'l-Ārifîn min ma'ârifî Şeyhî'l-âfâk mürşidu'l-halk 'ale'l-Hağ ħüccetü'l-Hağ 'ale'l-halk muşlihu'l-müslimîn nâşihu'l-mü'minîn el-Ālimü'l-ilâhî ve'l-Ārifü's-şamedânî eş-şeyh Habîb el-Ömerî ta'ammedehu'llâhu bi-ğufrânihi” ifadesi ise eserin adının “Makâmâtü'l-Ārifîn” olabileceğini de akla getirmektedir. Fakat bu ifade, eserin aslından olmayıp çok büyük ihtimalle müstensih tarafından kaydedildiğinden, eserin adını “Risâle-i Makâmâtü's-sülûk” şeklinde düşünmek daha makuldür.

Manzûmenin tespit edebildiğimiz tek nüshasının yer aldığı Süleymaniye Kütüphanesi'nde eserin müellifi, “Habib Ömer el-Halvânî” şeklinde yanlış kaydedilmiştir. Eserin ilk varağının baş kısmında yer alan “Hâzâ etvâr-ı seb'a li's-şeyh Habîb el-Ömerî el-Ĥalvetî ħuddise sirruh min ħulefâ-i Ĥazret-i Seyyid Yahyâ

²⁰¹ Bursalı, s. 58; el-Bağdadî, Cilt: 1, s. 262; Vassâf, Cilt: 3, s. 141.

²⁰² Bkz. Karamânî, 47^a.

Şirvânî kıddise sirruh” ifadesindeki “el-Ömerî el-Halvetî” şeklinde şairin peş peşe sıralanan iki nisbesi muhtemelen yanlış okunarak müellif, “Habib Ömer el-Halvânî” şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca kütüphane kaydında eserin dilinin Arapça olduğu belirtilmişse de eser Türkçe olup bu kayıt hatalıdır. Yukarıda bahsi geçen,eseri tanıtıcı Arapça ifade dolayısıyla hataya düşülmüş olmalıdır.

Ali Öztürk’ün tespitine göre Habîb-i Karamânî’nin eserini, halifelerinden biri temize çekmiş ve bu esnada birtakım ilavelerde bulunmuş olmalıdır. Zira eseri kaleme alan şahıs, şeyhinin bir hikâyesini anlatırken şöyle demektedir:

Hikâyet kıldı ol pîr-i ‘azîzüm
Benüm uludı şeyhüm ehl-i râzum (555)

...

Vefâda yâr-ı ğar-ıdı o muṭlaḳ
‘Ömer neslinden-idi hem muḥaḳḳaḳ (560)

Bu ifadelerden, eserin gerçek müellifinin Hz. Ömer’in neslinden geldiği biliniyor. Ömerî nisbesiyle de anılan Habîb-i Karamânî olduğu; fakat bir halifesinin, bu manzûmeyi sonradan temize çektiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde eserin sonunda yer alan şu beyitler de bu hususu teyit etmektedir:

Tamâm itdi burada bunı üstâd
Kim oḳursa ide Ḥaḳ göñlüni şâd

Vaşıyyet kıldı kim itmâm iderse
Oḳuyub bir du‘â in‘âm iderse (1240 ve 1241)²⁰³

Ali Öztürk’ün bu tespiti, eserdeki her beytin Habîb-i Karamânî’ye ait olmayıp, araya başka bir kimsenin sözlerinin girmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

2.1.2. Eserde Bahsi Geçen Ayetler

²⁰⁴"يَوْمَ نَقُولُ لِحَبِيبِهِمْ هَلْ أَمْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ"

(O gün Cehenneme “Doldun mu?” deriz. O da “Daha var mı?” der.)

Sülûk ehli irişür bunda ‘ide

²⁰³ Bkz. Öztürk, s. 33.

²⁰⁴ el-Kâf 50/30.

Daği meşgûl olur *hel min mezîde* (540)

"فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"²⁰⁵

[(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.]

Didi Hâk *mā rameyte iz rameyte*

Ene 'r-rāmī ve leste 'r-rāmī ente (681)

"وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ"²⁰⁶

(Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.)

Buradur didigi Hâk *küllü hâlik*

Olur mı bu arada mülk ü mâlik (670)

"كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ"²⁰⁷

(Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.)

Bilürsin ki nedür emvât u ahyā

Oğunur anda *küllü men 'aleyhā* (921)

"صُمُّ بُكُمْ عُمَى فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ"²⁰⁸

[Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler.]

"وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بُكُمْ عُمَى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ"²⁰⁹

[İnkâr edenleri imana çağırın (Peygamber) ile inkâr edenlerin durumu, bağırıp çağırılmadan başka bir şey duymayan hayvanlara seslenen (çoban) ile hayvanların durumu gibidir. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı anlamazlar.]

Ta'addüd gider adı mü'min olur

Kesilür dili *şummun bukmunolur*²¹⁰ (945)

²⁰⁵ el-Enfâl 8/17.

²⁰⁶ el-Kasas 28/88.

²⁰⁷ er-Rahmân 55/26.

²⁰⁸ el-Bakara 2/18.

²⁰⁹ el-Bakara 2/171.

²¹⁰ "Şummun bukmun" ifadeleri, Kur'ân-ı Kerîm'de, kâfirlerin içinde buldukları hâli anlatmaktadır. Habîb-i Karamanî ise aynı ifadeyi, benzetileni değiştirmek suretiyle, adeta Hak'tan başka hiç bir kimseyi görmeyen ve Hak'tan başka hiç bir şey konuşmayan "mümin" in durumunu tavsif etmek maksadıyla tam tersine olumlu manada kullanmıştır.

"أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَكَاتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ"²¹¹

[Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: "Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz." Şöyle de dediler: "İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır."]

"وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ"²¹²

[Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "İşittik, itaat ettik" dediğinizde ona verdiğiniz ve sizi kendisiyle bağladığı sağlam sözü hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.]

"إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ"²¹³

(Aralarında hüküm vermek için Allah'a ve Rasûlüne davet edildiklerinde mü'minlerin söyleyeceği söz ancak "İşittik ve iman ettik" demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.)

Didi bunlar daħi aña *semi' nā*

Ne emr eyler-iseñ ana *aṭa' nā* (1073)

"وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ"²¹⁴

(Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zati bâki kalacaktır.)

Ṭolar ƣalbe burada nūr-ı ' irfān

Ve yebƣā vechü Rabbik olur iz' ān (1105)

"لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ"²¹⁵

Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva üzerine kurulan mescit, içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever.]

Muzā' af olur anda ƣünkü envār

Yuħibbūn āyetini ider izhār (1107)

²¹¹ el-Bakara 2/285.

²¹² el-Mâide 5/7.

²¹³ en-Nûr 24/51.

²¹⁴ er-Rahmân 55/27.

²¹⁵ et-Tevbe 9/108.

"إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِمْ حَقًّا فِي النَّوْرِيةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْفُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بَبَيْعِكُمْ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ"²¹⁶

Daği hem *āyet-i inne 'ş-terāya*

Olur 'ārif gelenler bu araya (1108)

2.1.3. Eserde Bahsi Geçen Hadisler

"أَنْتَ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي."²¹⁷

[(Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye şöyle söylemiştir:) Senin benim nezdindeki yerin, Harun'un Musa yanındaki konumu gibidir. Şu kadar var ki, benden sonra herhangi bir nebî gelmeyecektir.]

"أَنْتَ مَنِّي، وَأَنَا مِنْكَ."²¹⁸

[(Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye şöyle söylemiştir:) Ben sendenim, sen de bendensindir.]

İde ta' līm aña ' ilm-i ledünnî

Hiṭāb idüb diye kim *ente minnî* (141)

"شَيْئِي هُوَ..."²¹⁹

[Hûd (Sûresi) ... beni yaşlandırdı.]

Eger *āsān* olaydı emr-i mev'ūd

Dimezdi *şeyyebetnî Şûre-i Hûd* (222)

²¹⁶ et-Tevbe 9/111.

²¹⁷ Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-hasan el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî (Müslim), **el-Câmi'u's-sahîh**, Muhakkik: Muhammed Fuâd Abdu'l-bâkî, Daru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, Fazâilü's-sahâbe, 30; Ebû Abdi'r-rahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, Tahkik ve tahrir eden: Hasan Abdu'l-mün'im Şelebî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1421-2001, Menâkıb, 5; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, **Sünenü't-tirmizî**, Muhakkik: İbrahim atve, 2. Baskı, Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1305-1975, Menâkıb, 74; İbn Mâce Ebû Abdi'llâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünenü'bnî Mâce**, Muhakkik: Muhammed Fuad Abdu'l-bâkî, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-ilmiyye, Fazâilü Ashâbi Rasûli'llâh, 11; Ebû Abdi'r-rahmân Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'î, **Ehâdîsü Mu'ille Zâhiruha's-sihha**, 2. Baskı, Dâru'l-âsâr, 2000, s. 146.

²¹⁸ el-Buhârî, Sulh, 6; en-Nesâî, Hasâis, 22.

²¹⁹ et-Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 57; Muhammed b. Abdillâh Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî, **el-Müstedrekale's-sahîhayn**, Muhakkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Cilt: 2, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990-1411, s. 374; Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, **Musannefü Abdi'r-rezzâk**, Muhakkik: Habîbu'r-rahmân el-A'zamî, Cilt: 3, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403, s. 368; İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, **Keşfu'l-hafâ' ve Müzîlü'l-ilbâs amme's-tehere mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs**, Cilt: 2, Mektebetü'l-kudsî, Kahire, 1351, s. 15; Muhammed Tahir b. Ali es-Siddîkî el-Hindî el-Fettenî, **Tezkiretü'l-mevzû'ât**, İdâretü't-tibâati'l-münîriyye, 1343, s. 82; Ebu'l-fazl Muhammed b. Tahir el-Makdisî eş-Şeybânî İbnü'l-kayserânî, **Atrâfu'l-garâib ve'l-efrâd min hadîsi Rasûli'llâh**, Muhakkik: es-Seyyid Yûsuf, Cilt: 3, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1419-1998, s. 97.

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْعَمَ وَقَدِ النَّعَمُ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنِ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَأَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخُ» قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «قُولُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ رَبِّنَا»" 220

[Rasûlu'llâh şöyle buyurdu: "Sûra üflemeyle görevli melek, sûrunu ağzına almış, alını eğmiş, üfleme emrini beklemekte iken ben nasıl dünya zevkine dalabilirim?" Bunun üzerine Müslümanlar şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasûlü, (bu durumda) ne diyelim?" Rasûlu'llâh buyurdu ki: "Allah bize yeter, O, ne güzel vekîldir. Rabbimiz olan Allah'a tevekkül ettik, deyiniz."]

Üçüncüye dinür seyrun 'ala'llâh

Diyelüm biz *tevekkelnâ* 'ala'llâh (434)

"إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَكَلِّمْ بِهِ." 221

İnne'llâhe Te'âlâ Tecâveze li-ümme'ti 'ammâ Ahdese bihi Enfüsühüm Mâ-lem Yetekellem bihi ev Ya'mel Ravâhû Ebû Hureyre Rağıya'llâhu 'anhu Meşâriķ²²²
(Şüphesiz ki Allah, seslendirmedikleri ve eyleme dönüştürmedikleri sürece, içlerine doğan kötü düşüncelerden dolayı ümmetimi sorgulanmaktan muaf tutmuştur.)

"لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسْعَنِي فِيهِ مَلِكٌ مَقْرَبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ." 223

(Benim Allah ile birlikte olduğum öyle bir vakit vardır ki o vakitte bana ne Hakk'a yakın bir melek ne de gönderilmiş bir peygamber yaklaşabilir.)

Velî olmaz bu işler baña her gâh

Nebîdirdi anuñ-çün *li-me'a'llâh* (601)

"مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ." 224

[Beni (uykusunda) gören hakikatte görmüştür/ Beni (uykusunda) gören, hak (rüya) görmüştür.]

Budurur ol Ḥabîb-i zât-ı muṭlaķ

Didügi *men raânî kad rae'l-ḥaķ* (627)

"مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى..." 225

²²⁰ et-Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 41.

²²¹ Müslim, İmân, 202. Hadisin müteradif versiyonları Tirmizî'nin Sünen'i hariç Kütüb-i Sitte'de mevcuttur.

²²² Makâmâtü's-sülük, vr. 21^b'de konu başlığıdır.

²²³ el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 173; Ali b. Sultân Muhammed Ebu'l-hasan Nureddin el-Kârî, **el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a (el-Mevzû'âtü'l-kübrâ)**, Muhakkik: Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, (el-Kübrâ), s. 299; Ali b. Sultân Muhammed Ebu'l-hasan Nureddin el-Kârî, **el-Masnû' fi Ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû' (el-Mevzû'âtü's-suğrâ)**, Muhakkik: Abdulfettah Ebû Gudde, 2. Baskı, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1398, (es-Suğrâ), s. 151.

²²⁴ el-Buhârî, Ta'bîr, 10; Müslim, Rü'yâ, 11.

Didi hem *fi'l-menāmi men raāni*
Hemānā *ḳad raāni fī 'iyāni* (628)

"إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّىٰ أَحِبُّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ: كُنْتُ سَمْعُهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرُهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدُهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلُهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيدَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ."²²⁶

(Allah şöyle buyurmuştur: Her kim bir veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşılmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Onu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde ona veririm, bana sığındığında onu korurum. Ben mü'minin ölümü hususunda tereddüt ettiğim gibi yaptığım hiçbir şeyden tereddüt etmedim. O, ölümden hoşlanmaz; ben de ona acı gelen şeyi sevmem.)

Ve bī-yesma' ve bī-yubşir buradur

Tekellüm idici *güyā Ḥudādur* (680)

"جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ النَّقْلَيْنِ."²²⁷

*Ḳāle 'aleyhi's-selām: Cezbetün min Cezebāti'l-ḥaḳḳi Tüvāzī' Amele's-şeqaleyn*²²⁸

[Hakk'ın cezbelereinden bir cezbe, sekaleynin (insan ve cinlerin) ameline eşittir.]

"الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ."²²⁹

(Fakr, iki cihanda yüz karalığıdır.)

Sevādü'l-vechi fī'd-dāreynidür bu

Ağardur yüzünü olan siyeh-rū (938)

"الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَخِرُ."²³⁰

²²⁵ el-Buhârî, Ta'bir, 10; Müslim, Rü'yâ, 10; en-Nesâî, Ta'bir, 5; et-Tirmizî, Rü'yâ, 4; İbn Mâce, Ta'birü'r-rü'yâ, 2.

²²⁶ el-Buhârî, Rikâk, 38.

²²⁷ el-Aclûnî, Cilt: 1, s. 332.

²²⁸ Etvâr-ı Seb'a, vr. 26^b de konu başlığıdır.

²²⁹ el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 87; el-Fettenî, s. 178; Radiyyü'd-dîn el-Hasan b Muhammed el-Adevî, **el-Mevzû'ât**, Muhakkik: Necm Abdurrahman Halef, 2. Baskı, Daru'l-me'mûn li't-türâs, h. 1405, s. 53.

²³⁰ el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 87; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 255; el-Kârî, es-Suğrâ s. 128; el-Fettenî, s. 178; el-Adevî, s. 52; Mer'î b. Yûsuf el-Kermî, **el-Fevâidü'l-mevzû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a**, Muhakkik, Muhammed b. Lütfi es-Sabbâğ, 3. Baskı, Dâru'l-verrâk, Riyâd, 1419-1998, s. 116; Ebu'l-mehâsin Muhammed b. Halîl el-Kavukci et-Tarablusî, **el-Lü'lüü'l-mersû' fi-mâ lâ asle lehû ev bi-aslihî mevzû'**, Muhakkik: Fevvâz Ahmed Zemerli, Daru'l-beşâiri'l-islâmiyye, Beyrut, 1415, s. 130;

(Fakr, övüncümdür; onunla övünürüm.)

Burada didi Ahmed *fakru fahrî*

Bir olur bunda şehd ü sem [ü] zehri (940)

"مُوثُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا."²³¹

(Ölmeden önce ölünüz.)

Budur didügi *mütü en temütü*

Beķā isterseñiz *mütü fe-mütü* (956)

Buraya kadar çalışmamızda, Habîb-i Karamânî'nin eserinde anılan lafzî ayet ve hadis iktibaslarına yer verilmiştir. Zikredilen ayet ve hadislerin yanı sıra eser içerisinde manevî iktibas veya telmihler yolu ile elbette başka ayet ve hadislere de işaret edilmiştir. Zira tasavvufî mahiyetteki bir manzûmenin temel kaynakları ayet ve hadislerdir ve bunlar, eserin bütününe yedirilmiş durumundadır. Karamânî'nin eserinde atıfta bulunulan naslar da elbette şu ana dek çalışmamızda yer verilen lafzî iktibaslarla sınırlı değildir. Örneğin manzûmede geçen "Şadā bunda irişdi kâf u nūna" mısrasında, Kur'ânî bir ifade olan "كُنْ"²³² (Ol) emrine telmih vardır:

Şadā bunda irişdi kâf u nūna

Hezārān cān fedā olsun ol üne

Buradan oldu keşret daħi peydā

Eger yerdür vü ger bu 'arş-ı a' lā (924-925)

Manevî hadis iktibaslarına ise aşağıdaki beyit örnek gösterilebilir:

Қalemdür ħalk-ı evvel bilgil anı

O yazdı cümle bu kevn ü mekānı (926)

Nitekim bazı hadis-i şerîflerin haber verdiğiğine göre Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah, kalemi yarattıktan sonra ise ona "Yaz!" emrini vermiştir.²³³ Benzer

Ahmed b. Abdi'l-kerîm el-Gazzî, **el-Ceddü'l-hasîs fî beyâni mâ leyse bi-hadîs**, Muhakkik: Bekir Abdullah Ebû Zeyd, Dâru'r-râye, Riyâd, 1412, s. 155.

²³¹ el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 291; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 363; el-Kârî, es-Suğra, s. 198; el-Kermî, s. 140; et-Tarablusî, s. 204; el-Gazzî, s. 240.

²³² Bkz. el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47,59; el-En'âm 6/73; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsîn 36/82; Ğâfir, 40/68.

²³³ Bkz. et-Tirmizî, Kader, 17, Tefsîru'l-Kur'ân, 66; Ebû Dâvûd Süleyman b. El-Eş'as el-Ezdî es-Sicistanî, **Sünenü Ebî Dâvûd**, Muhakkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, Sünnet, 17; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ebû Abdi'llâh eş-Şeybânî, **Müsnedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel**, Muhakkik: Adil Mürşid ve diğerleri, Cilt: 37, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1421-2001, s. 378, 381; Abdurrahman b. Ebî Bekr Celaleddin es-Suyûtî, **el-Leâli'l-masnû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a**, Muhakkik: Ebû Abdi'r-rahmân Salâh b.

şekilde bir diğer beyitte ise "مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَعْبُودٌ..." (İki günü birbirine eşit olan aldanmıştır...) hadisine atıfta bulunulduğu açıkça görülmektedir:

Kim eylerse iki günün ber-ā-ber

Odur mağbūn olan didi Peyamber (378)

Burada, Habîb-i Karamânî'nin eserinde yer verdiği hadisler hakkında bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır: Tabiûndan Hasan-ı Basrî'nin (v. 110/728), rüyasında Hz. Peygamberi'ni gördüğü ve kendisinden yukarıda metni verilen bu hadisi işittiği söylenmiştir.²³⁴ Öte yandan hadis usulünde rüya veya keşif, makbul tahammül yolları arasında sayılmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin hadis sayılıp sayılmayacağı tartışılmıştır. Bahsi geçen rivayet, mevzu hadisleri derleyen bazı mecmualara dâhil edilmiştir.²³⁵ Hadisin, bu mecmualar dışında Beyhakî'nin *Zühd* adlı eserinde yer aldığı söylene de bu husus kesin değildir.²³⁶ Habîb-i Karamânî'nin eserinde kullanılan diğer hadislerin de genellikle uydurma veya -sahih hadis mecmualarında yer alsalar dahi- ilel kitaplarında zikredilen illetli hadisler oldukları görülmektedir. Tasavvufî eserlerde çokça kullanılan mevzu olduğu kesin veya iddia edilen hadisler, halkın itikadını güçlendirmek, zâhir ulemasına karşı sufîyenin savunusunu yapmak, vb. çok çeşitli sebeplerle rivayet edilmiş olabilir. Bu tür hadislerin kullanıldığı gerekçesiyle, geleneğimiz içerisinde kaleme alınmış pek çok değerli eseri büsbütün yok saymak ve onlardan yararlanmayı reddetmek, bizim kanaatimizce anlamlı değildir. Özelde edebî eserler söz konusu olduğunda ise biz bu gibi malzemelerin kullanılıp kullanılmadığı hususunun, önemini çok daha fazla yitirdiği düşüncesindeyiz. Zira edebiyatçı için ön planda olan birincil mesele, eserin edebî mahiyetidir. Yukarıda konu edilen türden malzemelerin kullanılması ise eserin edebî kıymetine gölge düşürmeyecektir.

Habîb-i Karamânî'nin eserinde aslen hadis olmadığı hâlde tasavvuf ehli arasında çokça maruf olan birtakım sözler ayrıca kullanılmıştır. Örneğin aşağıda yer

Muhammed, Cilt: 1, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1417-1996, ss. 120-121; el-Vâdi'î, ss. 202-203; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmû'a fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a*, Muhakkik: Abdurrahman Yahya el-Mu'allimî el-Yemânî, Matba'atü's-sünneti'l-muhammediyye, Kahire, 1380-1960, ss. 478-479.

²³⁴ Bkz. Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdi'llâh el-İsbahâhî, *Hilyetü'l-evliyâ' ve Tabakâtü'l-asfiyâ'*, Cilt: 8, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1409, s. 35.

²³⁵ el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 233; el-Kârî, el-Kübârâ, s. 327; el-Kârî, es-Suğra, s. 174; et-Tarablusî, s. 174; el-Fettenî, s. 22.

²³⁶ Bkz. Enbiya Yıldırım, "Beyhakî ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, Sivas, 2001, ss. 183-184.

alan söze Gazzâlî'nin eserinde tesadüf edilebilirken, hadis kitaplarında rastlanamamaktadır:

"فمن كان لله كان الله له."²³⁷

[Her kim Allah için (Allah'ı gözeterek hareket eder) ise Allah da onun içindir (Allah da onu gözetir).]

İkinciye dinilür seyrün li'llāh

Bularuñ haqqıdır *men kāne li'llāh* (385)

Hallâc-ı Mansûr'un (v. 309/922) şathiyye sayılan "Ene'l-hak" ifadesi de nas olmayıp manzûmede yer alan sözlerden bir diğeridir:

Kimi feryād ider eydür *ene'l-hak*

Kimi dir kâfir oldı işbu muṭlaq (448)

2.2. ESERİN MUHTEVASI

Eserin başlangıcında otuz beyit civarında bir münacaat yer almaktadır. Habîb-i Karamânî, burada hamd ve şükürün ancak ve ancak Allah'a has kılınacağını ifade ettikten sonra Allah'tan kendisine hayrı kolaylaştırmasını, küfür ve isyan gibi kötülüklerden ise onu uzaklaştırmasını dilemektedir. O, kullandığı birtakım ifadelerle zorlu bir yola girdiğine işaret etmekte ve bu yolda Allah'tan yardım dilemektedir:

Zahîrem yok yolum uzağ dilüm teng

İnāyet eyle ey Haq merkebüm leng (8)

Aczini itiraf eden Karamânî, bir yandan da her şeyden haberdar ve her şeyi kuşatıcı olan Allah'ı yüceltmektedir. Bu zorlu seyr ü sülûk yolunda Allah'a ulaşmaya çalışan sâlikin durumunu ise aşağıdaki gibi çeşitli şekillerde tavsif etmektedir:

Baş acuk yalın ayak şarq u garba

Seni isteyü giden vardı garka (20)

Öte yandan sülûk ehli iki fırkaya ayrılmaktadır. Allah'a yakarıştan sonra bu iki fırka beyan edilmeye çalışılır. İlk fırka, "Beyân-ı Fırka-i Ülä Ser-Muhtâr-ı Tarîk-ı Ehl-i Tevhîd ü Meşâyıḫ-ı Kibârest" şeklinde başlık altında ortaya konulur. Burada Habîb-i Karamânî, "ehl-i hâl" şeklinde nitelendirdiği bir kimseyi ayrı bir başlık

²³⁷ Sufiyye arasında şöhret bulmuş bu sözü, Gazzâlî eserine almış ve açıklamasını yapmıştır. Bkz. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-dîn*, Cilt: 3, Tab'atü'l-ezheriyyeti'l-mısriyye, Kahire, 1302, s. 19.

altında hikâye etmektedir. Basiret sahibi, işlerin iç yüzüne hâkim, herkes tarafından saygı duyulan bu kişi, müşahhas bir şahıs veya kurgulanmış hayalî bir kimse olabilir. Müşahhas bir şahıs olduğu kabul edilirse, zamanının “kutb-ı şerîat”ı biçiminde nitelendirilen bu kimseyi, Habîb-i Karamânî’nin şeyhi şeklinde düşünmek mantıklıdır. Tavsif edilen kişi her ne kadar zâhir ilimlere vakıf olsa da aklın mutlak surette yeterli olmadığını savunmaktadır:

Aña keşf olmuş-ıdı ‘ ilm-i zâhir
Tariķat ışılâhı içre mâhir (52)

...

Didi meydân-ı ‘ aklıñ çok degildür
Ya andan taşra ‘ âlem yok degildür (55)

Nitekim bu zorlu yolda “menzil ehli”, aklına güvenmemelidir; zira akıl aldatıcıdır:

Niçeler ‘ aqla uydı oldu mağbûn
Kim oldu anlaruñ hâli diger-gûn

O menzil ehli eyler ‘ aklı ma‘ zül
Ki yokdur ‘ aql-içün ol menzile yol (62-63)

Manzûmenin ilerleyen kısımlarında, “Maķâm-ı Evvel” başlığına değin zikir ve halvete dair genel bilgiler, farklı başlıklar altında ortaya konmaktadır. Yer yer birtakım ifadelerle bazı hadîs-i şerîflere ve olaylara da işaret edilmektedir. Örneğin “Koparur himmetiyle tağı erler”²³⁸ ibaresi, Ahmed Yesevî’nin keramet göstererek bir dağı ortadan kaldırmasının anlatıldığı menkıbeyi akla getirmektedir.²³⁹

Gerek cehrî gerekse hafî zikir ise seyr ü sülûkta makbul olup farklı fırkalar tarafından benimsenmişlerdir. Öte yandan Allah’ın esmâ-i hüsnâsı, çok çeşitli olup bu esmâdan her bir isim biriciktir ve diğeriyle karşılanamaz. Bu isimlerden her biri farklı bir hale münasip düşmektedir. Dolayısıyla sâlikin, sülûkunda her bir aşamada zikir olarak çekeceği esmâ farklıdır. Nitekim Allah’ın her bir ismi ile farklı menziller kat edilmektedir. Seyyidü’l-beşer Hz. Peygamber’e ulaşan hak tarîklerden biri ise

²³⁸ Eserde “Koparur himmetiyle tağı âdem” şeklinde benzer bir ifade daha geçmektedir. Bkz. Makâmâtü’s-sülûk, vr. 25^b.

²³⁹ Bu menkıbe için bkz. Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976, ss. 29-31.

Hız. Ali'nin yoludur. Hız. Ali taraftarı Kümeyl b. Ziyâd²⁴⁰ ve Hız. Ali'nin oğlu Hasan kanalıyla irşad ehli ortaya çıkmıştır. Hasan b. Basrî yolu da çokça şöhret bulup benimsenmiştir. Halvet ise seyr ü sülûkta önemli bir ıstılah olarak karşımıza çıkmaktadır. Halvette sâlik, nefsi ile adeta cenk etmekte ve böylece insanî zaaf ve kusurlarından arınmaktadır. Derviş, ancak varlığından sıyrılıp vücudunu yok etmeyi başarınca tevhid sırrına erişebilir. Kişinin bedeni canı için adeta bir kafesdir. İnsan, canını bu kafesten kurtarmayı başardığında ise bedeni ve duyuları görünürde hala mevcuttur; fakat kendisi bu kafesten azad olmuştur. İşte ölmeden önce ölmek ancak bu şekilde mümkündür.

İki şeyden biri vasf biri mevsûf; biri illet biri ma'lûl; biri âkil, biri ma'kûl; biri ârız biri ma'rûz veya biri hâl biri mahâl olmak durumundadır. Mahlûkun Hâlık'ıyla ilişkisi de bunun gibidir. Yaratılmış olan insan, yaratıcısı Allah karşısında büyüklenmemeli, isyan etmemelidir. İnsana ruhundan üfleyen ve feyz kapılarını açacak olan da Allah'tır. O, Âdem'e meleklerin dahi vakıf olamadığı isimleri ve bunların gizli sırlarını öğretmiştir. Vahdet sırrına ermek içinse gaflet uykusuna dalmamak ve Allah'ın ismini dilden düşürmemek lazımdır. Kişinin dilinde Allah'ın zikri, fikrinde ise sıfatları ve ism-i a'zâmı olduğunda, Hak Teâlâ, dilden kalbe yolu açmakta ve dervişe cezbe hâlini nasib etmektedir. Hakk'ın zikri ile kendinden geçen derviş, halk tarafından yeterince anlaşılmayarak kendisine "deli" veya "mecnun" yakıştırmaları yapılabilmektedir. Allah'ın isim ve sıfatlarını delil edinen sâlik, artık son demde Hak Teâlâ'yı müşahede edebilecektir.

Tek bir isim tüm esmânın mebdei ve menşeidir.²⁴¹ Bu bir isimden yedi isim çıkmış, yedi isimden de Allah'ın doksan dokuz ismi meydana gelmiştir. Kâinât ve eşya, bu vech üzere Allah'ın esmâsından neşet etmiştir. Alemdeki zıtlıklar da yine Allah'ın esmâsındandır. Habîb-i Karamânî'ye göre muvahhid, biri iki görüp de

²⁴⁰ Kümeyl b. Ziyâd (v. 82/701), Hız. Peygamber'in son dönemlerine yetişmiş bir sahabidir. Kûfe valisi Sa'îd b. Âs'a (v. 59/679) muhalefet etmiş; bu sebeple Hız. Osman (v. 35/656) tarafından önce Şam'a, sonra Humus'a sürülmüştür. Hız. Osman'ı öldürmek üzere Medine'ye geldiği ve Hız. Osman'ın kendisine bu sebeple tokat attığı kaydedilmiştir. Hız. Osman devrinin sona ermesinde kısmen payı olan sahâbi, daha sonra Sıffin'de Hız. Ali'nin safında yer almıştır. Kümeyl b. Ziyâd, Hız. Osman ile aralarında geçen hadise dolayısıyla kendisini huzuruna çağırarak Haccâc'ın (v. 95/714) emriyle öldürülmüştür. Tarikatlar ve silsileleri bakımından önemli bir kimse olan Kümeyl b. Ziyâd'a Hız. Ali tarafından hırka giydirilip tüm zâhir ve bâtın ilimlerin öğretildiği nakledilmiştir. Bkz. Mustafa Öz, "Kümeyl b. Ziyâd", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 26, İstanbul, 2002, s. 550.

²⁴¹ İbn-i Arabî (v. 638/1240), tüm isimlerin hakikatlerini bir arada bulunduran ismin "Allah" olduğunu söylemiştir. Bkz. Muhyiddin İbn Arabî, **Fütühât-ı Mekkiyye**, Çeviren: Ekrem Demirli, Cilt: 3, Litera Yay., İstanbul, 2006, s. 29.

iddiada bulunmayan, basiret gözünün şakkı olmayan kimsedir.²⁴² Öte yandan “ehl-i tecrîd”²⁴³ olmadıça “ehl-i tevhîd” olmak mümkün değildir. Bunun içinse yüzünü hâss-âmm herkese eğip adeta toprak eylemek gerekecektir. Gönül kibir ve kinden arınıncı kişi, Hakk’ın sırlarının hazinesine erecektir.

Habîb-i Karamânî, manzûmenin asıl konusunu teşkil eden yedi makam (etvâr-ı seb‘a) meselesini işlemeye başlamadan önce eserinde son olarak Hz. Peygamber’in övgüsüne ve vasıflarını anlatmaya yer verir. Burada, Hz. Peygamber’in tebliğ metodundan ve insanların manen atası olduğundan bahsedilir. Zira Hz. Muhammed’in (as) ruhu, Hz. Âdem’den daha evvel yaratılmıştır.²⁴⁴ Son olarak eserin bu kısmında Hz. Peygamber’den şefaât istenir ve ashâb, Hulefâ-yı Raşîdîn, ehl-i beyt ve tabiûna salât ve selâm getirilir.

“Mağâm-ı Evvel” başlığı altında etvâr-ı seb‘a konusuna bir giriş yapılır. Yedi yıldız, yedi tamu, yedi derya ve yedi kat yer vardır. Kur’ân dahi yedi kıraat üzeredir ve âdemoğlunun bedeninde yedi can vardır. Salikin aşacağı tavırlar da yedi adettir. Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer konu, müridin bir şeyhe intisap etmesinin önemidir. Mürid, şeyhine koşulsuz hizmet etmeli; gerekirse atları ve köpeklerinin bakımını bile üstlenmelidir. Mürşidi kendisine ne emrederse onu vacib telakki edip onu ifadan yüz çevirmemelidir. Salık, ancak şeyhinin yolunda sebat edip ona doğru şekilde hizmet edince kendisine irfan nuru doğar ve Kur’ân’ın manasını keşf edebilir. O, ancak bu aşamaları geçtikten sonra bir makama ulaşır ve sonrasında bir köşeye çekilerek nefis tezkiyesinde bulunur, yetmiş bin hicâbı kat eder.²⁴⁵ Bununla da yetinmeyip yüksek veya alçak mertebeli her türlü insana hizmet ederek çok zahmet

²⁴² Burada vahdet-i vücûd nazariyesinde olduğu gibi vahdette kesret/kesrette vahdet görme anlayışı konu edilmiştir. Bu anlayışta, varlıkta aslen ikilik ve çokluk söz konusu değildir. Kesret, yalnızca bir görünüş meselesidir ve vehim/hayalden ibarettir. Varlık ise bir olan Allah’ın esmâ ve sıfâtının tecellileri dolayısıyladır. Bunlar, Allah’ın ezeli ilminde sabit olan mahiyetlerdir (a‘yân-ı sâbite). Âlemdeki zıtlarda da Allah’ın esmâsı görülmektedir. Zira Allah, “câmi‘u’l-ezdâd” olup hem bâsit hem kâbız, hem hâdî hem mudill, hem muhyî hem mûmîttir. Nihayetinde ise her şey “bir”dir ve her şeyde yalnızca ‘O’ görülmektedir.

²⁴³ Tasavvuf ıstılahında “ehl-i tecrîd”, dünyayı terk eden, onunla olan ilgisini kesen kişidir. Bkz. Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı, Marifet Yay., İstanbul, 1977, s. 516.

²⁴⁴ Bir hadîs-i şerîfe göre Hz. Âdem, ruh ile ceset arasında iken Hz. Muhammed (as)’a nübüvvet verilmiştir. Bkz. et-Tirmizî, Menâkıb, 1; el-Vâdî‘î, 432. Bir diğer rivayete göre ise Hz. Âdem, henüz çamur ve su arasında iken Hz. Muhammed (as), nebîdir. Bkz. el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 132; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 271; el-Kârî, es-Suğrâ, s. 142; el-Kermî, s. 104; et-Tarablusî, s. 142; el-Gazzî, s. 175.

²⁴⁵ Allah ile kul arasında her makamda on biner olmak üzere toplamda nur ve zulmetten ibaret yetmiş bin perde bulunmaktadır. Seyr ü sulûkta derviş, her makamda, o makama has ismin zikri ile on bin hicâb kat eder. Bkz. Osman Türer, (Hediyetü’l-ihvân), s. 87.

çekmelidir. Öyle ki nihayetinde tüm insanların iyi olarak andığı bir kimse olmalıdır. Gece gündüz yokluk içerisinde olan sâlik gâh aç gâh tok olarak bu seyr ü sülûk yolunda benliğini yok etmelidir. Gönül yıkmaktan da ayrıca sakınmalıdır.²⁴⁶

Birinci tavrın/makamın özelliği, kişinin nefsiyle mücadelesinin baskın olmasıdır. Nitekim bu makam, en aşağı mertebede olup sâlikin kat edeceği ilk merhaleidir. Bu makamda çok oyalanmamak lazımdır. Bu aşamada kalıp ilerleme kat edemeyen kişiler günahkâr ve isyankâr olurlar. Burada nefis, “nefs-i emmâre”²⁴⁷dir. Fısk ve hevayı emredip kişiyi doğru yolda gitmekten alıkoymaktadır. Bu nefse sahip kişiye nasihat kar etmemekte; o, adeta kendi yaptığını yine kendi eliyle yıkmaktadır.

²⁴⁶ Sâlike, gönül yıkmaktan sakınmayı öğütleyen Habîb-i Karamanî, tasavvufta çokça işlenmiş bir hususa değinmektedir. Nitekim gönül, mutasavvıflara göre Ka‘be ile eş değerde görülmüş, hatta çoğu kez Ka‘be’den üstün tutulmuştur. Gönül Ka‘besi, iç yönelişlerin merkezileştiği mahâldir. Gönül, Hak binasıdır. Ka‘be’yi Hz. İbrahim, gönlü ise Allah Teâlâ inşa etmiştir. Ka‘be, bugüne dek çeşitli sebeplerle yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Ancak yıkılan gönlün inşası, Ka‘be’nin inşası kadar kolay değildir. Aynı düşünceye Mevlânâ’nın (672/1273) eserlerinde rastlamak mümkündür. Yunus Emre (v. 720/1320 [?]) de aynı hususu çeşitli şekillerde vurgulamıştır:

“Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil”

“Gönül Çalabın tahtı
Çalab gönüle baktı
Kim gönül yıkar ise
İki cihan bedbahtı”

Duruş kazan, yi yidür bir gönül ele getir
Yüz Kâbe’den yigrekdür bir gönül ziyareti”

Fuzûlî’de (v. 963/1556) de aynı düşüncenin yansımaları görülmektedir:

“Fuzûlî hâlâ olmaz suret-i dil dost fikrinden

Bu manâ ki beytullah derler kalb-i mümindir”

Bkz. Salih Uçak, “Mevlânâ’nın Rubâîlerinde “Gönül” İstiaresi”, **Turkish Studies**, Sayı: 7/3, Ankara, 2012, s. 2484.

Tasavvufta kötülen “gönül yıkmak” düşüncesi, kaynağını bazı rivayetlerden almış olmalıdır. Nitekim bir rivayette, Hz. Peygamber’in bildirdiğine göre, Allah Ka‘be’yi yaratmış, onu yüce ve şerefli kılmıştır. Onu taş taş söküp yıkan, sonra da yakan kişi dahi yine de bir veliyi tahkir etmenin cürmüne erişemeyecektir. Hz. Peygamber, “veli”den kasdının sorulması üzerine ise onun tüm müminler olduğunu söylemiştir. Bkz. el-Aclûnî, Cilt: 1, s. 239. Benzer manadaki rivayetlere farklı yerlerde rastlanmaktadır: Bkz. el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 151, el-Fettenî, s. 184; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 287; el-Kârî, es-Suğrâ, s. 146; et-Tarablusî, s. 150; eş-Şevkânî, s. 212. Başka bir hadîse göre ise Hz. Peygamber, mü’minin hürmet bakımından Ka‘be’den daha yüce olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Mâce, Fiten, 2; et-Tirmizî, Birr ve Sıla, 85; el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 292; el-Fettenî, s. 184. Ayrıca tasavvuf edebiyatında “gönül” ve “ayna” kavramları arasında benzerlik kurmak da yaygın bir tutumdur. Zira Allah, “ahsen-i mir’ât” (aynaların en güzeli) olan gönüle tecelli etmekte, yansımaktadır. Fakat kişinin gönül âyinesi kirli ve tozlu olursa bu yansıtmayı düzgün bir şekilde yapamaz. Bkz. Şengün, (Etvâr-ı Seb‘a), s. 101. Habîb-i Karamanî de yaygın olan bu istiareye şu sözlerle eserinde başvurmuştur:

Şu kim ahvâl-i cânı bilmek ister
Gönül âyinesini silmek ister (259)

²⁴⁷ Kur‘ân-ı Kerîm’de Hz. Yûsuf’un " إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ. " (Muhakkak ki nefis, kötülüğü emredicidir) dediği haber verilmektedir. Bkz. el-Yûsuf 12/53.

Bu kişi okuduğu ilmin derinliğine vakıf olamaz, ancak karşısındaki ile cedel yapmakla vakit geçirir. Bu makam, ancak bir yol uğrağı mesabesindedir. Burada kişiye “ehl-i iman” denmemektedir. Zâhiren kendisine “mü’min” denip şeriat ehli tarafından kabul görse de aslında o kişi “ehl-i inkâr”dır. Birinci makamdaki zikir ise cehrî zikirdir. Sâlik, pirinin eteğinden tutup “muhkem tevbe” etmeli ve cehrî zikir ile şifa bulmalıdır. O, adeta sağını solundan ayıramayacak hale gelecek kadar çok cehrî zikir ile meşgul olmalı, gece gündüz ibadet etmelidir. Kişi, ancak bu şekilde kendisini çevreleyen dünyadan elini çekebilecektir. Bu makamda hayvanî sıfatlar galip olup kişi, yeme-içemeye düşkündür. Zikir, kişiye galebe çalan bu hayvanî sıfatların izalesine de yardımcı olur.

Nefs-i emmârenin gıdası kesilince levvâme rüzgârı esecek; nefs-i levvâme²⁴⁸ kapısı aralanacaktır. İkinci makamın (Seyr li’llâh) zikri ise hafî zikirdir. Burada ayrıca zikr-i kalbî²⁴⁹ hâsıl olmaktadır. Habîb-i Karamânî, zikr-i kalbî ile meşgul kişiyi “ebsem” (dilsiz) şeklinde ifade etmektedir. Zira sâlikin dili değil, gönlü zikirdedir. O, dünyevî her türlü endişeden de uzaktır. Bu “hâmûşluk” hali, cana huzur verecektir. Bu makamdaki kişi, yine de nefsin tuzaklarına karşı uyanık olmalı ve gururlanmamalıdır. Bu aşamadaki kişiler “muhabbet ehli” olmalıdırlar. Burada ayrıca akl-ı cüz’î kemâle erişir. Kalbin ilmi, akla ulaşır. Bu nedenle bu menzil, zâhir ilmin menbaıdır. Lakin buradaki kişiler, ilm-i zâhirden ötesine vakıf olamazlar.

İkinci makamdaki kişiler, “su”ya benzetilmişlerdir. Zira su, kalbin manası ve mazharıdır. Akarsu gibi yönünü alçağa çevirip aczini kabul etmek gerekecek ve yine su gibi temiz olup herkesin kendisiyle temizleneceği bir kişi olmak lazım gelecektir. Bu makamdaki kişilere ayrıca şeriatı gözetmeleri salık verilmektedir.²⁵⁰

²⁴⁸ Nefs-i levvâme, Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde geçmektedir: "وَلَا تُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ." (Dâima kendini kınayan nefse yemin ederim.) Bkz. el-Kıyâme 75/2.

²⁴⁹ Zikir çeşitlerini, cehrî (celî), hafî (sırrî) ve kalbî şeklinde üçe ayırmak mümkündür. Buna göre yüksek sesle yapılan zikir, cehrî; nefesle yapılan zikir, hafî; sadece kalben ve tefekkür suretiyle yapılan zikir ise kalbî zikirdir. Bkz. Süleyman Ateş, “Zikir”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Ankara, 1966, s. 237.

²⁵⁰ Habîb-i Karamânî, manzûmesinin pek çok yerinde sâliki, şeriata mutabık hareket etmesi yönünde ikaz ederek şeriatın önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim tasavvufta, şeriatsız tarikat olmayacağı anlayışı mevcuttur. Örneğin Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre’nin eserlerinde de işlenen tasavvuftaki “dört kapı kırk makam” anlayışında, ilk kapı “şeriat”tır; şeriata riayet etmeyen dervişin diğer kapılara geçmesi ise mümkün değildir. Bu hususta ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Hasan Ellek, “Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifet Dörtlüsünde Şeriatın Yeri ve Önemi”, **I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane, 2013, ss. 589-600. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca

Üçüncü makamda (Seyr ala'llâh) can, “makâm-ı aşk”a ermiştir.²⁵¹ Buraya erişebilen kişiler sevinmelidir. Aşk ateşi, burada kalp ve cana ulaşmıştır. Sâlik, bu ateşle tüm vücudunu yakıp yok etmek istemektedir. O vefanın kokusundan dahi ümidini kesmiş, zorluklardan zevk alır hale gelmiştir. “Âşık” ve “sâdık” olmuştur. Bu hal, bazı dervişlere galib olup akıllarını alabilmektedir. Bu sebeple, halk tarafından itham edilmelerine yol açan “Ene'l-hak” gibi sözler kendilerinden sadır olur:

Kimi feryâd ider eydür *ene'l-Hak*

Kimi dir kâfir oldu işbu muṭlaḳ (448)

Üçüncü makamda “aşk”²⁵² ve “cezbe” kavramları çokça ön plana çıkmaktadır. Burada sâlik, ilâhî aşkın verdiği bir cezbe hali içerisinde. Bu sebeple kendisi ile Hakk'ı bir görmektedir. Öyle ki bu hâlin verdiği sarhoşlukla halkın ibadetinin dahi kendisi için olduğunu sanmaktadır. Zira o, Hak'tan gayrisi değildir:

Ṭolar mestîlik-ile geh vücûdı

Şanar kendüydür ḫalkuñ sücûdı (455)

Lakin unutulmamalıdır ki, cezbe hâlindeki kişi, özünden tamamen “bî-zâr”dır. Küfür gibi görünen sözlerinin aslı ise halk tarafından anlaşılammamaktadır. Bu makama ayrıca “şuhûd-ı fi'li” denmektedir. Burada Allah'ın fiil ve sıfatları, türlü şekillerde tecelli bulmaktadır.

Dördüncü makam, “makâm-ı sır”dır ve “seyr me'a'llâh” ibaresiyle anılmaktadır. Zira Allah, her yerde insan ile birlikte.²⁵³ Burada “sırr-ı Ehad”den sır verilmekte ve eşyanın ve esmânın sırları açığa çıkmaktadır. Bu merhalede de dervişin cezbe hâlinin devam ettiği görülmekte, şatahât türünden sözler söylediği anlaşılmaktadır:

Gelür bir dem dir oldum 'âleme şâh

Benüm bu cümle-i maḫlûḳa Allâh (472)

bkz. Hüseyin Özcan, “Bektaşilikte Dört Kapı Kırk Makam”, **Journal of Turkish Studies**, Sayı: 28/1, 2004.

²⁵¹ Üçüncü makamın “makâm-ı aşk” şeklinde adlandırılması başka Halvetîlerin etvâr-ı seb'a türündeki eserlerinde de görülmektedir. Bkz. Halîl Celep, **Sofyalı Bali Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, Gece Kitaplığı Yay., Ankara, 2014, s. 113.

²⁵² Tasavvufi bir terim olarak aşk, sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi anlamlarına gelmektedir. Sufiler, çoğunlukla sevgiyi çeşitli kısımlara ayırmış, genellikle de son mertebeye aşkı koymuş; aşkı, sevginin en mükemmel şekli saymışlardır. Bkz. Uludağ, s. 59.

²⁵³ Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğu belirtilmiştir. Bkz. el-Kâf 50/16.

Bundan dolayı kendisine “kâfir” denmekte, hatta katline fetva verilmektedir. Hiç suçu olmadığı hâlde, işin aslını bilenler dahi kendisinden yüz çevirmekte, herkes ona düşmanlık beslemektedir. Habîb-i Karamânî, dervişin bu hâlini çeşitli beyitlerde işlemeye devam eder:

Özüni fark idemez özgeden ol
Görür kendüyi Hağ kendüdürür kul

Çü Hağdur gördüğü yokdur gümânı
Sözünden dönmez ol öldürseñ anı (487-488)

Karamânî, kendisi ile Hakk’ı ayırt edemeyecek denli Hak’dan başka hiç bir şeyi gözü görmeyen kimseyi, güneşe bakıp da başka şeyleri göremez hale gelen kişi analogisi ile açıklamaya çalışmaktadır:

Oluncağ gözlerüñ şemse muğâbil
Olur mı görmege bir şeyi kâbil (494)

Dördüncü makamda nefis, “nefs-i mutmainne”²⁵⁴dir. Buradan “halâs olan”; bu aşamayı kat edebilen artık “dervîş” olacaktır. Bu makamdaki kişiler “ehl-i ihlâs” olarak anılmaktadır. Buraya kadar gelen sâlike yine de nefsin tuzaklarından sakınması öğütlenmektedir. Zira nefsin mekri hiç bir zaman nihayet bulmaz. İlim sahibi şeyhler de buranın tehlike yeri olduğunu ve burada dervişin ayağının kayabileceğini söylemiştir. Artık bundan sonra sâlikin yolu ise vahdet âlemidir. Burada fenaya erişebilen sevinecektir. Fena bulan kişi, beşerî ve hayvanî sıfatlarından arınacaktır. Burada sâlik ayrıca “ehl-i irfân”dır. Bu makamda nûr-ı Muhammed zuhura gelecek, pek çok acîb ve bilinmez şey ayân olacaktır. Bu sebeple buraya “feth-i ma’ârif” de denmektedir. Allah’ın zatı tecelli edecek ve sâliki kendinden alacaktır. Habîb-i Karamânî, burada dervîşe, gördüklerini insanlara açık etmemesini öğütlemektedir. Zira sâlikin bu tecellileri gördüğünü iddia etmesi durumunda bu husus, insanlar tarafından anlaşılmayacak ve bundan dolayı kendisi zarar görecektir:

Eger gördüm deyü eyler-iseñ ceng

²⁵⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de ". يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ! ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً [Ey itmi’nâna ermiş (huzur bulmuş) nefis! Razi olan ve razi olunan olarak Rabb’ine dön.] buyrulmaktadır. Bkz. el-Fecr 89/27-28. Fecr Sûresi 27. ayette “nefs-i mutmainne”ye, 28. ayette ise “nefs-i râziyye” ve “nefs-i marziyye”ye işaret vardır.

Ola meydānda başuñ pūte-i seng (551)

Bu menzilde sâlikin, şeyhinin emri ile her işini görmesi gerekmektedir. Nitekim onun bu noktada şeyhine çokça ihtiyacı vardır. Ondan uzak durursa mizacı fasid olur.

Dördüncü makamdan sonra “Hikāyet” başlığı altında bir kimseye övgüler düzülmektedir. Ali Öztürk’ün tespitine göre bu kişi Hz. Ömer’in soyundan geldiği bilinen Habîb-i Karamânî olmalıdır. Dolayısıyla eseri, Habîb-i Karamânî’nin bir halifesinin temize çektiği ve bu beyitleri sonradan eklediği akla gelmektedir.²⁵⁵ Beşinci makama geçmeden önce son olarak ise cezbenin değerinden ve öneminden bahsedilmektedir. Zira cezbe, bir hadîs-i şerîfte de buyrulduğu gibi cinler ve insanların amellerine denktir.²⁵⁶ Bir cezbe hali, derviş için binlerce dersten yeğdir.

Beşinci makam, “seyr fi’llâh” şeklinde anılmaktadır. Zira burada Allah’tan başkası yoktur. Artık Allah’tan başka ne cihet ne de mekân vardır. Derviş, Kendini bilmez, gündüzünü gecedен fark edemez hâldedir. Zira o, “şuhûd-ı Hak”tır. Nitekim bir kara taş a baktığında dahi onda Hakk’ı temaşa etmektedir. Kâfire dahi hürmet eder; onun nezdinde herkes birdir. Sâlik, “fenâ fi’l-vücûd”²⁵⁷ bulmuştur ve Hak’tan gayrı kimse burada kalmamıştır. Hakk’ın tecellileri vuku buldukça kişinin “fenâ fi’l-vücûd” hali de artmaktadır. Meşayih, bu hali “gark-ı tevhîd” şeklinde adlandırmaktadır. Artık kişi Allah ile görüp Allah ile işitmektedir. Manzûmenin bu kısmında Bayezid-i Bistamî konuya örnek gösterilmektedir. Zira onun sözü insanlarca anlaşılmaş ve şeriat ehli/ehl-i zâhir kendisinden yüz çevirmiştir.²⁵⁸ Bâyezid-i Bistâmî gibi şathiyyeler söyleyen dervişlerin kimisi yakılmış, kimisi asılmış, kimisi ise ancak söylediği sözü tevil ederek başını kurtarabilmiştir.

Beşinci bölüm akabinde, ehli-i zâhir ile ehli-i bâtın arasındaki yukarıda konu edilen husus, “Suâl-i Daķîķ ‘alâ Ehli’ş-şer” ve “Cevâb” başlıkları altında tartışılmaktadır. Devamında ise müstakil bir başlık altında “bir ulu” kimse hikâye edilmektedir. Bu kişinin Habîb-i Karamânî’nin şeyhi olduğuna delalet eden ifadeler

²⁵⁵ Bu husus hakkında bilgi için çalışmamızın 37. sayfasına müracaat ediniz.

²⁵⁶ Bu hadîs-i şerîf için çalışmamızın 42. sayfasına müracaat ediniz.

²⁵⁷ Fenâ fi’l-vücûd, varlıkta fani olmak, her şeyi hem Allah olarak görmek, hem Allah olarak bilmek, bu hale zevkle ulaşmak manasında bir tasavvuf terimidir. Bu mertebede bulunanlar, “Lâ mevcûde illa’llâh” derler. Bkz. Uludağ, s. 188.

²⁵⁸ Sekr hâline büyük önem atfeden Bayezid-i Bistamî’nin (v. 234/848 [?]), “Leyse fi cübbetî siva’llâh” (Cübbemin içindeki Allah’tan başkası değildir), “Subhânî mâ a’zame şânî” (Kendimi tenzih ederim, şanımlı ne yücedir) gibi meşhur şathiyyeler söylediği; bu sebeple zâhir ulema tarafından suçlanarak Bistâm’dan kovulduğu nakledilmiştir. Bkz. Süleyman Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, (Bistâmî), ss. 239-240.

bulunmaktadır. Zira aşağıdaki beyitlerde, çokça seyahat ettiği ve sufiyye yoluna girmeden önce zâhir ilimlerle iştigal ettiği bilinen Habîb-i Karamânî'nin, doğuya yolculuk edip Bakü'ye ulaşarak şeyhi Yahyâ-yı Şîrvânî ile karşılaşması anlatılmış gibidir:

Bir ulu var-ıdı işbu cihānda
Seyāhat ehli-y-idim ol zamānda

Olurdum işbu 'ilm-i kâle meşgûl
Olurdım gâhi sâil gâhi mes'ûl (703-704)

Seyāhat eyler-idüm pā-bürehne
Olurdum gâh seyr ü geh gürisne

Teveccüh itmiş-idim ehl-i şarğa
Degildüm daği ehl-i tâc u hırğa

Yolum iletđi vardım ol 'azîze
O sırra maħrem ü ehl-i temize (708-710)

Habîb-i Karamânî, ilerleyen beyitlerde "rıza" kavramı üzerinde çokça durmaktadır. Rıza, Karamânî'ye göre de öyle bir yerdir²⁵⁹ ki orada Hak'dan başkası bulunmamaktadır. Şeriat ehli tarafından katline ferman verilen derviş, bu fermana itiraz etmeyerek ölümüne rıza gösterir. Öyle ki o, başından ve canından geçip bu yola girmiştir. Lakin Habîb-i Karamânî, manzûmenin bu kısmında şeriat ehlini, dervişi anlayamayarak katline fetva vermesinden ötürü kınamamaktadır. Ona göre gerek yanlış anlaşılacak öldürülen derviş, gerekse onun ölümüne fetva veren şeriat ehli kimse rıza ehlidir. Zira şeriat ehli kişi de zâhiren şer'a mutabık görünene uygun

²⁵⁹ Eserinde "menzil", "makam" ve "tavır" kelimelerine birbirinin müteradifi şeklinde yer veren Habîb-i Karamânî, rıza için "menzil" kelimesini kullanmaktadır. Manzûmesindeki bu gibi ifadelerden onun rızayı bir makam olarak gördüğü izlenimi edinilmektedir:

Rızâ didikleri bir yerdür ancak
Ki anda ğayr-ı Hağ yokdur muħağğak (728)

Bu deñlü çün işitdik bu beyānı
Ne menzildür rızâ gel diñle anı (755)

Öte yandan "rıza"nın bir makam mı yoksa bir hâl mi olduğu, tasavvufta tartışmalı bir husustur. Bu konudaki görüşler için bkz. Himmet Konur, "Makamlar ve Haller", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, İzmir, 1995, s. 321.

hareket etmiştir ve böylece Allah için gazâ ettiğine inanmaktadır. Nitekim herkesten dervişin içerisinde bulunduğu manevî hâli anlaması beklenemez. Burada dervişe düşen, Hakk'ın kendisine nasip ettiği sırrı insanlara ifşa etmemesidir:²⁶⁰

O Hakkıñ emrini kıldı iķāmet
Bu daği eyledi Şer' a iķā' at

Virür oldı virene ecr-i cemāli
Kılar öleni daği cennet ehli

Birin yazar ğuzātuñ defterinde
Şehid eyler muĥaķķaķdur birinde

Biri Şer' a muķi' olduğı-[i]ķün
Biri de Şer' i ecren eyledi ķün

Bulundı ikisi daği rızāda
Murāda irdi her biri burada (738-742)

Bularuñ suķı budur ey ķarındaŐ
O ' ālem sırrın itdi burada fāŐ (744)

Habīb-i Karamānî, "Beyān-ı Aĥvāl-i Ehl-i Rızā vü Keyfiiyyetü Sülūkıhim" başlığı altında rıza konusunu işlemeğe devam eder. "Rıza ehli", "ehl-i tecrîd" ve muvahhid kimsedir:

Rızā ehline dirler ehl-i tecrîd
İderler ğayırdan ķün Hakkı tevĥîd (756)

Ta' addüd gider ü birlikde olur
Rızā ehli bu bir dirlikde olur (760)

²⁶⁰ İbn-i Teymiyye (v. 728/1328) de sekr hâlinde söylenen Őathiyeleri yaymak değil gizlemek gerektiğini söyleyerek, vahdet-i vücudcu mutasavvıfların bu tür sözleri delil olarak ileri sürmelerine Őiddetle karşı çıkar. Bkz. Uludağ, (Bistâmî), s. 240. İbn-i Arabî ise Őatahatı, ilahî bir emre mutaallık olan ve olmayan Şeklinde ayırır. Ona göre, ilahî bir emir sonucu söylenmemiş Őatahat, muhakkiklerin zellesidir (sürçme). Bu manadaki Őatahat, gafletten, kibirden ve iftihardan kaynaklanır, yalan ve aldatmadır. Bkz. İbn Arabî, Cilt: 8, ss. 355-359.

İlerleyen beyitlerde Hz. Âdem'in cennetten dünyaya nüzûlü ve böylece insanoğlunun yeryüzünde halife kılınmış olması hikâye edilmektedir. Hz. Âdem'in ilk oğlu ise isyankâr olmuştur. Daha sonra Karamânî'nin "ehl-i ma'kûl" şeklinde adlandırdığı tasavvuf ehli olmayan kimselerin konuyla ilgili olarak sordukları bir suale yer verilmiştir: Henüz mükellefler dahi ortada yokken Hz. Âdem kime peygamber olarak gelmiştir? Burada Habîb-i Karmanî, bu gibi soruların cevabı için "ehl-i kâl"e müracaat edilmesi gerektiğini; zira onun bu manzûmedeki muradının ancak "ehl-i hâl"e işaret etmek olduğunu ifade eder. O, bu manzûmeyle yalnızca arkasından adının hayır ile yâd edilmesini amaçlamaktadır. Kendisini hayır ile yâd eden kimsenin gönlünün ise Hak tarafından şad eyleneceği niyaz etmektedir.

"Davet ehli" kimse, "ehl-i temkîn"dir. Hâss-âmm herkese yönelir, düşmanlık ve intikama meyketmez. Kendisinden yüz çeviren kimseyi Yemen'de dahi olsa getirir, insanlara Hakk'ı bildirene dek türlü zorluklar çeker. Öte yandan ise insanlar arasında öyle bir topluluk vardır ki bunlar, Hak'tan bir nefes dahi uzak durmazlar. Bu kimseler, Zât'ın denizinde gark olan ve doğu ile batıyı farklı görmeyen kimselerdir. İşte cezbe, bu kimselerin işidir.

Altıncı makamda (seyr anî'llâh) kişi "hayret"e erişmekte ve buraya gelenler kendini Hak ile bir görmektedir. Bu makamdaki kişinin fikrinde Allah'a kavuşacağı "vuslat günü" vardır. Derviş, bu makamda bazen sakin, bazense coşkun hâldedir. Burası "ilm-i eşya"nın evvel makamıdır. Hz. Âdem, burada "ilm-i esmâ"yı bulmuştur. Buraya "ilm-i nübüvvet" denmekte ve "fütüvvet"²⁶¹ burada hâsıl olmaktadır. Bir başka ifadeyle burası "evvel-i ehl-i risâlet"tir. Hz. İsmâ, beşikteyken konuştuğunda işte bu makamdadır. Enbiyanın ilk makamı burasıdır. Öte yandan burası, evliyanın ise ulaşabileceği son makamdır. Burada ibadetin lezzeti, kişinin dimağına ermektedir. Sonraki beyitlerde, bu makamda bir kimse olarak görülen Ebû Hanîfe (v. 150/767), özel bir başlık altında övülmekte, ne kadar âbîd bir kimse olduğu anlatılmaktadır. İşte Ebû Hanîfe gibi "ehl-i irşâd" kimseler, "makâm-ı enbiyâ" olan altıncı makama ulaşmışlardır. Burada bazı kimselerin bu hususu "asla muhalif" görerek enbiya ile ondan daha aşağı mertebede bulunan evliyanın aynı makamı nasıl paylaşabileceklerini sorguladıkları belirtilmiştir. Habîb-i Karamânî'ye

²⁶¹ Fütüvvet, başkalarının hak ve menfaatini kendisininken önde tutmak, başkalarına yardım ve iyilik etmek; fakat onlardan iyilik beklememek, vb. anlamlarında kullanılan tasavvufî bir terimdir. Bkz. Uludağ, s. 196.

göre bu kimseler, tasavvuf ehlinin kendilerini peygamberlerle bir tuttıklarını düşünüp onlara dil uzatmaktadırlar:

Suāl itseñ budur aşla muḥālif
Kim olur enbiyā işine vāqıf

Başı göge irerse evliyānuñ
Ayağı altadur ol enbiyānuñ

Nice olur bu ikisi ber-ā-ber
Ki ola biri sīm ü birisi zer (871-873)

Niçeler dil uzatdı ehl-i hāle
Didiler sözleri beñzer muḥāle

Geh irdik menzil-i Manşūra dirler
Geh irdik Mūsī gibi Ṭūra dirler

Geh olur oluruz ‘İsā gibi ac
İderüz hem Muḥammed gibi mi‘rāc (876-878)

Habīb-i Karamânî, bu kimselere, iki kişinin aynı yerde bulunmasının, onların aynı özelliklere sahip olmasını zorunlu kılmayacağını söyleyerek cevap vermektedir. Öyle ki aynı harfî yazan iki kâtibin yazdıkları arasında çok farklar bulunur. Aynı dersi alan iki kardeşten biri, bu dersi ezbere okuyabilirken, diğeri ise ancak yüzüne bakarak okuyabilecek istidada sahiptir. Aynı anadan doğan iki kardeşin dahi meşrebi ve sureti aynı değildir. Dolayısıyla enbiya ile evliyanın aynı makamda bulunmaları da onların eşit olduklarını göstermeyecektir. Devam eden beyitlerde çeşitli kıyaslar ile, birbirine eşit olmayan enbiya ile evliyanın aynı makamda bulunabilecekleri, izaha çalışılır:

Daḥi yāḳūt u la‘l ü hem cevāhir
Çıkar bir yerden ammā farkı zāhir (892)

Altıncı makamın nefsi, “nefs-i marziyye”dir. Kişiden “nefs-i râziyye” feth olunca ortaya çıkmaktadır. Nefs-i râziyye ve nefsi marziyye makamları manzûmede aşağıdaki şekilde karşılaştırılmaktadır:

Birisi hâşıl eyler nûr-ı zâtı

Biri zâhir kılar sırr-ı şifâtı

Birisinde çoğ olur bu ‘ibâdet

Birinde hem daği keşf ü kerâmet

Birisi nûr ider cism-i be-küllî

Birisi maḥv ider kibri vü buḥli (906-908)

Bu makama erişen kişi, fena bulup insanî (nâsût) vasıflarından arınınca ilahî olan (lâhût) baki kalacaktır. Sâlik, burada “fakr”a ulaşacaktır. Burası “sırr-ı nûr-ı vâhidiyyet”tir. Burada ne imkân ne de illet vardır. Bunda “Kün!” (Ol!) emrinin mucibince âlemdeki kesret peyda olmuş, yer ve gök meydana gelmiştir. İlk yaratılan şey, kalemdir. O, kâinattaki her şeyi yazmıştır. Kalemden kastedilense Hz. Muhammed’in ruhudur.²⁶² Dolayısıyla her şeyden evvel Hz. Muhammed’in ruhu yaratılmıştır ve o, hakikatte insanların babasıdır. Altıncı makamda “ilm-i kesret” tamam olur; bundan sonrası ise “sırr-ı vahdet”dir. Sâlik, bu makamda fenâya erer ve Hakk’ı görür.

Yedinci makamda (Seyr bi’llâh) Hak’tan âgâh olunur. Buna “feyz-i kuds-i akdes” denmektedir. Burada Hak birleşir. Tüm esmâ buradan neşet eder. Buraya ayrıca “a’râf-ı kübrâ” denmektedir. Hz. Peygamber, bu makamda “Fakrî fahrî” (Fakr, övüncümdür) demiştir. Burada balın da zehrin de tadı birdir. “Kalb-i mü’min”, “arş-ı a’zam” olmuştur.²⁶³ Artık o, Hakk’ın aynasıdır. Bu makamdaki kişinin ilmi, eşyayı

²⁶² “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir...” hadisini dayanak kabul eden İbn-i Arabî’nin nazariyesinde de “kalem”, “akl-ı evvel”, “nûr-ı Muhammedî”, “rûh-i Muhammedî” ve “insan-ı kâmil” aynı anlamda kullanılan kavramlardır. Bkz. Çağfer Karadaş, “Muhyiddin İbn-i Arabî’ye Göre İnsan-ı Kâmil”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 7, Bursa, 1998, s. 456.

²⁶³ Tasavvufî düşüncede, insanın kalbi “arş-ı a’zam” ve “arş-ı insânî” tabirleriyle karşılanmaktadır. Habîb-i Karamanî de aynı anlayışı eserinde dile getirmiştir. Zira nasıl ki kâinatın en üstünde arş yer almaktadır, insanın en yüce mahâlli de kalbidir. Arşa istiva eden Allah, arş-ı a’zam olan insanî kalpte de mevcuttur. Bu adlandırma esasen birtakım rivayetlere dayanmaktadır. Nitekim Hz. Allah, beni gökyüzüm ve yeryüzüm kuşatamadı; lakin mü’min kulunun kalbi kuşattı, buyurmuştur. Bkz. el-Aclûnî, Cilt: 2, s. 195; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 310; el-Kârî, el-Kübrâ, s. 164; İbnü’l-kayseranî, s. 102; el-Fettenî, s. 30; el-Kermî, s. 102; et-Tarablusî, s. 165; el-Gazzî, s. 200; Muhammed el-Emîrû’l-kebîr el-Mâlikî, **en-Nuhbetü’l-behiyye fi’l-ehâdîsi’l-mekzûbe alâ Hayri’l-beriyeye**, Muhakkik: Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebetü’l-islâmî, Beyrut, 1409-1988, s. 109.

kuşatmıştır. İnsan, burada “insan-ı kâmil”²⁶⁴ mertebesine erişmiştir. Bu makamda da tarikatla şeriatın bir olduğu, birbirlerinden ayrılamayacağı vurgulanmaktadır:

Ḥaḳīḳat budur ey ehl-i ṭarīḳat

Bir ola hem ṭarīḳat hem şerī‘at (943)

Son makamda çokluk gitmiş, kişinin adı artık “mü’min” olmuştur. Mü’minlik vasfını kazanan kişi, fena ve beka bulmuştur. O, adeta dilsiz ve sağır gibidir. Buraya “amâ iklimi” de denmektedir. Zira kişi, Hak’tan gayrısını görmez; bu yönüyle ayrıca kör gibidir. Bu makamda insan, hâlini hiç kimseye vasf etmez. O, afetten de berîdir. Bu kimse, ölmeden önce ölmüş, bekaya ulaşmıştır. Beka ise “adem”in (yokluk) ta kendisidir. Burada yalnızca kıdem bulunur. Burası zamandan münezzehtir. Yalnızca “Ehad” olan Allah’ın zatı vardır. Onda “bir”den başka adet yoktur. Buraya gelen kişinin işi artık tamamen ermiş, hiç bir “teşvîş”i kalmamıştır. Zira o, yukarıda da belirtildiği gibi, artık insan-ı kâmidir. Bu makama erişen insan için artık bundan böyle Allah’ın zatı ve beka vardır. Bu hususlarda daha ziyade söz söylemek ise küfür ve hata olacaktır. İşte buraya kadar tavsif edilen “seyr ehli”; “ehl-i halâvet”, “selîmu’l-kalb” ve “ehl-i saadet” kişidir. Böylece yedi tavır, yedi bâbda anlatılarak tamamlanmıştır.

Bu noktada bir hususa açıklık getirmek yararlı olacaktır: Etvâr-ı seb‘a türünde verilen eserler çoğaldıkça her makamın mahâlline, hâline, rengine, vb. dair belirli adlandırmaların öne çıktığı; hatta sonraları bazı kimselerce daha da ileri gidilerek her makama ait bu türden özelliklerin kalıplaşmış ifadelerin yer aldığı tablolar ile ifade edildiğine çalışmamızın giriş bölümünde değinilmişti. Habîb-i Karamânî’nin eseri bu açıdan incelendiğinde ise makamların hususiyetlerine (mahâlli, hâli, şühûdu, âlemi, vb.) dair açık ayrımlara ve birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılan isimlendirmelere gidilmediği görülmektedir. Manzûmede ilk makamın seyri (îla’llâh) dışında²⁶⁵ her makamın seyri (li’llâh – ala’llâh – me‘a’llâh – fi’llâh – ani’llâh – bi’llâh) özellikle belirtilmişken dördüncü makamın “makâm-ı sır” olduğu ifade edilerek bu makamın mahâlli (sır) açıkça bildirilmiştir. Öte yandan bazı makamların mahâlline/hâline üstü

²⁶⁴ İnsân-ı kâmil, vücûb ile imkân arasında berzahtır; hâdis sıfatlarla kıdem sıfatlarını ve hükümlerin arasını toplayan aynadır. O, Hak ile halk arasında vasıtaadır. Bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Anka Yay., İstanbul, 2004, s. 314.

²⁶⁵ İlk makamın seyri, muhtemelen eserin aslında bulunduğu hâlde, ele aldığımız nüshanın müstensihisi tarafından unutulmuş olmalıdır. Zira manzûmede her makamın anlatılmasından önce düşülen başlıkta, açıklanacak makamın seyrine de âdeten işaret edilmiştir.

kapalı şekilde işaret edildiği görülmektedir. Örneğin Halvetîlikteki yaygın kabule göre üçüncü makamın mahâlli “rûh”, hâli ise “aşk”tır. Habîb-i Karamânî, bu makamın “makâm-ı aşk” olduğunu söylemiş ve aşk kavramına manzûmenin bu kısmında çokça vurgu yapmıştır. Ayrıca makamın mahâlline de (ruh) o, şu beyitle işaret etmiş gözükmektedir:

Geh olur *rûh* ider bunda tecellî

Niçeler Rabbî dir bulur tesellî (438)

İkinci makamın ekseriyetle kabul edilen mahâlline (kalb) ise manzumde bu makamın anlatıldığı bölümde “kalb” kavramının ön plana çıkarılması suretiyle benzer şekilde işaret edilmiştir. Bazı kaynaklarda altıncı makamın hâli şeklinde gösterilmiş “fenâ fi’llâh”a, manzûmenin bu bölümünde “fenâ” kavramına çokça dikkat çekilerek işaret edilmiş gibidir. Aynı şekilde bu makamın âlemi olarak kabul edilmiş “nâsut”a da aynı yerdeüstü kapalı şekilde değinildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan bazı makamların mahâlline/hâline/âlemine dair yaygınlık kazanmış isimlendirmelere Habîb-i Karamânî’nin eserinde hiç rastlanamamaktadır. Bazense “makâm-ı enbiyâ”, “a’râf-ı kübrâ”, “şuhûd-ı fi’lî”, vb. kalıplaşmamış orijinal isimlendirmelere başvurulmaktadır. Ayrıca her makama has bir esmâ bulunduğu bilgisi eserde yer almakta, fakat bu esmâ (Lâ ilâhe illa’llâh, Allâh, Hû, Hak, Hay, Kayyûm ve Kakhâr) her makam için ayrı ayrı özellikle belirtilmemektedir. Bizim kanaatimize göre Habîb-i Karamânî’nin, eserini kaleme aldığı dönemde etvâr-ı seb’â meselesi ile ilgili ıstılahlar, henüz kalıplaşmış ve yaygınlık kazanmış değildir. Habîb-i Karamânî, kendisinden önceki ve kendi çağdaşı müelliflerin etvâr-ı seb’â türündeki eserlerinden, hiç değilse bu eserlerde kullanılan kavramlardan haberdar olmalıdır. Bu sebeple bu kavramlara ve makamların çeşitli hususiyetlerine dair birtakım adlandırmalara eserinde yer vermiştir; lakin bu konuda sistematik bir tavır takınmamıştır. Nitekim konu ile ilgili kavramların kalıplaşması ve makamların özelliklerini ifade eden adlandırmaların yaygınlaşması daha sonraki bir dönemde gerçekleşmiş olmalıdır.

Her makamı tek tek ifade eden Habîb-i Karamânî, manzûmesinin devamında yedi tavrı (“etvâru’l-kulûb”) bu defa temsillerle açıklamaya başlar. Her tavrın temsili için ayrı bir başlık açılmıştır. İlk tavrın temsilinden önce ise seyr ü sülûka niyet edip Hakk’ı bulmayı talep eden dervişin yolun başlangıcındaki hâli konuya giriş

sadedinde hikâye edilmiştir. Bu bölümde dervişler, “cevherî” temsiliyle anılmaktadırlar. Cevherîler, cevherin kânını (cevherin özünü) aramaktadırlar. Onlar, sarrafdırlar; lakin “ilm-i maden”i bilmemektedirler. Marifet sahibidirler; lakin cehleri marifetlerinden ziyadedir. Ellerinden türlü türlü iş çıkmak; bu işlerinden hangisinin iyi, hangisinin yanlış olduğunu söyleyecek bir kılavuza ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kişi, sahihi sakimden ayırt etmek suretiyle kendilerini “bahr-i kân”a gark edecektir. Cevherîler, aralarında konuşarak, “ehl-i firâset”, “saadet ehli” ve “sahib-i kiyâset” olan kişiye varmayı ve maden yerlerini ona sormayı kararlaştırırlar. Böylece onun huzuruna varırlar ve kendilerine yol gösterip onları irşad etmesini, onlara maden mekânından haber vermesini isterler. Bu taleplerine karşı, âlim ve pîr-i tarîkat kişi, şayet “kân-ı gevher” bulmayı diliyorlarsa “bahr-i mihnet”e demir atmaları gerektiğini söyler. Ayrıca pîr ne der ise onu yapmalı ve böylece nefislerini öldürmelidirler. Bu önkoşulları bildirdikten sonra kılavuzları, cevherîleri Kaf Dağı’na görmeye davet etmektedir. Nitekim sâfi gevher buradan çıkmaktadır. Bundan hâsıl olan ise “kimya”dır. Lakin onu açmaya alet gerekecek, nefse let (dayak, kötek) lazım gelecektir. Sorgusuz sualsiz her işini pîre havale etmek ve onun sözüne itiraz etmemek ise şarttır. Herkese boynunu kıldan ince eylemek, bir karıncaya dahi elem vermemek bir diğer gerekliliktir. Görüldüğü gibi Habîb-i Karamânî, seyr ü sülûk için gerekli olan şartları, bir şeyhe bağlanmanın lüzumunu, mürid-mürşid ilişkisini çeşitli temsillerle açıklamaya çalışmıştır. Burada, “cevherî” terimi, sâliki karşılarken, sülûkunda maruz kalacağı zorluklara işaret etmek üzere, aşılması zor mitolojik bir dağ olan “Kûh-i Kâf” temsili²⁶⁶ kullanılmıştır. Yolun sonunda ise Hakk’a, sırr-ı ilahîye ulaşılabilecektir (“kân-ı gevher”, “kîmyâ”).

“Temsîl-i Evvel” bölümünde, cevherîlerin pîrin kendilerine işaret ettiği “iksîr-i kân”ı bulmak için yaptıkları bu yolculuğun ilk evresi hikâye edilmektedir. Onlar, burada ancak bazen taş, bazense toprakla karşılaşır. Muallimleri ise bu zor durumlarda kendilerine nasihat ederek onları tekrar işe meşgul kılar. Günler, yıllar, aylar bu hal üzere geçer. Onlar bu esnada akıllarını yitirmiş gibidirler. Aralarından

²⁶⁶ Kaf Dağı, tasavvufi eserlerde çokça kullanılmış bir semboldür. Örneğin Feridüddin Attar’ın (v. 618/1221) *Mantıku’t-tayr* adlı eserinde alegorik bir dille kuşların Simurg’a ulaşmak için Kaf Dağı’na yolculuk etmeleri anlatılmaktadır. Bu yolculuk için kendilerini yönlendiren ise sırtında tarikat elbisesi, başında hakikat tacı bulunan Hüdhüd’dür. Aynı şekilde Necmeddin-i Razi’nin (v. 654/1256) eseri *Risâletü’t-tuyûr*’da da Anka-yı Muğrib’in yuvasının üzerinde bulunduğu Kaf Dağı motifi karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Kaf Dağı, Hakk’a (Simurg, Anka) ulaşmak için kat edilecek bir yoldur (seyr ü sülûk).

işinde kâim, talebinde ciddi olanlar ise mahrum kalmazlar. Bunlar, karşılıklarına çıkan gerek toprak olsun gerek seng-i hâre (sert taş, kaya), onu pare pare ederek gayreti elden bırakmazlar. İşleri o denli meşakkatlidir ki bazen çıkarılanlar balçığın içindedir; bazense bu işin güçlüğünden külünklerinin (kân-ı gevheri arayışta toprağı kazmak için kullanılan alet) ucundan ateşler saçılmaktadır. Bazen karşılıklarına kıymetli bir taş çıkar; cevherîler, ona rağbet ederler. Bunun üzerine pîrleri, bu arada durmamaları; zira bundan daha ileri yerlere ulaşacaklarını söyleyerek onları içlerinde buldukları durumun cazibesine kapılmamaları için uyarır. Kendilerine “tebdîl-i âlet”²⁶⁷ ve durmayarak işlerini arttırmalarını salık verir. Böylece ikinci makamın temsiline geçilir:

İkinci aşamada kendilerine bir âlem açılmış, etrafa “dürr-i gevherler” saçılmıştır. Kıymetli taşlar, sîm-i beyzâ, yeşil renkli zümrütlere erişilmiştir. Bu güzellikler karşısında cevherîler, kendilerine “feyz-i Rahmân”ın erdiğini ve gözlerine “nûr-ı Sübhân”ın görüldüğünü söylerler. Lakin muallimleri, yine buranın durulacak yer olmadığını; güle nispetle burasının bir dikene, şeklinin ise yalnızca kapı ve duvara benzediğini ifade eder. Eğer murada ermek dilerlerse, kendi bildiklerine itibar etmemeli, koşulsuz şartsız pîri dinlemelidirler. Nitekim onlar, başlangıçta, kendisine teslim olacaklarına dair pîre ahd vermişlerdir. Burada Hızır (as) ile Hz. Musa arasındaki sohbetin bahsi geçmektedir. Buna göre iki kişi yoldaş olunca ahde vefa gösterilmelidir. Belirlenen vadeye uyulmaz ise üstad ile şakirdin arasına ayrılık girecek; gözde hayal, gönülde hasret kalacaktır.²⁶⁸ Bu sebeple pîrin nasihatine bir an dahi tereddüt etmeden uymak gereklidir. Kulavuzları pîr, geçecekleri geçitlerin; dağ ve çöllerin çok fazla olduğundan yine kendilerine tebdîl-i âlet gerektiğini söyler. Böylece kemerlerini bağlanıp tekrar işlerine gayret ederler. Zira işinden erinen kimse er değildir.

²⁶⁷ Habîb-i Karamanî, yedinci makamın temsiline gelinceye değin her tavrın temsiline bitiş kısmında muallimin (pîr) ağzından cevherîlere “tebdîl-i âlet”, “tecdîd-i âlet”, “tagayyür-i âlet”, “tagayyür-i hil’at” veya “tagayyür-i üslûb” emretmekte; bu emrin ardından sıradaki makamın temsiline geçilmektedir. “Âlet”, “üslûb”, “hil’at” ifadelerinden kasıt ise manzûmenin ilerleyen kısımlarında açıklandığı gibi “zikir”dir. Bkz. Makâmâtü’s-sülûk, vr. 46^b. Dolayısıyla sâlikten, kat ettiği her merhalede, çektiği zikri değiştirmesi istenmektedir. Zira her makamın zikri farklı olmaktadır.

²⁶⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de Hızır (as) ile Hz. Musa’nın kıssası anlatılmaktadır: Hz. Musa, ledün ilmini öğrenmek üzere Hızır (as)’a yolculuğunda tabi olmak istemiştir. İç yüzünü kavrayamadığı hadiseler hakkında soru sormayacağına dair Hızır (as)’a ahd vermiş; lakin yolculukları esnasında karşılaştıkları olaylar neticesinde sabredemeyerek üç defa bu ahdini bozmuştur. Bu sebeple Hızır (as)’dan ayrılmak durumunda kalmış; böylece yolculukları son bulmuştur. Bkz. el-Kehf 18/60-82.

Üçüncü temsilde, hoş bir makama ulaşıldığı söylenmektedir. Burada taş ve toprak, inci ve gevher, aydan ve gündün parlak olmuştur. Cihan, baştan ayağa aydınlanmış, seng-i hâreler gül bahçesine dönmüştür. Yıldızların ışığı karanlığı götürmüş; kesâfet gitmiş, safâ kalmıştır. Bunlara aldanıp nice kimseler buradan ayrılmak istememekte; buraya meyl edenler kayda tutulmaktadır. Bunlarda zevk ve hâller çoktur; lakin onların halâveti yoktur. Muallimleri, bunun nefsin bir tuzağı olduğunu, gaflete düşmemelerini söyleyerek kendilerini yeniden uyarır. Bir önceki makamın temsilinde olduğu gibi yine onlardan kendi bilişlerini/akıllarını bir kenara bırakmalarını ister. Zira kişi ibtidada teslim olunca ona intiha da kolaylaşmaktadır. Habîb-i Karamânî, aklın yetersizliğini ve tek başına hareket etmeyerek bir şeyhe bağlanmanın lüzumunu manzûmesinin pek çok yerinde olduğu gibi burada da çeşitli ifadelerle anlatmaya çalışır:

Kişinüñ kendü fikri bunda şıgmaz

Çü yaluñuz ana oğlan toğurmaz (1038)

Pîr, cevherîleri yine gayret ve himmet göstererek bu aşamayı da geçmeleri yönünde teşvik eder. Bu defa onlara halvette aç ve susuz kalmalarını salık verir. Böylece “feyz-i ilâhî” açılacak, “devlet kelâmı” başlarına gelecektir. Diğer makamların temsillerinin sonunda görüldüğü gibi, pîrin kendilerine aletlerini değiştirmelerini emretmesi, onların da bu söze itaat etmeleriyle üçüncü makamın temsili de son bulur.

Dördüncü makamı temsilen erişilen yerin eteğinde ilmin oku bulunmaktadır. Buranın taşı toprağı cana azık, ağacı sidre, yaprağı ise yakuttur. Burada kıymetli taşlar çıkmakta; dolayısıyla nice kişi aldanıp bu yerde kalmak istemektedir. Lakin “pîr-i ârif”, tekrardan kendisine verdikleri ahdi hatırlatır ve bu madende noksanlık bulunduğunu söyler. Onlar, burada kemâle erdiklerini sanmakla aslında renk ve hayâle boyanmışlardır. Bu, şeytanın tuzağıdır. Gönülden gururun hayâlini izâle etmek için “sa’y-i ‘âlî” gerekecektir. Pîr tarafından tekrar tecdîd-i âlât emredilir. Böylece düşmana galip gelinecektir. Kişi, pîri ne derse yerine getirmeli ve kendi görüp bildiklerini unutmamalıdır. Bu yolla “makâm-ı kîmyâ”ya erilecek ve “esrâr-ı Hudâ”ya vakıf olunacaktır. Herkes, az veya çok, kendi istidadınca bundan bâde içecektir.

Beşinci temsilde, yine hoş bir yere; semâdan yüce, sonu görülmeyen ulu bir saraya erişildiği ifade edilir. Buranın aydınlığı, güneş ve ayınkini yok etmektedir.

Her bir nefesde “cevher-i hâs” çıkmakta, buraya gelenler “ehl-i ihlâs” olmaktadır. Herkes, “kân-ı maksûd”un burada olduğunu sanarak bu mekâna meyl eder. Buna karşın “gaybın tercümanı” pîr, burada kalanın “tıfl-ı ebced” olup aşama kaydedemeyeceğini söyleyerek kendilerini uyarır. Göz açmadan buradan geçip gitmek gereklidir. Zira bu yerde “kîmyâger” olunmaz, kânın gevherini kimse delemmez. Buranın kusurları bulunmaktadır. Pîr, giysilerini değiştirip gayret göstermelerini ve buradan da geçmelerini ister. Onlar da, her ne dersin işittik ve itaat ettik, diyerek pîrin emrine icabet ederler.

Altıncı yer, her köşesinde bir şehir bulunan, her şehrin içinde de bin hazine olan “genc-i Hudâ”ya benzemektedir. Burayı görenler, onun mana hazinesi olduğunu söylerler. Buradaki gevherden kimi kesesine, kimi ise sînesine doldurmuştur. Bu yerde göz ibrette, gönül ise hayrette olup kişi Mecnun gibidir. Görenler, burada sağını solunu görmez olur, yolunu şaşırır. Bu yere gönülden meyl eyleyip onda kalmak isterler. Gönülleri ve canları yanıp bedenlerinde yok olmuştur. Lakin “pîr-i ma‘nî” kılavuzları, onlara, verdikleri “ahd-i kadîm”i hatırlatır ve henüz Hakk’ın nedîmi olmadıklarını, onun vech-i cemîlini görmek için daha gidilecek yolları bulunduğunu söyler. Zira o gevher, bu yerde bulunmamakta; onun incisi, bu kulluk mertebesinde salınmamaktadır. Ona erişmek için kişinin, işinde tüm illetlerinden arınması ve himmet gereklidir. Bu yolun menzili uzaktır; azığı az olanlar yolunu şaşıracaktır. Bu yolun ehlinin elbisesi ise ateştedir. Onlar, su yerine “ağu taşı” içerler. Pîrleri, kendilerine nasihatler vererek “tagayyür-i üslûb” emreder. Bu yolda, aşağı veya yüksek olanı gözetmemelerini; böylece Hak Teâlâ’nın kendilerine yardım edeceğini söyler.

Son temsilde hikâye edilen yedinci makam, o denli hoş bir makamdır ki; onu herhangi bir şeye benzetip hakkında bir söz söylemek mümkün değildir. Buraya gelenler, özünü yitirmiştir. Gevher nuru gözlerine geldiği için “ayn-ı gevher” özlerine görünmektedir. Burada “kimya-yı saadet”²⁶⁹ açılmış ve başlarına “tâc-ı

²⁶⁹ Habîb-i Karamanî’nin, “kimya”, “kimya-yı saadet”, “makam-ı kimya” ile “kimyagerî” tabirlerine ve bunlarla ilintili olarak “gevher”, “kân”, “ıksir”, vb ibarelere belirli hususları temsilen manzûmesinde yer verdiği görülmektedir. Öte yandan “ilm-i hakikât”in, “ilm-i kimya” temsiliyle anılması yaygın bir yaklaşımdır. Nitekim İbn-i Arabî, kimyayı, otoritesi tek bir hakikat üzerinde gerçekleşen başkalaşmalarla ortaya çıkan doğal, ruhanî ve ilahî bir ilim olarak nitelendirmiş ve ondan yola çıkarak insana kemâl derecesini kazandıran “kimya-yı saadet”i açıklamıştır. Bkz. İbn Arabî, Cilt: 8, ss. 33-37. Gazzalî de eserine *Kimya-yı Saadet* ismini vermiş ve bunun nedenini kitabının önsözünde belirtmiştir: Buna göre, bakırı ve pirinci arıtıp halis altına dönüştüren kimya

devlet” erişmiştir. “Toprak-ı iksîr”i elde ettiklerinden, bastıkları yer gevhere dönüşmekte; toprak, gözlere sürme gibi çekilmektedir. Burada dervişin sülûku tamamlanmıştır. O, “Hakka’l-yakîn” menziline erişmiş ve bu menzilde Halık’ına vâkıf olmuştur. Burada kendisine gelen ilim, burhan veya beyan ile ispatlanamaz; “‘iyânî”dir.²⁷⁰ “Nur-ı irfan” burada kalbe doğar. Kur’ân’daki pek çok ayetin hakikati de burada kavranır. Dervişe “ilm-i huzûrî” gelir. Hak Teâlâ, tecelli eder ve kişi toprağın altında bile arş-ı a’lâyı görür. Hak’tan başka hiç bir nesne burada kalmaz. Artık bu noktada hiç bir söz söylememek gerekir. Buraya erişen kişi şayet söz söylerse tüm yaptıkları “kuru emek”ten ibaret kalır. Bu makamı şerh edip insanlara bildirmek isteyen kişi, avâm nezdinde gülünç duruma düşer.

Yedi makamı, temsillere başvurarak açıklayan Habîb-i Karamânî, sonrasında “İşâret ilâ Beyâni Vechi’t-temşîl” başlığı altında bu temsillerden kasdının ne olduğunu da okuyucuya yine kendisi bildirmektedir. Onun “muallim”den kasdı, yaratılmışların en yüce ve iyisi, “enbiyalar serveri” Hz. Muhammed (as)’dır. Ondan itibaren her zamanda, o zamanın kutbu ve güneşi olan pîr ve mürşidler gelmiş, halkı irşad etmiştir. “Cevherî” temsiliyle kasededilense tâlibdir (mürîd/sâlik). Tarikat içerisinde herkese, meşrebinin gereğince Hak Teâlâ’dan nasibi verilecektir. Zira “asl-ı halk”ta konan kabiliyeti, kimi insanda nakıs, kiminde ise kâmil olup herkesin meşrebi bir değildir. Lakin bu yola girip bir pîrin elini tutan kimse, nasipsiz kalmayacak; kendince bir pay alacaktır. “Âlet”ten kasıt ise “zîkr-i Hak”tır. Her makama mahsus bir zikir vardır. Bunların her biri burhan ile naslarda yer almaktadır. Yedi makamın her biri nice ismi bünyesinde toplamaktadır. Her bir makamın da

nasıl ki zor ele geçmektedir ve herkes tarafından bilinmemektedir; insanlık cevherini, hayvanlık seviyesinden kurtarıp melek temizliği ve nefâsetine kavuşturacak kimya da aynı şekilde zor bulunabilmekte ve herkesçe anlaşılammaktadır. Dolayısıyla hakikâtteki bu ebedî saadet kimyasını izah etmeyi amaçlayan eseri için o, *Kimya-yı Saadet* ismini uygun görmüştür. Bkz. İmâm-ı Gazâlî, **Kimyâ-yı Saâdet**, Tercüme eden: A. Fârûk Meyân, 6. Baskı, Bedir Yay., İstanbul, 1393-1973, s. 14.

²⁷⁰ Doğru bilginin kesinlik dereceleri, “ilme’l-yakîn”, “ayne’l-yakîn” ve hakka’l-yakîn” şeklinde üç türdür. İlme’l-yakîn, aklî veya naklî delil ile; ayne’l-yakîn, duyu yoluyla elde edilen bilgiyi ifade etmektedir. Hakka’l yakîn ise tahkîkî imanın en üst mertebesindeki bilgi olup iç duyu veya iç tecrübe vasıtasıyla insanda meydana gelen en kesin bilgiyi ifade eder. Nitekim Elmalılı Hamdî Yazır, hakka’l-yakîni, “ilm ü iyândan geçip bilfiil içinde yaşanan hakikat” olarak tarif etmiş; onu yakînin en son derecesi ve kesin bilginin, varılabilecek daha ileri bir merhalesi bulunmayan son noktası olarak değerlendirmiştir. Hakka’l-yakîn tabiri, Kur’ân-ı Kerîm’de iki yerde geçmektedir: el-Vâkı’a 56/95; el-Hâkka 69/51. Kur’ân’da, kâfirlerin cehenneme gireceğine dair verilen haberler vasıtasıyla elde edilen bilgi ilme’l-yakîne, onların cehennemi görerek bilgilenmeleri ayne’l-yakîne, cehenneme girip azabı bizzat tatmalarıyla hâsıl olacak sonuç ise hakka’l-yakîne örnek olarak zikredilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yûsuf Şevki Yavuz, “Hakka’l-yakîn”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İstanbul, 1997, ss. 203-204.

kendi içerisinde nice kısımları vardır. Bu yedi makam, bir silsiledir ve şâri‘ Allah Teâlâ, bu yedi makamda yedi yerde “ism-i câmi” (birçok ismin hakikatini bünyesinde toplayan isim) koymuştur. Yedi ismin de kendi arasında tertibi vardır; bunlardan kimi önce, kimi daha sonra gelir. Dolayısıyla sonraki makama ait bir zikir daha önce çekilememekte, her makamın zikri farklı olmaktadır.²⁷¹

Eserin hâtime kısmında, Allah’ın inayeti istenir, zikrin önemine değinilir. Seyr ü sülûkun meşakkatinden, nefsin/benliğin hilekâr ve aldatıcı olduğundan bahis açılır. Okuyucuya, nefesine dayanmaması, gururundan arınması yönünde tavsiyede bulunulur. Kendine verilen öğütleri tuttuğu takdirde, kendisine Hak Teâlâ tecelli edecek ve insan, yedi esmânın mahiyetine vâkıf olacaktır. O, nihayetinde, içerisinde kişinin teni ve canının kaybolduğu, tenakuzun caiz olup iki muhalifin aynı yerde bulunduğu; geçmiş ve gelecek zamanın, gündüz ile gecenin, ak ile karanın farksız olduğu bir yere ulaşacaktır. Burada adeta tek nefeste Kur’ân hatm edilmekte, yer ve gök bir adımda aşılmaktadır. Bu tılsıma erişmek isteyen kişiden tüm kayd ve resm (zâhirde görünen/vücut) gidecek, tüm eşya kendisine tekellüm edecektir.

Hâtime bölümünün devamında eserde daha önce de rastlandığı gibi bir “pîr-i tarikat” vasedilmektedir. Üstün özelliklerle muttasıf bu kimsenin Habîb-i Karamânî’nin şeyhi Yahyâ-yı Şîrvânî olabileceğini düşündüren bir takım ifadeler bulunmaktadır:

İrişmiş çok niyâz ehline ol pîr
Du‘ â itmişler olasıñ deyü pîr

Qabûl itmiş du‘ âyı Hâk Te‘ âlâ
İrişdürmiş Hüdâ pîri kemâle

Du‘ â kim irişe kişiye erden
Yağa gökden naşîbi bite yerden (1170-1172)

Zira Yahyâ-yı Şîrvânî’nin, küçüklüğünde, Sadreddin-i Hıyavî’nin damadı Pîr-zâde’ye rast geldiği ve onun hayır duası üzerine bir rüya görerek Sadreddin-i Hıyavî’ye intisap ettiği; böylece tasavvuf yoluna girdiği bilinmektedir. Daha sonra, bahsi geçen pîr ile “ehl-i hikmet” şeklinde nitelendirilen filozof bir kimsenin

²⁷¹ Burada Halvetiyye tarikatında seyr ü sülûk, yedi isimle yapıldığı (Lâ ilâhe illa’llâh, Allâh, Hû, Hak, Hay, Kayyûm ve Kakhâr) hatırlanmalıdır.

konuşmalarına yer verilmektedir. Manzûmede pek çok defa “ehl-i zâhir” ile “ehl-i bâtın”ı (şeriat âlimi ile sûfî tipi) karşı karşıya getiren Habîb-i Karamânî, bu defa özel olarak “ehl-i hikmet” ile “ehl-i hâl”in (filozof ve sûfî tipi) mukayesesini yapıyor gibidir:

Birisi ‘âlim ü zâhirde kâmil
Biri de ‘âlem-i bâtında ‘âmil

İkisi iki ulu iki fende
Biri dîninde vü biri bedende

Ṭabî‘at ‘ilmin almış biri tekmîl
Biri itmişdürür ahlâkı tebdîl

Birine ‘ilm-i kesbîdür zarûrî
Birinüñ hâlidür ‘ilm-i huzûrî

Anuñ Eflâṭun olmuş hüşe-çîni
Bu Hızra öğredür‘ilm-i ledünni

Birisi hikmet içre ehl-i tedvîn
Birisi ehl-i hâl ü ehl-i temkîn (1177-1182)

Buradaki “ehl-i hâl” pîrin, bazı karineler dolayısıyla her ne kadar Yahyâ-yı Şîrvânî olabileceği düşünülse de, kanaatimizce, onun şahsında, örnek sûfî tipine işaret edilmiştir. Dolayısıyla, bizim düşüncemize göre, manzûmede aslolan tek bir kişiyi ön plana çıkarmak değil, tamamen hayalî veya müşahhas bazı şahıslardan yola çıkarak birtakım genel tipler ortaya koymak ve bunların karşılaştırmasını yapmaktır. Nitekim ilk tasavvuf klasiklerinden itibaren sûfî müellifler, eserlerinde tarihî bir gerçeklik olan ehl-i zâhir-ehl-i bâtın çatışmasını işlemiş ve bu iki tipin arasını telif etmeye çalışarak tasavvufun dine muhalif bulunmadığını söyleme gayreti içerisinde olmuştur. Öyle görünüyor ki Habîb-i Karamânî de eserinde, bilhassa “Hikâyet” başlıkları altında yer verdiği tiplerini soru-cevap yoluyla konuşturmak suretiyle,

sûfler ile onlara muhalif gruplar hakkındaki görüşlerini serdederek aynı metodu takip etmiştir.

Ehl-i hikmet, ehl-i hâle, zâhir ilmi bırakıp da sülûkunda neyle iştigâl ettiğini sorar. Bir başka deyişle, tasavvufun mahiyetini ve değerini sorgular:

Didi ol ehl-i hikmet ehl-i hâle
Taşavvufdan beyân it bir maqâle

Sülûkuñda ne gördiñ ne işitdiñ
Bu zâhir ‘ilmi qodiñ ne iş itdiñ

Bilürüm vardurur zâhirde elüñ
Bilelim ki nedür bâtında hâlüñ (1185-1187)

Pîr, tarikat içindeki kişinin, sülûkunda gördüklerini dile getirmesinin uygun düşmeyeceğini söyleyerek bu soruya cevap verir. Zira kişi, yolunda ne denli zorluk çekmiş olsa da onun bir an benliğine teslim olması, çabasını boşa çıkarabilecektir. Ehl-i hâlin bu sözünden ibret alan ehl-i hikmet, zâhir ilmin onu “teşvîş”den kurtaramadığını, kendisine ancak zâhiren mutluluk verdiğini itiraf eder.

İlerleyen beyitlerde, bir “müftî-yi eşher”in naklettiği, tasavvuf ehli ile ilgili müşkil bir mesele sorgulanmaktadır: Kurgulanmış bir şahıs olduğunu düşündüğümüz mağribdeki “şeyh-i ekber”, dokuz ayını halvette geçirmiş âbid bir kimsedir. O, halvetinde namazını, Kâbe’de kılınan namaza ve onu kıldıran imama uyarak eda ettiğini iddia etmektedir. Oysaki mağribde henüz öğle namazı vakti iken Mekke’de ikinci vaktine erişilmiştir. Dolayısıyla mağribdeki şeyhin bu sözü nasıl makul görülebilecektir? Bu mesele, ehl-i hâl ve ehl-i hikmetin birlikte bulunduğu mecliste zikredilmiş; ancak ona bir cevap bulunamamıştır. Habîb-i Karamânî, sonraki beyitlerde bu meseleyi, rumûz-ı hikmete vâkıf, Hakk’a ârif olan zamanının kutbu bir zata arz ettiğini ifade etmektedir. Bu “şeyh-i ârif”in cevabıyla, mesele çözüme kavuşturulmaktadır. Buna göre, kişiye “sırr-ı mutlak” mahrem olduğunda, kendisine yakın ırak her yer bir olmaktadır. “Ehl-i cezbe” olan kimsenin iki eli, böylece hem şarka hem de garba erişebilmektedir. Dolayısıyla mağribdeki şeyh-i ekberin durumu da bu hâl üzere anlaşılmalıdır. Sûflerin bazı hâllerine ve bu hâlleri açıklamak üzere söyledikleri sözlere de eserinde böylece açıklık getiren Habîb-i Karamânî, daha

sonra, bu yola gelen taleb ehli kimseye talebin öneminden bahseder. Taleb ehli, seyr ü sülûk yoluna girince gerek hâdim gerekse mahdûm olacak; bu yolda mahrum kalmayacaktır. Onun için taleb, binlerce kez söz söylemekten ve binlerce müşkili çözmekten yeğdir.

Son olarak Habîb-i Karamânî'nin, muhtemelen manzûmeyi temize çeken bir halifesi tarafından, eserini okuyup tamamlayan ve duacı olan kimseye, karşılığında aynı şekilde dua ile mukabele ettiği bildirilmektedir. Karamânî, bu okuyucunun yüzünün aydınlık, makamının cennet olmasını, her işinde ne niyet eylerse, onun tabirinin düşünde kendisine gösterilmesini Allah'tan niyaz eder. Böylece âdet olduğu üzere eser, dua ile sonlandırılmış olur.

2.3. ŞEKİL VE TÜR ÖZELLİKLERİ

Dînî, tasavvufî, tarihî ve destânî konular başta olmak üzere tafsîlî ve uzun anlatımları gerektiren eserlerde tercih edilen nazım şekli “mesnevî” olmuştur. Her beytin kendi arasında kafiyelenişi, daha çok arûzun kısa kalıplarıyla yazılışı, aralara konulan hikâyelerle okuyucuyu konuya çekebilme ve böylece eserin istendiği kadar genişletilebilmesi imkânı, müelliflerin mesnevî nazım şeklini tercih sebeplerindedir.²⁷²

İncelediğimiz eser, mesnevî nazım şeklinin yukarıda işaret edilen tipik özelliklerini göstermektedir. 1244 beyitten müteşekkil mesnevî, aruzun hezec bahrinin “Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Fe ‘ülün” kalıbı ile kaleme alınmıştır. Eser, henüz aruz veznine yeterli uyumun sağlanamadığı bir dönemde (XV. yy.) telif edilmiştir. Dolayısıyla manzûmede çeşitli vezin kusurlarına rastlanmaktadır. Şairlik vasfından çok tarikat şeyhi kimliği ağır basan Habîb-i Karamânî'nin şiir sahasına yeterli nüfuz edememiş olabileceği de bu noktada düşünülebilir.

Eser, bir münacaat ile başlamaktadır. Bu kısımdaki bazı ibareler tevhid türünü de anımsatmaktadır. Eserin devamında çeşitli başlıklar altında zikir ve halvete dair beyitler bulunmaktadır. Bu uzun kısım, asıl konunun giriş bölümü (âğâz-ı dâstân) şeklinde düşünülebilir. Devamında “Fî Vaşfi'n-nebî ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm” başlıklı na't sayılabilecek bir bölüme yer verilmiş, birkaç beyit ile çehâr-yâr-ı güzîn, sahabe ve tabiûnun medhiyesi yapılmış, akabinde eserin asıl konusunu teşkil eden yedi makam ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Bu kısmın, etvâr-ı seb'a konusunu ele alan

²⁷² İslamoğlu, s. 112.

eserleri işaret etmek üzere özel bir adlandırmaya başvurarak, etvâr-nâme türünde olduğunu söylemek yanlış sayılmayacaktır. Esas konunun işlenişinden sonra ise hâtime bölümü getirilmiştir. Manzûmede bu bölümlere ilâve olarak, yer yer hikâyeler, suâller ile cevapları, temsiller, vb. hususlara başvurulmuş, eser, okuyucuya dua edilmesi suretiyle sonlandırılmıştır. Eserde, nasihat-nâme türüne uygun düşebilecek beyitlere de rastlanabilmektedir.

Mesnevîde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle kafiyeler meydana getirilmiştir. Aşağıda farklı dillerden alınmış kelimelerle oluşturulmuş kafiye örnekleri verilmiştir:

Türkçe kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Ṭarīḳatdandırur bu söylenen söz
‘Ayân olmaḳlıḡa açmak gerek göz (1146)

Farsça kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Biri zıkr-i ḥafî eyler hemîşe
Gece gündüz odur anlara pîşe (78)

Arapça kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Meger ki zâtuñ ola ḥâmid-i zât
Bu mevcûdât ola ol zâta mir’ât (12)

Farsça ve Türkçe kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Olurdum gerçi ben zâhirde ḥürrem
Geçerdi nice gün yürürdüm ebsem (1196)

Arapça ve Türkçe kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Zamân-ı enbiyâda niçe nesne
Zuhûra geldi gördi çok kimesne (60)

Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan kafiye örneği:

Ṭarīḳuñda gözetme pest ü bâlâ
İde ‘avn ü ‘inâyet Ḥaḳ Te‘âlâ (1092)

Öte yandan eserde kullanılan yarım, tam, zengin, cinaslı ve tunç kafiyeler ile ek ve kelime rediflere aşağıdaki beyitler örnek verilebilir:

Yarım kafiye örneği:

Görürler bu cihânı kamu kayḡu
Kim olmuş ḡuşsa-y-ıla içi tolu (790)

Tam kafiye örneği:

Çü Hâk zıkrını kody kendüye yol
Naşibüñ andan iste az eger bol (158)

Zengin kafiye örneği:

Anuñ-çün eyledi secde melâik
Bu ma' niden habersizdür ulâik (197)

Cinaslı kafiye örneği:

Benüm bu hâ'b-ı gâfletden gözüm ac
Toyur gönüm gözünü komağıl ac (7)

Sülukuñda ne gördiñ ne işitdiñ
Bu zâhir 'ilmi kodiñ ne iş itdiñ (1186)

Tunç kafiye örneği:

Birüñ olmaz ikiye ünsi hergiz
Belürmez çünki taşā başılan iz (134)

Ek redif örneği:

Taleb yegdür nice biñ söylemekden
Hezārān müşkili hall eylemekden (1239)

Kelime redif örneği:

Bular işlāh-içün irsāl olubdur
Çıkarub aţlas ehl-i şāl olubdur (785)

2.4. DİL VE İFADE ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Eserin Dili

XV. yy.'da kaleme alınmış eserde Eski Anadolu Türkçesi/Erken Dönem Osmanlı Türkçesi özellikleri görölmektedir. Manzûmede pek çok arkaik kelime karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan temel kaynakları ayet ile hadisler olan dinî-tasavvufî mahiyetteki mesnevînin konusu ve dönemin hâkim kültürü, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımını zorunlu kılmıştır. Ayrıca zâhir ilimleri talim ettikten sonra tasavvuf mesleğine intikal ettiğini bildiğimiz Habîb-i Karamânî, Arapça ve

Farsça'yı yeterli düzeyde biliyor olmalıdır. Dolayısıyla Arapça ve Farsça kelimelere eserde çokça yer verilmiş bulunması doğaldır. Bazense manzûmede bir kelimenin hem Türkçe hem de Arapça/Farsça karşılığına yer verilmiştir: güneş, şems ve hürşîd, cennet ve uçmağ, yıl ve sâl, harb ve ceng gibi. Nadir bulunmakla birlikte eserde yalnızca Türkçe kelimelerden müteşekkil beyitlere de rastlanabilmektedir:

Otuz yıl daği bundan şoñra ol er
Başını yaşdığa kıomadı dirler (864)

Yabancı kelimelerin varlığına rağmen mesnevîde çokça sanatlı olmayan, anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Zira müellifin maksadı gazel ve kaside yazan bir divan şairi gibi şairlik kabiliyetini ispatlamak değil, okuyucuya dinî-tasavvufî bir mesaj vermektir. Mesajın anlaşılabilme imkânı ise dili ve üslûbunun sadeliği ile doğru orantılıdır. Hikâye, temsil, soru ve cevapların kullanımı da etvâr-ı seb'â gibi anlaşılması zor, soyut bir konunun kavranmasını kolaylaştırarak bu amaca ayrıca hizmet etmiştir. Kullanılan dil ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus, Azerbaycan'da on iki yıl kadar vakit geçiren Habîb-i Karamânî'nin eserinde Azerî şivesinin etkilerinin de görülebildiğidir: uzak yerine uzağ, vb.

Eserde kullanılan Türkçe kelimelerden bazıları şunlardır: ağı, aldağucı, ata, arıkla-, ayruğ, bilü, dane, debret-, duriş-, ebsem, gavgâ, ırağ/ırağ, ır-, iñen, irgür-, kaç-, kamu, kıncaru, kınde, kıanı, kıarañuluğ, kıarındaş, kıarşu, kelecı, kendü, keşik, kılağuz, kıçi, kımesne, kırı, külünk, öğ-, öñdin, özge, semürda-, söyündür-, tañla-, tañsik, usmak, yavuz.

Eserde yer alan Eski Anadolu Türkçesi eklerinden bazı örnekler ise şu şekildedir:

- ısar, -ıser: olısar, görıser, virıser, böyleıser, vb.
- uban, -üben, : düşüben, idüben, geçüben, kıoyuban, vb.
- avuz, -vüz: olavuz, diyevüz.
- ğıl, -ğil: işitgil, itgil, bilgil, görgil, ölgil, olğıl, kıomağıl, kıayanmağıl, vb.
- ñ, -uñ, -üñ: eyleñ, eylemeñ.
- ñuz, -ñüz, -uñuz, -üñüz: kıoñuz, gelüñüz.
- ıcağız, -ıceğiz: olıcağız, idiceğiz, vb.
- duğda, -dükde: olduğda.
- duğınca, -düğince: açıldığınca.

2.4.2. Eserin İfade Tarzı

Habîb-i Karamânî, bir konuyu ifade ederken ayet, hadis, kelâm-ı kibâr, vb. iktibasına çokça başvurmuştur. Konular, genellikle başlıklarla birbirinden ayırt edilmiştir. Eserde izlenen yaygın bir yöntem, bir şahıs ağzından bir suâl sorulup daha sonra bunun cevabına yer verilmesidir. Bu sorular vasıtasıyla, müşkil görülen tasavvuftaki çeşitli meselelere cevaplar verilmiştir. Eserde çokça başvurulan bir diğer metot, konu ile alakalı hikâyelere başvurulmasıdır. Bu hikâyeler, ayrı başlıklar altında özel olarak okuyucuya sunulmuştur. Böylece anlatım zenginleştirilerek okuyucunun dikkati konuya çekilmiş ve savunulan düşünce bu hikâyeler ile desteklenmiştir. Yedi makam, ayrıntılı bir şekilde anlatıldıktan sonra ayrıca her bir makamın temsiline yer verilmiş; böylece bu makamlar ikinci kez temsillerle pekiştirilmiştir. Temsiller, sembolik anlatımın imkânlarından faydalanmaya da olanak vermiş; pek çok tasavvufî kavram eserde sembollerle ifade edilmiştir.

Habîb-i Karamânî'nin, manzûmesinde, “nasihat ve hitap yoluyla, doğrudan doğruya, tahkiye, mükâleme ve soru yoluyla, delil ve ispat yoluyla anlatım”²⁷³ tekniklerine başvurduğu söylenebilir:

Eserde, okuyucu pek çok yerde muhatap kabul edilerek kendisine “ey cân”, “ey dost”, “ey ahî”, “ey karındaş”, “ey birâder”, “ey azîzüm”, vb. şekillerde samimi bir dille hitap edilmiş ve nasihatler verilmiştir. Mürşidin dilinden müride hitap ve nasihat edilmesi de manzûmede kullanılmış bir yöntemdir. Nasihat ve hitap yolu ile anlatım tekniğinin tatbik edildiği beyitlere şunlar örnek gösterilebilir:

Gel imdi diñle beni ey ‘ azîzüm
Ne yoldur gör bu yolu diñle sözüm (117)

Bunuñ oldur ‘ ilâcı sen işitgil
Sözüm diñle aña göre iş itgil (318)

Ḳamu ef’ âlüñ eyle pîre tefvîz
Ḥazer kıl olmaya sözüñde ta‘ rîz (992)

²⁷³ Abdurrahman Güzel, “Tekke Şiiri”, **Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)**, Sayı: 445-450, TDK Yay., Ankara, 1989, ss. 331-342.

Doğrudan doğruya anlatım tekniğine ise genellikle sınırları belirli bir kavram, kesin bir bilgi, vb. hususundakarşı tarafı bilgilendirmek maksadıyla başvurulmuştur:

Bunuñ adıdurur a‘ rāf-ı şuğrā

Burada zāhir olur zāt-ı kübrā (548)

Muvaḥḥid aña dirler Ḥaqqı birler

Görür-ise ğayrı aña şirk dirler (678)

Ki vardur her maqāma zıkr-i maḥşūş

Olur burhān-ile her biri menşūş (1137)

Manzūmenin en ayırt edici özelliklerinden biri tahkiye üslubundan fazlaca yararlanmış olmasıdır. Habîb-i Karamânî, “Hikâyet” şeklinde başlıklandığı bölümlerde konu ile ilintili çeşitli hikâyelere yer vermektedir. Bu başlıklar altında çoğu kez müşahhas veya kurgulanmış bir ulu kişiden (şeyh) bahsedilir. Hikâyeyi anlatan, bazen Habîb-i Karamânî’nin kendisi iken bazense bir mecliste üçüncü kişiler arasında geçen konuşmalar veya başkasının anlattığı bir hikâye nakledilir:

Bir ulu var-ıdı işbu cihānda

Seyāḥat ehli-y-idim ol zamānda (703)

Meger var-ıdı bir pîr-i ṭarîkat

İderdi ulu kiçi aña ‘ izzet (1167)

Daḥi naql itdi ol müftî-yi eşher

Meger mağribdeği ol şeyḥ-i ekber

Ṭoḳuz ay niyyet itdi ḥalvete ol

Ki andan şoñra buldı ḥazrete yol (1209-1210)

Öte yandan eserde mükâleme ve soru yoluyla anlatımın pek çok örneğine rastlanmaktadır. Habîb-i Karamânî, bir soru sorup soruyu yine kendisi cevaplandırır; bazense soruyu soran ve cevabı veren şahıs farklıdır. Soru-cevap yolu ile savunulan fikrin kuvvetlendirilmesi ve okuyucunun dikkatini çekmek amaçlanmış olmalıdır:

Suālüm var benüm saña burada

Cevābun vir beni irgür murāda

Budur bu ‘amm u hāṣṣa ulu müşkil
Diyeyim bunda anı sen daḥi bil (695-696)

Cevāb ister-iseñ bundan öz varaḳ
Beri gel sözüme ur sen de ḳulaḳ (702)

Sorulan bazı sorularda ise muhataptan herhangi bir cevap beklentisi yoktur. Bu sorular, yalnızca anlatının güçlendirilmesi gayesine yöneliktir:

Bu gözden gitmeyince ḥāḅb-ı ḡaflet
Kişiyeye keşf olur mı sırr-ı vaḥdet (155)

Diyeler mi ki ḥālıḳdur ḥalāyıḳ
Ya maḥlūḳa diye mi kimse ḥālıḳ (279)

Delil ve ispat yoluyla anlatıma başvurulduğunda genelde ayet ve hadislerden faydalanılmıştır. Bir nassın, öne sürülen düşüncenin ardından, onu destekler mahiyette kullanıldığı görülmektedir:

Eger āsān olaydı emr-i mev‘ūd
Dimezdi *ṣeyyebetnī Şüre-i Hūd* (222)

Velī olmaz bu işler baña her ḡāh
Nebī dirdi anuñ-çün *lī-me‘a’llāh* (601)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'A)'UN METNİ VE METNE DAİR
BAZI DEĞERLENDİRMELER

3.1. ESERİN ÖZGÜNLÜĞÜNE DAİR BİR MÜLAHAZA

Habîb-i Karamânî'nin *Etvâr-ı Seb'a*'sı üzerinde durmadan önce değinilmesi gereken bir husus, bu eserin özgünlüğü meselesidir. Zira Habîb-i Karamânî, Pir Muhammed Bahâeddîn-i Erzincânî ve Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî²⁷⁴'nin etvâr-ı seb'a türündeki eserleri rastlantı unsuru ile açıklanamayacak şekilde birbirleri ile lafzen benzerlik göstermektedir. Cemâl-i Halvetî'nin Bahâeddîn-i Erzincânî halifelerinden olması nedeniyle, neredeyse aynı sayılabilecek etvâr-ı seb'a risalesini şeyhinin eserini görerek kaleme aldığı anlaşılabilir bir husustur.²⁷⁵ Esas tespiti sorunlu nokta, Habîb-i Karamânî ve Bahâeddîn-i Erzincânî'den hangisinin diğerinin eserinden etkilendiğidir. Nitekim iki müellif de Yahyâ-yı Şîrvânî halifesi olup aynı şeyhin rahle-i tedrisinde yetişmiştir. Eserleri incelendiğinde ise birinin diğerinin eserini görüp çok büyük ölçüde etkisinde kalarak kendi manzûmesini meydana getirdiği kesin surette anlaşılmaktadır. Öte yandan bilindiği kadarı ile her iki eserin de günümüze birer nüshası ulaşmıştır. Dolayısıyla hangi eserin zamanında şöhret bulup daha çok istinsah edildiği de bilinmemektedir. Ayrıca her iki manzûme de birtakım vezin kusurları ihtiva etmekte; iki eserden hangisinin daha mükemmel olduğu tespitinde bulunmak pek mümkün görünmemektedir. Elimizde eserin orijinalinin hangi müellife ait olduğu hususunda herhangi bir ipucu bulunmamakla birlikte Bahâeddîn-i Erzincânî'ye nispet edilebileceği düşüncesi akla gelmektedir. Zira iki müellif her ne kadar çağdaş olsalar da Bahâeddîn-i Erzincânî'nin vefat tarihi

²⁷⁴ Çelebi Halife Cemâl-i Halvetî ile çalışmamızda daha önce Habîb-i Karamânî'nin halifeleri tanıtılırken bahsi geçen Cemâleddîn İshak Karamânî birbirine karıştırılmamalıdır. Zira bu iki şahıs, gerek "Cemâleddîn" şeklinde anılmaları, gerek aynı tarikatın mensubu olmaları gerekse her ikisinin de Karaman'da bulunup buraya nispet edilebilmeleri dolayısıyla birbirlerine karıştırılabilmektedir. Burada bahsettiğimiz *Risâle-i Etvâr-ı Seb'a* sahibi Cemâl-i Halvetî, Habîb-i Karamânî'nin halifesi olmayıp, Bahâeddîn-i Erzincânî'den müstahlef olan, Cemâliyye şubesinin müessisi Muhammed Cemâleddîn Halvetî'dir.

²⁷⁵ Habîb-i Karamânî'nin manzûmesinde Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserine kıyasla çok sayıda lafız değişiklikleri ve farklı bölümler mevcut iken Cemâl-i Halvetî'nin eserinde bu farklılıklar yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla eser, Erzincânî'nin mesnevîsinin neredeyse birebir aynısıdır. Bkz. Çelebi Halife Şeyh Mehmed Cemâlî Aksarâyî, **Risâle-i Etvâr-ı Seb'a**, Millî Kütüphane, nr. A 3264, vr. 138^b-156^b.

Habîb-i Karamânî'ninkinden daha öncedir. Ayrıca Karamânî'nin eserinin Erzincânî'ninkinden daha uzun olması, müellifin, Erzincânî'nin manzûmesini daha da genişletip açıklayarak ve çeşitli eklemelerde bulunarak ikinci bir eser meydana getirmiş olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan yine de belirtmek zaruridir ki bu düşünce bir kesinlik arz etmemektedir.²⁷⁶

Bahâeddîn-i Erzincânî'nin etvâr-ı seb'â konulu eseri *Makâmâtü'l-Ârifin ve Ma'ârifü's-sâlikîn* ismindedir ve bilinen tek nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler bölümü, nr. 1308/1'de mevcut olup 23 varaktır. Bu nüsha Necdet Okumuş tarafından Latin harflerine aktarılarak tıpkıbasımıyla birlikte yayınlanmıştır.²⁷⁷ Bu eser Habîb-i Karamânî'nin manzûmesinin kaynağı kabul edilecek olursa iki eser arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak çalışmamızın konusunu teşkil eden eserin özgünlüğünü tespit etmek açısından önemli olacaktır:

Habîb-i Karamânî, Bahâeddîn-i Erzincânî'den aldığı beyitler arasındaki sıralamayı genellikle korumuştur. Nadirense beyitlerin yazımında takdim-tehire başvurmuştur. Erzincânî'nin eserindeki bazı beyitlerin, kelimeler ve diziliş sıraları korunarak hiçbir değişiklik yapılmaksızın Karamânî'nin eserine de alındığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyit her iki eserde de aynı şekliyle mevcuttur:

Maķâm-ı sır buradur gâfil olma

Dürüş günden güne özüni şalma (Erzincânî 381, Karamânî 468)

Ne var ki yukarıdaki gibi hiç bir değişikliğe başvurulmaksızın aynıyla korunan beyitler, Habîb-i Karamânî'nin eserinde sayıca azdır ve daha ziyade bir konu başlığı altında yer alan ilk ve son beyitlerde bu yöntem izlenmiştir. Çok daha fazla yerde ise Bahâeddîn-i Erzincânî'nin kullandığı beyitler üzerinde aşağıdaki gibi ufak değişiklikler yapıldığı fark edilmektedir:

Añmaya hiç keşf-ile kerâmeti

İllâ yokluķ için ide niyyeti (Erzincânî 240)

²⁷⁶ Ali Öztürk, Erzincânî'nin eserinde bulunan gerek sarîh tarih ve yer kaydı, gerekse Karamânî'nin daha sonra vefat etmiş bulunması dolayısıyla, risalenin ilk yazarının Bahâeddîn-i Erzincânî olduğundan kuşku duymamaktadır. Bkz. Ali Öztürk, "Halvetîliğin Manzum Etvâr-ı Seb'â Geleneğinde Üç Müellif Bir Eser", **Uluslararası Seyyid Yahya Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Eskişehir, 2013, s. 66.

²⁷⁷ Bkz. Pir Muhammed Bahâeddîn Erzincânî Halvetî, **Makâmâtü'l-ârifin ve Ma'ârifü's-sâlikîn**, Haz. Necdet Okumuş, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1992.

Öñüne gelmeye keşf ü kerāmet
Gece gündüz ola yoğluğa himmet (Karamānî 271)

Çü zıkr-i nūrı indi řalbe düşdi
Zıkr-i nārı-y-ıla şalbin çigi bişdi (Erzincānî 277)

Çü zıkrüñ nūrı ire řalb evine
Yağa nārı-y-ıla şalbi arına (Karamānî 363)

Göñül nūruyla ‘ ađluñ kuvveti var
Anuñ-çün ‘ ilm-i hikmetden ĥaberdār (Erzincānî 291)

Gelür ‘ ađla göñül nūruyla kuvvet
Geh olur keşf olur bu ‘ ilm-i hikmet (Karamānî 400)

Nicesi bu aradan çok azıdur
Ki göñülde olan şıdđı kazıdur (Erzincānî 322)

Nıçeyi burada azdurdı şeytān
Dilinden şıdđı alır göñlünden ĩmān (Karamānî 426)

Ma‘ ārif yemişi göñülde biter
Yanar ‘ aşđ odı hem ciğerde tüter (Erzincānî 329)

Ma‘ ārif yemişi irişe dilde
Yağa ‘ aşđ odunu cān u gönülde (Karamānî 429)

Meger ki evvel-i eyyām içinde
Bu Rūm u Şām u Hind u Çin içinde (Erzincānî 648)

Meger bir gün ezel eyyām içinde
Ĥorāsān u ‘ Irāđ u Şām u Çinde (Karamānî 964)

Habîb-i Karamânî'nin eserinde çokça tesadüf edilen bir diğer yöntem ise Bahâeddîn-i Erzincânî'nin kullandığı bir beytin birinci veya ikinci mısraından yararlanılıp diğer mısranın bazen lafzen bazense hem lafız hem de mânâca orijinal tutulmasıdır:

Ki bundan sonra iriser beḳāya
Beḳā nūri ile ire şifāya (Erzincânî 590)

O bundan sonra ir[er] bir beḳāya
Dil-i ḥasta gelür dārü'ş-şifāya (Karamânî 931)

Derildi bir yere çok cevheriler
Ki ister cevheriyi cevheriler (Erzincânî 649)

Derildi bir yere çok cevheriler
Ḳanı bu cevherün kâni didiler (Karamânî 965)

Velî bundan kemâl söylememekdür
Ki bunuñ şerhini eylememekdür (Erzincânî 735)

Velî söz bunda söz söylememekdür
Eger söylerse ol ḳurı emekdür (Karamânî 1118)

Etkilenilen beytin mısralarının sıralamasında değişikliğe gidilmesi de zaman zaman izlenen bir yöntemdir:

Ba' zı meşrebe olur ba' zı değil
Böyle olmak ḳamuya uşul değil (Erzincânî 266)

Degildür ḳamuya bu bellü balık
Çü bir meşreb degildür bu ḥalāyık (Karamânî 354)

Gine tecdîd ider ḳılır ṭahâret
Ki olmayım deyü ehl-i ḥasâret (Erzincânî 388)

Ḥasâret ehli olmayum dir ol er

Ki tecdīd-i ṭahāret itmek ister (Karamānî 507)

Bunîñla olsa gerek zāta ʿārif

Bunîñla olur envā ʿ-ı ma ʿārif (Erzincānî 425)

Didiler buraya fetḥ-i ma ʿārif

Burada olur olan zāta ʿārif (Karamānî 547)

Vücūd-ı hestligi varur zevāle

Şühūd vardığınca irer kemāle (Erzincānî 465)

Şühūd artar kişi irer kemāle

Vücūd u hestilik varur zevāle (Karamānî 672)

Bahāeddīn-i Erzincānî'nin peşpeşe kullandığı iki beyitten birer mısra alınarak tek bir beyit meydana getirildiği de görülebilmektedir:

Ey Ḥudāya ʿaşkuñı eyle naşīb

Cümleler ki olalar saña ḡarīb

ʿAşk-ile olgıl bu yol içre ḡarīb

Zevḡ-i derd-i cān bulan olur ḡarīb (Erzincānî 249 ve 250)

İlāhî ʿaşkuñı eyle naşībüm

Yoluñda yorulub ḡalmış ḡarībüm (Karamānî 284)

Benzer şekilde Bahāeddīn-i Erzincānî'deki bir beytin her iki mısraından birkaç kelime alınarak tek bir mısra oluşturulması da izlenen bir diğer yöntemdir:

Bura seyr viriser şeş-cihetden

Ki sır añlayıser sırr-ı Eḡadden (Erzincānî 380)

Bura sır viriser sırr-ı Eḡadden

Çıkar bunda gelen imkān u ḡadden (Karamānî 467)

Buraya kadar verilen örneklerde görüldüğü gibi iki eser arasında yadsınamayacak kadar çok benzerlikler bulunmaktadır. Ne var ki etki altında kalan

kişinin Bahâeddîn-i Erzincânî değil, Habîb-i Karamânî olduğu önkabulünden yola çıksak dahi Habîb-i Karamânî'nin eseri, kanaatimizce yine de özgün nitelikte telif bir eserdir. Zira Karamânî, eserinde pek çok yerde Erzincânî'nin basit bir taklidi olmaktan öteye geçememişse de, belki çok daha fazla yerde ise başlı başına özgün beyitler ortaya koyabilmiştir. Öyle ki o, bazen Erzincânî'den aldığı beyitleri dahi yaptığı değişikliklerle özgün bir hale büründürmeyi başarmıştır. Aşağıdaki örnek bu hususu gösterir niteliktedir:

Ki bundan şoñra alb alemidür
Şanasın bahre düşdi bir gemidür (Erzincânî 278)

Varub dilden çü o albe irişe
Gemidür ura lenger bahre düşe (Karamânî364)

Habîb-i Karamânî, bazense Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserindeki bir beytin yalnızca tek bir kelimesini almış ve tamamen farklı bir beyit meydana getirmiştir. Öyle ki hemen önceki ve sonraki beytin Erzincânî'nin eserinden kopya edildiği kesin surette anlaşılıyor olmasa, aradaki bu beytin Erzincânî'den etkilenilerek oluşturulduğunu tespit etmek neredeyse imkânsızdır. Ayrıca Habîb-i Karamânî, Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserinde yer alan her beyti de manzûmesine dâhil etmemiştir. O, birçok beyti almadığı gibi Erzincânî'nin eserinde hiç bulunmayan pek çok beyti de kendisi yazmıştır. Bazense Erzincânî'nin bahsettiği konu ile ilgili olup onun yer vermediği bir hadisi fazladan eserine eklemiştir. Habîb-i Karamânî'nin manzûmesinde Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserinde rastlanmayan konu başlıkları bulunduğu, bazı başlıklar altına hikâyeler ile sualler ve cevaplarının nazmedilerek eklendiği de ayrıca dikkati çekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Habîb-i Karamânî, Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserini temel kaynak edinmek suretiyle, bu eseri daha da genişleten ve yer yer açıklayan müstakil bir eser ortaya koymuştur.

Habîb-i Karamânî'nin, manzûmesinde, Bahâeddîn-i Erzincânî veya eserinden bahsetmemiş olması, günümüz bilim dünyasında ağır bir intihal suçu sayılacaksa da bu durumu Türk-İslam Edebiyatı geleneği içerisinde değerlendirmek faydalı olacaktır. Zira bu gelenek içerisinde ortaya konmuş eserlerin birçoğunda müellif, kendi adını veya mahlasını dahi anmamakta; telif ettiği eser ile yalnızca kamu menfaatini amaçlamaktadır. Bu nedenle, kütüphanelerimizde müellifi dahi

bilinmeyen pek çok eser mevcuttur. Habîb-i Karamânî de Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserini genişletip eklemelerde bulunmak suretiyle, insanların faydalanabileceği bir eser ortaya koymayı hedeflemiş olmalıdır. Nitekim manzûmesinin içerisinde Habîb-i Karamânî'nin kendi adı veya mahlası geçmemektedir. Dolayısıyla müellif, Erzincânî'den yararlandığını gizleyip öte yandan kendi adını ön plana çıkarma yoluna da gitmemiştir. İslam geleneğinde, tamamıyla yeni bir eser vücuda getirmektense, hâlihazırda mevcut bulunan bir eseri daha faydalı hale getirmeye çalışarak tâlî bir eser ortaya koymak, çokça başvurulmuş bir yöntemdir. Ne var ki bu husus, bahsedilen yöntemle özgün eserler meydana getirilmediği mânâsına da gelmemektedir. Şerh-haşiye-talik geleneği de aynı şekilde bu çerçevede düşünülmelidir. Literatürümüz, gayet özgün, hatta birincil eseri dahi aşmış ve ondan daha çok benimsenmiş bu tür ürünlerle doludur.²⁷⁸

3.2. METNİN KURULUMUNDA TAKİP EDİLEN USÛL VE ESASLAR

1. Metnin transkripsiyonunda aşağıda gösterilen sistem takip edilmiştir:

ء : A a	ص : Ş ş
ب : B b	ض : Đ đ / Ž ž
پ : P p	ط : T t
ت : T t	ظ : Z z
ث : S s	ع : ʿ
ج : C c	غ : Ğ ğ
چ : Ç ç	ف : F f
ح : H h	ق : K k
خ : H h	ك : K k / G g / Ñ ñ
د : D d	ل : L l
ذ : Z z	م : M m
ر : R r	ن : N n
ز : Z z	و : V v
س : S s	ه : H h

²⁷⁸ Bu husuta etraflı bir değerlendirme için bkz. İsmail Kara, “Unuttuklarını Hatırla! Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 28 (2010/I), ss. 1-67.

ش : Ş ş

ى : Y y

“ء” harfinin, sakin (cezimli) olduğu veya sakin bir harften sonra geldiği durumlarda sükûn, (ˆ) işareti kullanılarak gösterilmiştir: teˆvîl, meˆmûm, mirˆât, mesˆûl, vb.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri ise aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

ا : Ā, ā

و : Ū, ū, ū

ى : Ī, ī, ī

Öte yandan Farsçadaki vâv-ı maˆdûleler med harfinden sonra kullanılan (ˆ) işareti ile gösterilmiştir: h̄āˆb, h̄āˆn, vb.

2. Aslen iki kelimededen meydana gelip devamlı ses düşmesi neticesinde tek kelime şeklinde kalıplaşmış sözlerde düşen ses, (ˆ) işareti ile gösterilmiştir: nˆitmek, kendˆöz, vb. Aynı işaret, Arapça tamlamalarda ikinci kelimele başlarındaki harf-i tariflerin vasıl hemzelerini ve Lafzatullah’ın telaffuz edilmeyen ilk harfini göstermek üzere de kullanılmıştır: h̄aḡḡaˆl-yaḡīn, maḡāmātüˆs-sülūk, dārüˆş-şifā, ḡayruˆllāh, biˆllāh, vb.

3. Marife kelimelerde harf-i tariften sonra, Farsça isim tamlamalarında da, kelimeler ile edatlar arasında, bitişik yazılan iki kelime arasında ve muzaf ile muzafun ileyhin ters çevrilmesi sonucu meydana gelen birleşik isim/sıfat tamlamalarında (izafet-i maktu) kısa çizgi (-) kullanılmıştır: eneˆl-Ḥaḡ, āb-ı telḡ, bī-tekellūf, yoḡ-ıdı, h̄ırḡa-pūş, h̄ūşe-ḡīn, vb.

4. Arapça ve Farsça kelimeler, günümüzde okunuşları değiştirilerek dilimizde kullanılsalar dahi, gerek kelimenin aslı, gerekse vezin gözetilerek, orijinal dillerinde okudukları şekilde yazılmıştır: ḡılsımı yerine ḡılısmı, vb.

5. Eserin telif edildiği dönem ve takip edilen vezin gözetilerek, kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi’nde rastlanan bazı kullanım şekilleri tercih edilmiştir: yalñız/yalñuz yerine yaluñuz, vb.

6. “aşḡ” ve “ışḡ” gibi farklı şekillerde okunabilen kelimelerde bu okunuşlardan bir tanesi tercih edilmiş ve metnin bütününde aynı okuyuş korunmuştur. Öte yandan örneğin Arapça asıl okunuşu “ıyān” olan kelimenin Türkçeleştirilmiş “ayān” biçimindeki telaffuzu tercih edilmiş; lakin kelimenin lafzî bir hadis iktibasında geçmesi hâlinde orijinal okunuş tercih edilmiştir.

7. Yazılması gerekip de muhtemelen unutulmuş atıf vavı, kaynaştırma harfi veya kelimedeki diğer harf eksiklikleri, yalnızca anlam kaybına yol açacakları hâllerde,

vb. gerekli durumlarda, manzûmenin vezni de gözetilerek, köşeli parantez içerisinde eklenmiştir: hoş [u] nâ-hoş, sözü[y]le, Ferd [ü] Hâk, irgü[r]di, yâhû[d], vb.

8. Nüshanın pek çok yerinde, kelimelere bitişen eklerdeki sesli harflerin veya bazı Türkçe kelime köklerine yazılması gereken sesli harflerin yazıya geçirilmediği gözlemlenmiştir. Bu sesler bazen bir önceki sessiz harfe hareke verilmesi suretiyle ifade edilmiştir; bazense kelime hiç harekelenmemiştir. Bu husus, nüshanın geneline yayılmış bir özellik olduğundan, yazılması gerektiği hâlde yazılmayan bu vokallerin transkripsiyonlu metinde köşeli parantez içinde gösterilmesine gerek duyulmamıştır.

9. Tarafımızdan okunamayan veya okunuşundan emin olunamayan kelimeler, asıl hâlleri ile kopyalanarak transkripsiyonlu metne yerleştirilmiştir.

10. Bazı Türkçe kelime ve eklerin nadiren hatalı yazımına rastlanmaktadır. Tañsık yerine tañsik, kıomağıl yerine kıomağıl gibi. Bu gibi durumlarda kelime, müellifin/müstensihin yazdığı şekliyle kabul edilmiştir.

11. Haşiyeye görünümünde sayfanın kenarına yazılmış, fakat manzûmenin aslından olduğu düşünülen mısralar metne dâhil edilmiş ve bu durum, dipnota “der-kenâr” ibaresinin düşülmesiyle özellikle belirtilmiştir.

12. Allah Teâlâ'nın esmâ-i hüsnâsı, Hz. Peygamber'in isimleri ve özel şahıslara ait isimler büyük harfle başlatılmıştır.

13. Metinde geçen ayet, hadis, kavli-i kibar, vb. sözler italik (eğik) şekilde yazılmıştır.

14. Manzûmede yer alan konu başlıkları ve beyit numaralarına, bold (koyu) yazı karakteri kullanılarak dikkat çekilmiştir.

15. Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*²⁷⁹ adlı makale; Türkçe kelime ve eklerin yazımında ise *Eski Türkiye Türkçesi*²⁸⁰ adlı çalışma esas alınmıştır.

²⁷⁹ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, Ankara, 1993, ss. 51-89.

²⁸⁰ Faruk K. Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 2. Baskı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1981.

3.3. MAKÂMÂTÜ'S-SÜLÛK (ETVÂR-I SEB'Â)'UN METNİ

1^b

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

1. İlähî hamdüm vü şükrüm sañadur
Ki senden ğayra hamd itmek hañadur
2. Kimüñ hamdi ola ğayra İlähî
Olur hamdi anuñ-çün lehv leāmı
3. Ne yoldan var[dı]lar yā Rabbi saña
‘ İnāyet yoldaş eyle aña baña
4. Çü kıldım niyyeti bu kıtlu fāle
Saña ben kudreti kıldım havāle
5. Müyesser kıl dilüme kamu hayrı
Koma göñlümde ola meyl-i ğayrı
6. Sözümi küfr ü ‘ işyāndan berî kıl
Beni hem ehl-i ihlāsuñ biri kıl
7. Benüm bu hā~b-ı ğafletden gözüm ac
Toyur göñlüm gözünü komağıl ac
8. Zañirem yoq yolum uzağ dilüm teng
‘ İnāyet eyle ey Haq merkebüm leng
9. Kamuya müşkil olan saña āsān
Saña düşvār u āsān oldı yeksān
10. Eħadsin yoq bir işüñde şer[î]küñ
Çü sensin ğalıķı na-ğüb u nîküñ

2^a

11. Velî hamdüñde ‘acizdür halâyık
Kim ola ide hamdi saña lâyıık
12. Meger ki zātuñ ola hāmīd-i zāt
Bu mevcūdāt ola ol zāta mir’āt
13. Senüñdür kuvvet ü kudret her işde
Bilirsin aḥirin yaradılışda
14. Münezzehdür işüñ şāhā ‘ilelden
Ġanīsin ehl-i edyān u milelden
15. Müdebbirsin kamu eşyāda ey Haḫ
Bulur tedebbürüñle cümle revnaḫ
16. Hemān yerinde idersin her işi
İdemez i‘tirāzı saña kişi
17. Şu kim irgürmiş ola ‘ilmin uca
Ḥaber virmedi zātuñdan o cüce
18. Görenler her nefesde kūh-i Ḳāfi
Saña ‘aczinde ider i‘tirāfı
19. Sülūk iden kişiler ‘arşa her-dem
Ḥaber virmekde senden oldı ebkem
20. Baş acuç yalın ayaḫ şarḫ u ġarba
Seni isteyüгідen vardı ġarka
21. Şuña kim senden irdi bŷy-ı vaḫdet

İrişmez sem'ine āvāz-ı keşret

22. Ne kişi kim ola senden haber-dār
İdersin halk içinde anı ber-dār

23. Haber-dārum diyen zātuñdan ey dost
Başın virdi çıkardı arқadan post

24. Degil maḥfī saña meh-tāb u zerre
Bilürsin kim giderse ḥayr u şerre

2^b

25. Muḥīṭ-i cümle eşyādur şifātuñ
Bilür kendüyi gine kendü zātuñ

26. Var-iken sen yoğ-ıdı daḥi nesne
Vücūda gelmemişdi bir kimesne

27. Zamān daḥi yoğ-ıdı belki anda
Muқaddem ya muahḥar dime қande

28. Bu meydānda ne kişi itdi da'vā
Gine қatline kendü virdi fetvā

29. Vücūd-ı Haқdan özge nesne yoқdur
Sülük ehlinüñ anda sözi çoқdur

30. Burada iki fırқа oldu bunlar
Diyelüm bu iki kimdür erenler

31. Dile gelsün қamu yerlü yerinden
Biri tevḥide yaқındur birinden

Beyān-ı Fırka-i Ūlā Ser-Muhtār-ı Tarīḫ-ı Ehl-i Tevhīd ü Meşāyih-ı Kibārest

32. Sülūk ehli çü oldı iki fırça
Taleb ehli de muhtāc oldı farça
33. Vücūda baḥr-i muṭlaḫdur birisi
Düşer deryāya ğarḫ olur kimisi
34. Sözüñ te'vīl ider ger ḫā kıyāsın
Diler ki ḫurtara elden beḫāsın
35. Biri bir dürlü daḫi ḫıldı ta' bīr
Şerī' at ehli birle itdi el bir
36. Çıḫamaz taşraya ṭavr-ı ' aḫıldan
Meger ḫavf ider ehl-i ḫāl u ḫīlden
37. Didiler Ḥaḫdurur maḫlūḫa maṭlūb
Olur tālibler ol maṭlūba maḫlūb
38. Hemān encüm gibi dūr-iken ḫande
Ḥadīd olur çü āteş şūretinde
39. Egerçi budurur zāhirde ma' ḫūl
Ḥaḫīḫat ehli dutmaz anı maḫbūl
40. Bu yoluñ ehli gerçi o zer-ḫadr
Velīkin ṭavr-ı aḫluñ Āzer-ḫadr
41. Ḥaḫīḫat bil budur ol ferd-i muṭlaḫ
Ol ola rāī vü mer'ī muḫaḫḫaḫ

3^a

Hikāyet

42. Bulışdım burada bir ehl-i hāle
Cevābı hāzır-ıdı her suāle
43. Sülūk itmiş-idi işbu tariķa
Gemi şalmış-ıdı baħr-i ‘amīķa
44. İletmiş oldu bu menzile rāh
Anuñ açmış-ıdı gözün Allāh
45. Kaçan kim ide-y-idi söze āgāz
Melekler olur-ıdı bile dem-sāz
46. Bize ol bunda itdi keşf-i rāzı
Zuhūra geldi hep nāz u niyāzı
47. Ne müşkil kaldı anda olmaya ĥall
Ne bir iş kaldı ayruķ varmaya el
48. Niçe esrār-ı maħfī dile geldi
Ki ya‘nī ‘ilm-i ĥālī ķīle geldi
- 3^b
49. O meclisde niçeye geldi ĥayret
Niçeler daħi oldu ehl-i ‘ibret
50. Kimi taķlīd idüb inandı aña
Kimi urdı ķulağın kaldı taña
51. İçinde var-ıdı bir şadr-ı meclis
Muķī‘-ıdı sözüne cinn-ile ins
52. Aña keşf olmuş-ıdı ‘ilm-i zāhir

Ṭarīkat ıṣṭılāhı içre māhir

53. Ne meclisde sözi söylense anuñ
Olurdu tuḥfesi iki cihānuñ

54. Zamānda oldı ıḩuḩub-ı şerī' at
Sözüne rām-ıdı bu cümle millet

55. Didi meydān-ı 'aḩluñ çoḩ degildür
Ya andan ṩaşa 'ālem yoḩ degildür

56. Ne ṩañ bir 'ālem ola daḩi anda
Olan anda revā olmaya bunda

57. O 'ālemden açılsa ḩalbe ma' nı
Görür bu 'ālemi o küllü fānı

58. Olur rāı vü mer'ı kendü ancaḩ
Görür bu ḩāli ol ol dem şanur ḩaḩ

59. Mişāli vardurur işbu kelāmuñ
Degildür menzili bir ḩāşş u 'āmmuñ

60. Zamān-ı enbiyāda niçe nesne
Zuhūra geldi gördi çoḩ kimesne

61. Didiler vaḩy olur bunlara her gāh
Olurlar bir daḩi 'ālemden āgāh

4^a

62. Niçeler 'aḩla uydı oldı maḩbūn
Kim oldı anlaruñ ḩāli diḩer-gūn

63. O menzil ehli eyler ‘ aklı ma‘ zül
Ki yokdur ‘ aql-içün ol menzile yol

64. İderler anda ‘ aqluñ yaqasın çāk
Olur dīvāne anda ‘ aql-ı derrāk

65. Bülend-āvāz-ile olursa dem-sāz
İrişmez ehl-i ‘ aqla andan āvāz

66. Muḥaşşal bu kelām olunca taqrīr
Şafā vü şevq-ile diñledi ol pīr

67. Muḥāṭab olmuş-ıdı aña ol dem
Kulağ urub sözüne oldı ebsem

Teslīm Gerden-i Şeyḫ Cevher-i Ma‘ nī vü Ni‘ met Gerden-i O Rā

68. Didi sözleriñüz qamu müselleme
Sülūk ehli bilür olsa mu‘ allem

69. ‘ Aceb budur ki bunı ehl-i ma‘ kıl
Ḥaber virdi değıldür bu ḥo[d] menkıl

70. Buña ‘ ilmi be-cā irgürdi bunlar
Koparur himmetiyle tağı erler

71. Gerekmez iricek Ḥaḫdan hidāyet
Ne evvel ‘ illet ü ne soñra gāyet

72. Ne şart ister daḫi ne özge ‘ illet
Ola ol dimek-ile bula şüret

73. Kelām-ı Ḥaḫ Te‘ ālā buña tanıq

4^b

Bilür şol kim ola albi uyanı

74. Rasūlu'llāh nie yerde dimiřdūr
udā her menzile bir yol omuşdur

75. Velīkin kendūye varmaa insān
Didiler bōyle buldı ehl-i 'irfān

**Der Beyān-ı Sūlūk-ı Ehli't-ariati'l-ařřa me'a'l-ensāl ilā Seyyidi'l-beřer 'aleyhi's-
selām**

76. İderler ism-i cehriyle sūlūkı
Dōkerler bir bir anuñ-ıla yūki

77. ariat kesb ider bir ism-ile ol
Bulur bir ism-ile her menzile yol

78. Biri zıkr-i afī eyler hemiře²⁸¹
Gece gūndūz odur anlara pīře

79. Olar kim zıkr-i cehre oldu meřgūl
Tamām idūb sūlūkı oldu mabūl

80. İki nev' oldu bunlar da mūretteb
Bir ehl-i mūfred ū biri mūrekkeb

81. Olur bu mūfred ehli zākir-i zāt
Mūrekkeb didigūmdūr nefy ū iřbāt

82. Velī vardur daı bir meslek-i aş
Bu yoluñ ehlidūr bil ehl-i ilāř

²⁸¹ Der-kenār: ari-ı Kūmeyl ibn Ziyād 'aleyhi er-raħme

83. Budur muhtârı bu cümle şuyūhuñ
Beyân idem gözüñden gider uyūhuñ

Der Beyân-ı Sülûk-ı Ehli't-ṭarîḳati'l-ḥaşşa me' a'l-ensâl ilâ Seyyidi'l-beşer

84. İderler zıkr-i cehri nice müddet
Çekerler niçe niçe anda ḥalvet

5^a

85. Ciger büryân olur ḥalvetlerinde
Merâtib kaç' idersin her birinde

86. Bularuñ ḥâli budur gece gündüz
Ki Ḥaḳdan gayrı ḳalbe ḳonmaya toz

87. Tamâm olur çü bunda ders-i zıkrūñ
Düerler defterini ḳamu fikrūñ

88. İcâzet olmaz ayruḳ zıkr-i cehre
Gelür bir özge yerden daḫi behre

89. Degil bu ihtirâ' -ı ehl-i irşâd
Ya ola kendülerden işbu bünyâd

90. Beyân itdi bu yolu ḳuṭb-ı aḳṭâb
Sülûk itdi bunuñla cümle aşḫâb

91. Didiler gerçi Ḥaḳḳuñ ismi çokdur
Biri ḥâşşıyyeti birinde yoḳdur

92. Olur her biri bir ḥâle münâsib
Menâzil kaç' ider anuñla ṭâlib

93. Rivâyet itdi Başra ehli bunı

‘ Alīdür anlaruñ da reh-nümünü

94. İrişdi ol velāyet halkına ol

Ṭariḳ-i müstaḳīmi eyledi yol

95. Mu‘ an‘ an muttaşıl işbu ṭariḳat

İrişdi geldi bey‘ at kıldı ümmet

96. Ṭariḳat ehli keşf itdi ḳanā‘ ı

Şeri‘ at ehli itdi ittibā‘ ı

97. ‘ Alī ser-çeşmesidür bu ṭariḳuñ

‘ Alīdür dest-giri her ğariḳuñ

5^b

98. Niçe ırmaqlar aḳdı işiginden

Niçeler yund‘arındı kibr ü kinden

99. Niçeler oldı andan ehl-i ma‘ nī

Niçeler da‘ vāya gösterdi ma‘ nī

100. Bize ol ehl-i seccāde Ḥasandan

Rivāyetdür

101. Şevāhid çoḳdurur işbu kelāma

Değil maḥfī sözüüm hem ḥāşş u ‘ āmma

102. Budur bir ḥırḳa-puş olan ‘ Alīden

Hidāyet iden evvel ol velīden

103. Kümeyl ibn-i Ziyāda daḫi ya‘ nī

‘ İnāyet ider oldı ehl-i ma‘ nī

104. Ger emr-i şālīş olsa bunda menķūl
Ṭarīķat ehli dutmaz anı maķbūl

105. ʿAlī telķīn-ile virdügi ĥırķa
Vaşıyyet itdigi irşād-ı ĥalka

106. Emānet olanı itdügi teslīm
Ĥalef olmağ-içün kılduğı taʿlīm

107. Kūmeyl ibn-i Ziyād-ile Ĥasandur
Rivāyet ki budur ġāyet ĥasendür

108. Ṭağıldı her birinden ehl-i irşād
Ĥarāb olmuş ġönüller oldı ābād

109. Ĥasan bin Başrī yolu buldı şöhret
Çoğ itdi ittibāʿı ehl-i millet

110. Güneş gibi ṭulūʿ itdi cihāna
İrişdi ġalbe nūrı dağı cāna

6^a

111. Düşündi sofra-i enʿām-ı ʿāmmı
Ṭoyurdu niʿmeti bu ĥāşş u ʿāmmı

112. Ziyā oldı ocağından bucağlar
Yayıldı bahcasından budağlar

113. Kim urdıysa yüzün ol ĥānedāna
Eli irişdi yerden āsumāna

114. Yüzün gören kişi ġalmadı maħrūm
İmām oldı kimisi kimi meʾmūm

115. Girüb her kişi andan bir țarıķa
Getürdi her biri bir tãc u ھرıķa
116. İrişdi bize işbu meslek-i ھãř
Gelenlerdür bu yoldan ehl-i iھlãř
117. Gel imdi diňle beni ey   azizüm
Ne yoldur gör bu yolu diňle sözüm
118. İriře saňa da bir ھiřře andan
Diriğ itme du   aıyı sen de benden
119. Budur ol ھayra cem   olan cemã   at
İderler emrine ھakķuň itã   at
120. Nevãhiden iderler ictinãbı
Umarlar Taňrıdan hem fetھ-i bãbı
121. Ümizın kat   ider maھlũķ olandan
ھabir olmaz gidenden ne gelenden
122. Olur pır-ile evvel ھalbi merbũť
Ki andan řoňra olur ھãli mazbũť
123. İderler anuň-ıla çũnki bey   at
Olur üns arada artar muھabbet
124. Neye irer bu yoluň gör meãli
Nice geđer bularuň bunda ھãli
125. Olurlar zıkr-i cehre şoyle meřgũl

6^b

Ki bundan sonra bunlar ola maqbül

126. Olurlar gece gündüz zâkir-i Hâk
Delü oldı şanarlar bunları halk

127. İderler nefis-ile halvetde cengi
Bu vech-ile dökerler kamu rengi

128. Habîr olmaz şorarsañ özlerini
Çıkarıñ dañi toymaz gözlerini

129. Yoğ olmayınca dervişüñ vücudı
Kesilmez gayrıdan anuñ sücudı

130. Çü vardur her bir isme bir netice
İrişür kime gündüz kime gece

131. Biri dutmaz birisinüñ yerini
Kılur biri-y-ile olan yerini

132. Biriyle keşf olan olmaz biriyle
İki söz söylenür mi bir delile

Der Beyân-ı İşâret-i Dakîka ve Rumûz-ı Hafıyye

133. İşâret kıldı buña ehl-i hikmet
Bir olan bire dutmaz ancak ülfet

134. Birüñ olmaz ikiye ünsi hergiz
Belürmez çünkü taşınan iz

135. İki şey birbirine olsa me'lûf
Biri vaşf ola farzan biri mevşûf

136. Ya ola biri ‘illet biri ma‘lül
Ya biri ‘ākıl ola biri ma‘kūl
137. Veyāhū[d] ‘ārız-ı ma‘rūz ola hāl
Maḥal ola birisi birisi hāl
138. Şu nisbet gibi ola mı bellü balık
Biri maḥlūḳ ola vü biri Ḥālīḳ
139. Aña andan olmuş ola nefḥa-i rūḥ
Ola hem aña bāb-ı feyz meftūḥ
140. Olursa kende-beñiz aña ‘āṣī
İrişe her nefes en‘ām-ı ḥāşşı
141. İde ta‘līm aña ‘ilm-i ledünnī
Ḥitāb idüb diye kim *ente minnī*
142. Kişi kim Ḥaḳdan ola ol mu‘allem
Melekden tañ mıdur olursa a‘lem
143. Aña ḳudret diliyle ‘ilm-i esmā
Dinile bile hem nādir müsem mā
144. Ḳamuya ‘ilmi tañ mı ola şāmil
Melekler daḫi andan ola ḡāfil
145. Bu sırra Ādemi Ḥaḳ ḳıldı ‘ārif
Melekler ola mı bu sırra vāḳıf
146. Mu‘allem oldı-çün esmāya insān

7^b

Çamuda bir degil hāşşıyyet ey cān

147. Dağı tertibi vardur her bir ismüñ

Mu' allimi Hudādur bu tılısmuñ

148. *Ebitü* didigi oldur Peyamber

İşāret kıldı aña dağı Haydar

149. Rivāyetdür didi minberde bir söz

Çulaqlar diñlemedi görmedi göz

150. O meclisde olanlar ulu kiçi

Çamunuñ 'ibret-ile tıldı içi

151. Ne kim esmāda vardur sırr-ı mektüm

Beyān itdi çamusı oldı ma' lüm

152. Bu 'ilm-i cifre hem o 'ilm-i vefka

İşāret eyledi keşf itdi halka

153. O demden bu zamāna tā gelince

İderler sa' yi her kişi olunca

154. Bulunca sözlerine ıtılā' ı

Getürür başa her biri şudā' ı

155. Bu gözden gitmeyince hā~b-ı gaflet

Kişiye keşf olur mı sırr-ı vahdet

156. Beyān olmağ dilerseñ bu tılısmı

Dilüñden çomagıl bir lağza ismi

Der Beyān-ı Keyfiyyet-i Sülūk-ı Tarīq-ı Hāşşa

157. Gel imdi Hāḡ Te'ālā zıkrin eyle
Sıfāt u ism-i a'zam fikrin eyle

8^a

158. Çü Hāḡ zıkrini ḡodı kendüye yol
Naşībūñ andan iste az eger bol

159. Olasın sen daḡi nūrun 'alā nūr
Cihān cennet ola ehli saña ḡūr

160. Açar Hāḡ zıkr-i dilden yolu ḡalbe
İder dervişi daḡi ehli-i cezbe

161. Seni Hāḡ irgüre andan murāda
Boyanmagıl ḡulül ü ittiḡāda

162. ḡul olan vācib olmaz bellü balıḡ
Veyā ḡālıḡı olur bu ḡalāyıḡ

163. Sözümdede ḡılmaya hergiz ḡümānuñ
Çıḡa işbu ḡafesden taşra cānuñ

164. Gidesin sen ḡala ḡab'-ı ḡavāssuñ
Ki maḡv ola ḡayāl ü hem ḡıyāsun

165. Ölmeden öñdin ölgil bu cihānda
Bilesin sen nedür cān u cihānda

166. Dilüñi ırma bir dem zıkr-i Hāḡdan
Yaḡın iden seni oldur ırāḡdan

167. Di zıkr-i Hāḡḡı olunca digeḡ-gün

Delü ola geh aduñ gāh mecnūn

168. Zikirdeñ hāşıl olur ‘ilm-i zātı
Bulur hem zıkr-ile rūḥuñ ḥayātı

169. Kulaḫ dutub beni eylerseñ işfā
Beyān ola saña bu ṭavr-ı esmā

170. Delīl ola saña ism ü şıfātı
Müşāhid olasıñ şoñ demde zātı

171. Bir ism oldı ḫamu esmāya mebdē’
Hem oldur biñ bir isme daḫi menşe’

8^b

172. Bu bir yedi olur olduḫda tekmīl
Olur andan gine bir dürlü tebdīl

173. Olur ya‘nī bu yedi tis’u tis’īn
Ki bundan ḫobdı cümle ḫalk u tekvīn

174. Bu maḫlūḫāt-ı kevneyn-i mezāhir
Buradan oldı Ḥaḫ emriyle zāhir

175. Bu vech-ile vücūda geldi ḫamu
Göründi buradan uçmaḫ u ṭamu

176. Zuhūra gelmeseydi işbu esmā
Vücūda gelmez-idi bunca eşyā

177. Ḫaçan olur diye arz u semāvāt
Dile gelmezdi bu aḫvāl ü eşvāt

178. Çü kıldı ismini evvel sebeb ol
Bu ezdāda hemān ol eyledi yol
179. Sebeb ho[d] ikilikte mu' teberdir
Velī vaḥdetde ol ' ayn-ı zararadır
180. Muvahḥid oldurur kim göre Ḥaḳḳı
Baṣiret gözünüñ olmaya şaḳḳı
181. Biri iki görüb itmeye da' vā
Götürmeye başına kendü ğavġa
182. Ḥaḳīḳat bilmiş ola bildigün hem
Gelen gönlüne Ḥaḳdan ola mülhem
183. Göre ol ğayr-ı Ḥaḳḳı küllü fānī
Daḫi kılmaya bu sözde gümānı
184. Kişi kim olmaya ol ehl-i tecrīd
Dimezler aña ya' nī ehl-i tevḫīd
185. Dilersüñ kim iresin bu maḳāma
Yüzüñi tobraġ eyle ḥāşş u ' āmma
186. Çıkar gönlüñde ḳoma kibr ü kīnī
Olasın genc-i esrāruñ emīnī
187. Gele vaḥdet sarāyına şehen-şāh
Tecellī eyleye gönlüñe Allāh
188. Ola bir ' ilm orada saña ḥāşıl
Bilesin olduğun maḫlūba vāşıl

9^a

189. Tūlū^ʿ ide saña bir ğayb-ı ma^ʿ nī
Bilesin göresin sen daħi seni
190. Gel imdi cān u dilden bir nazār kıł
Hazer kıł ğayrı yođdur ki hazer kıł
191. Hemān oldur kim andan ğayrı yoğdur
Muvahħid ğayrı görse ğayrı yoğdur
192. Sūlūk ehli olurlar bunda ^ʿārif
İderler tālibi hem buña vākıf
193. İşidüb ide anlar daħi rağbet
Ziyāde ola ya^ʿ nī şıdķ u himmet
194. Kişi kim ħāl-i kendü görmeyince
İrişüb varlığını virmeyince
195. Kulağına kimesne sözi girmez
İşāret itdigüñi daħi görmez
196. Hāķuñ mir^ʿātıdur bu az u bu çok
Velī insān gibi bir qābili yoķ
197. Anuñ-çün eyledi secde melāik
Bu ma^ʿ niden ğabersizdür ulāik
198. Hāķuñ ismi ki dirler ism-i a^ʿ zam
Bu insān-ı qalıbdur ey ibn-i Ādem
199. İrer tāliblere Hāķdan hidāyet

9^b

Kerem ehliürür eyler 'ināyet

200. Olur derd ehli-çün dermāna muhtāc
Hakīm ayağa geldi gözünü ac
201. Benüm göz didigüm ol çeşm-i cāndur
Anuñ gördügi bir özge cihāndur
202. O gözdür ol ki gördi ol Hākı Hāk
Anuñla göründi ol vech-i mutlak
203. Hākīkatde görünür ol gören ol
Her işde alan oldur hem viren ol
204. Yaratdı 'ālemi ol káf u nūndan
Vücūda geldi 'ālem ol bir ondan
205. Dinildi bunda kāfa ism-i lāhūt
İkinci nūna geldi oldu nāsūt
206. Birinüñ ma'nisine dindi vaḥdet
Birisinden ḳobandur işbu keşret
207. Bu keşretden vücūda geldi 'ālem
Ḳamusundan güzīde oldu ādem
208. Hālīfe kıldı 'ālem üzre anı
Ki maḥrem eyledi sırrına ya'ni
209. Muḥammed rūḥunu ḥalk itdi evvel
Ḳamusundan anuñ-çün oldu ekmel

10^a

210. Mürebbî oldı geldi her biriyle
Ki ta' lîm aldı geldi her nebiyle
211. Vücûdunda şafâ buldı ziyâde
Çamudan artuğ itdi istifâde
212. Çomadı zerrece ol kendüde reng
Anuñ-çün bağlanurdu beline seng
213. Olur rûhânî aña çünki ğâlib
Olur 'ulvî cihetden yaña t̄alib
214. Velî bu yedi hikmet muqtezâsı
Çoyub gitmeye-y-idi ol bu nâsı
215. Ola ol Hâk yolunda şöyle râsih
Ola dîni çamu edyânı nâsih
216. Hudâdan rahmet ola ' âleme ol
Delîl ola bu halka göstere yol
217. Uruldu ' âlem-i teklife bünyâd
Getürdi emr ü nehy kıldı irşâd
218. Çü itdi halka ol teblîğ-i ahkâm
Kemâle irdi ya' nî dîn-i İslâm
219. Bu yolda eyledi ol bezl-i t̄âkat
Beden a' mâl hem çavl-i naşîhat
220. Dağı günden güne artardı cehdi
Muçaşşır olmadan ol çavf iderdi

221. İķāmet eylemek her emri kişi
Degildür istiķāmet birle işi

222. Eger āsān olaydı emr-i mev'ūd
Dimezdi *ŗeyyebetnī Őūre-i Hūd*

223. Anuñ-ķündür kaçan bir emri dise
Dir-idi üç kez anı her ne-y-ise

10^b

224. Dönüb dirdi size vaħy ü risālet
Tamām iriŗdi mi diñ ey cemā' at

225. Őunuñ kim var-ıdı fehminde noķŗān
İderdi müŗkilini anuñ āsān

226. Kelāmını iderdi gine tefsīr
İderdi her biri fehmince ta' bīr

227. İlāh[ī] bizi toğru yoldan ırma
Muħammed koņşuluđundan ayurma

Fī Vaŗfi'n-nebī 'aleyhi'ŗ-ŗalātu ve's-selām

228. Őādıķu'l-va' du Őefī' u'l-müznibīn
Nūr-ı 'ālem raħmeten li'l-'ālemīn

229. 'Ālem-i esrār-ı Hāķ Őıdķ u Őafā
ŗadr-ı bedr-i her dü 'ālem Muŗtafa

230. Maŗhar-ı Hāķ muķtedā-yı enbiyā
Mesned-i kevneyn tāc-ı evliyā

231. Olmadan bu nefħa-i rŭħ Ādeme
Raħmet olduñ sen bu cŭmle ‘āleme

232. Cŭmlemiz evlād-ı Ādem ŧŭretā
Anamuz Ĥavvādur Ādemdŭr ata

233. Lĭk ma‘ nĭde atadur ol Ĥabĭb
Andan irer şamuya feyz u nařĭb

234. Oldurur ervāħa eb bil ey aħĭ
Andan oldu ğayrı heb ‘ilmin aħı

235. Ādem ũ Ĥavvā nedendŭr bil neden
Bu ikisi ĥo[d] aşılda bir beden

11^a

236. Bu iki ol bir ebŭñ bil nāsına
Maźhar olub geldiler belāsına

237. Nice toĝdı birden işbu iki zāt
Ol ikiden daħi cŭmle kāināt

238. Bunı bilen vāķıf olur şamuya
Ĥākim olur uğmağa vŭ şamuya

239. Yā Rasŭla’llāħ bunda olĝıl řefĭ‘
Tā kim ola nefsimŭz Ĥaķķa mutĭ‘

240. Başımızdan açdı taķřĭr u gŭnāħ
Sen řefĭ‘ ol şalmayalım rŭ-siyāħ

241. Her nefesde rŭħuna yŭz biñ selām
Īdelŭm ki oldurur ĥayru’l-kelām

242. Hem saña vü ālüñe aşhābuña
Daği toğrı yol giden aħbābuña

243. Ebū Bekr ʿÖmer daği ʿOşmān ʿAlī
Bāķī evlād-ı ʿAlī nesl-i velī

244. Hem daği ol tābiʿīn-i ehl-i dīn
Rahmetu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn

Maķām-ı Evvel

245. Tevekkül eyledik biz ol Hūdāya
Muʿīn oldur kamu derviş ü bāya

246. Ayakda qalmışa feryād-resdür
Elümi al ki cānum bir nefesdür

247. ʿİnayet olmaz-ise baña senden
Kesilmişdür ümidüm baña benden

11^b

248. Teveccüh eyledim senden yaña uş
Yüzüm qara günāhum çok elüm boş

249. Çü nefʿ itmez bu yolda zor-ı bāzū
Gelür başa yazılan qara yazu

250. ʿAmel kim kılmışım kamu riyādur
Qalan gönlümdeki hırş u hevādur

251. Velī geldim qapuña himmet uma
Dilenciyim elümi qavra qoma

252. Baña ‘ilm-i ilāhī kıl müyesser
İdem tevḥīdi ki göñlümde ezber
253. Dilüm debretmeyem zikrũnden özge
Ḥayālüm olmaya fikrũnden özge
254. Çü ḥalk itdüñ bu cümle kāinātı
Yer-ile gögũñ oldı yedi ḳatı
255. Yedi yıldız yedi ṭamudur ey pīr
Yedi deryā yedidür hem ḳuru yir
256. Yedi dürlüdürür Ḳur’ān daḫi hem
Yedidür bu bedende cān-ı ādem
257. Beyān itdi bu sözi ehl-i ḥikmet
Yedi baṭnı olur cāmi‘ bir āyet
258. Daḫi çok nesne var gelmez dile ol
Meger ṭālib olana açıla yol
259. Şu kim aḥvāl-i cānı bilmek ister
Göñül āyīnesini silmek ister
260. Ḳabül itsün o şeyḫun ḫidmetini
Geh atlarını yetsün geh itini
261. Aña ne emr iderse bile vācib
Çevirmeye yüzün egmeye ḫācib
262. Bu yoluñ zehrini hem eyleye nûş
Geçürsün rûzigārın ḫoş [u] nā-ḫoş

12^a

263. Ola s̄abit-ḳadem p̄iri ḳatında
Hemīše ṭođrı ola ḫidmetinde
264. Aḳıla tā ki añā nūr-ı ‘irfān
Dağı keşf ola hem ma‘nī-yi Ḳur’ān
265. İrişe bir maḳāma ola maḳbūl
Diyeler sen de olduñ Tañrıyā ḳul
266. Tamām idincegiz buranuñ işin
Ola bir ‘ālī yerde kūşe-nişin
267. O yetmiş biñ ḫicābı geḳūb anda
Ḫalāş ola dağı olmaya bunda
268. İde a‘lāya vü ednāya ḫidmet
Ḳeke ḳoḳ zaḫmet ola ‘ālī himmet
269. İrişe işbu dirlige hemīše
İdine ḫasen ḫulḳı dağı pīşe
270. Eyü ad-ile ola ḳamu dilde
Dağı ḫarc eyleye ‘ömrün bu yolda
271. Öñüne gelmeye keşf ü kerāmet
Gece gündüz ola yoḳluđa himmet
272. İde varlığını bu yolda ol yoḳ
İki gün ac ola bir gün ola ṭoḳ
273. Bu fānī olanı nice olur bil

12^b

Göñül yıķma vü benlikden hāzer kı

274. Şuyūh-ı ehl-i temkīn ehl-i ‘irfān
Olardur vāķıf-ı esrār-ı insān
275. Didiler her maķāmuñ nūrı vardur
Bu ķalbūñ yedi yerde tavrı vardur
276. Münācātı olur her bir maķāmuñ
Olur mı menzili bir hāşş u ‘āmmuñ
277. Olan fānī bu yediden şoñ olur
Gider ğayrı hemān ol bāķī ķalır
278. Onuñla bir olan irer murāda
Nazar kıılma hulūl ü ittiḫāda
279. Diyeler mi ki ḫālīķdur ḫalāyīķ
Ya maḫlūķa diye mi kimse ḫālīķ
280. Ķafesden uçmayınca mürĝ-i cānuñ
Ya terkin urmayınca bu cihānuñ
281. Ola mı sırr-ı tevḫīd āşikāre
Bula mı olmayınca aña çāre
282. Beni diñle o yedi dile gelsün
Ṭaleb ehli olanlar ķamu bilsün
283. Diyevüz bizdaḫī maķsūd olanı
Kimüñ maķşūdı-y-ısa bile anı

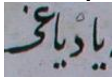
284. İlāhî ʿ aşkuñi eyle naşībüm
Yoluñda yorulub qalmış ğarībüm

285. Senüñ ʿ aşkuñ kime olursa hem-rāh
Anuñ dağı işi olur mı ğüm-rāh

286. Bu tavr-ı evvel ol nefsüñdürür bil
Geçegör bu aradan ki ğazer kıł

13^a

287. Burada qalan ol nā-kes kişidür
Ğünāhıyla anuñ ʿ işyān işidür

288. Budur ol nefs-i emmāre turağı
Odur cān-ile rūḡa

289. Söyündürür çerāđın yağdığınca
Yele virür açıldığınca ğonca

290. Buña fişq u hevādur dāimā iş
Velī şüretbahār u maʿ nīdür kış

291. Toludur ğöñli anuñ şīn ü rā kāf
İşi mühmel sözünüñ cümlesi lāf

292. Dir-iseñ menzile toğru budur yol
Koyub toğru yolu egri gider ol

293. Senüñle bir qadem ol toğru gitmez
Qulağına naşīhat kār itmez

294. Hemān ʿ aksin tutar ol her işüñ
Sözün diñlemez ol yoldaşuñ işüñ

295. Yıkar yabduğını kendü eliyle
İder şirk itdüği zikri diliyle
296. İder tevbe virür ol demde bile
Döner nefsenden ider gine جيلة
297. Dili zıkr eyler-ise ƣalbi ğāfil
Yücedür gönül vü himmetde sāfil
298. Söğer ağzına kim verse naşihāt
Uyarsañ ceng ider ƣopar ƣıyāmet
299. Alur kendüye dirseñ yoldaşına
Olur gökdeki bulut yük başına
300. Talar it gibi yüzün besleyenüñ
Gözün hār-ile dürter gül virenüñ
301. Dise bir kişi degil işi ma' ƣül
Ağacı ƣor taşa da yabışur ol
302. Esirgeyüb virürsen bir ƣaşıƣ aş
Çıƣarur şapı-y-ıla göz yarar baş
303. Eyü şaşañ aña şanar yavuzdur
Şeker şandüğü anuñ şanki tuzdur
304. Kimüñle olsa ol cāndan muşāhib
İder zemmin gözünden olsa ğāib
305. Yıkar gönlün üstādı olanuñ

13^b

Ḳıyās it ḥālını geri ḳalanuñ

306. Oḳursa ʿilm-i zāhir ḳısrın alur
Anuñ da ʿāşirin bil ʿöşrin alur

307. Eger hem-ders olub baḥş ide bir yir
Hemān biri birinüñ itini yir

308. Daḫi tafşıl ü icmāl olmadan söz
O başlar türrehāta bu yumar göz

309. Cedeldür işleri-çün ceng iderler
Cihānı başlarına teng iderler

310. Eger başlar-ısa ol kesb ü kāra
Yalandur işi güci yüzi ḳara

311. İderse beyʿi al der almaduḡını
Ġanī olmaḳ diler anuñla yaʿnī

312. Şurasın di diseñ söyler ḫilāfın
Yemīn ider urur lāf-ı güzāfın

14^a

313. Didiler ḡāfilüñdür işbu menzil
Bu yol uğraḡıdur bundan güzer ḳıl

314. Bularuñ işleridür fiʿl-i şeytān
Dimezler bunda ḳalanlara insān

315. Delidür burada ancaḳ müselmān
Dimezler bunda aña ehl-i imān

316. Egerçi mü 'min oldı zāhiren ad
Şerī'at ehli itdi anı āzād
317. Velī ma' nīde oldur ehl-i inkār
Anı Qur'ān içinde ańdı Ğaffār
318. Bunuń oldur ' ilācı sen işitgil
Sözüm dińle ańa göre iş itgil
319. Bu zikri bunda çoğ itmek gerekdür
Bulara zikr-i cehri yigrekdür
320. Bu zikrũn nũrı-y-ıla tola yürek
Bula cān şihhat ola rũha direk
321. Gele ' aqluń dađı nũrı irişe
Vire kuvvet kişi işe durişe
322. Burada layık olan sańa derviş
Dutub pır etegin idinesin iş
323. İdüben tevbe-i muhkem dut anı
Günāhuń ańuban ah eyle ya' nī
324. Olasın zikr-i cehre şöyle meşgũl
Şađuńdan şoluńı fark eylemez ol
325. Velī çıkmayasın pırũn sözünden
Seni kırtaran oldur kend' özüńden
326. Bunuń ser-māyesidür zikr-i cehri
İderler anuń-ile nefse qahrı

327. Seni pāk eyler ol kamu şıfatdan
Haber-dār eylemez bu şeş cihetden
328. Gece gündüz Haqı zıkr eylesesin
Hemişe cürmüni fikr eylesesin
329. ‘İbādet içre olğıl gece gündüz
Gecenñ qadr ola günüñ ola nev-rüz
330. Toğar hürşid-i‘ aqluñ andan ol dem
Çeker dünyādan elin olur ebsem
331. Çü zıkrüñ nürı geldi qalbe irdi
Haqıqat ‘ālemin göz açdı gördi
332. Bu zıkrüñ nürı-la qalb ola hoş-ğāl
Ki ola ehl-i ‘ibret-ğāh-ı aqvāl
333. Hemān döndere Haqdan yaña yönün
Bu darb-ı zıkr anuñ incelde boynun
334. Dili zıkr eyleye dāimā Allāh
Ola gönlünde şeyhi fikri hergāh
335. Burada yimek içmek olduğı çok
Acıdır nefsi vü cānı olur toq
336. Bu hayvānı şıfatlar gālib olur
Yimege uyumağa tālīb olur
337. Kesātdur ribh-ile nefsüñ gıdāsın

Teni arıkladub cān semürdasın

338. Zikir tebdīl ider işbu şıfātı

Getürür qalbe hem ol fikr-i zātı

15^a

339. Dilüñden qalbe hem o eyleye rāh

Hiçābı ref' ide ol demde Allāh

340. Bu nefsüñ ol gıdāsın çünki kesdi

Hemān levvāme yeli geldi esdi

341. Velīkin bī-tekellüf kesmeye heb

Vü illā anuñ-ile olur ol çöb

342. Kıra nefsüñ köküni hikmetiyle

Döke rühuñ yüküni himmetiyle

343. Muhabbet-i şevk ire anda qalbe

Ṭaleb kopa bu cāna ire cezbe

344. Göñlüñe nūr-ı 'ibret gele tola

İrişen bu maqāma anı bula

345. İrişdi-çün aña levvāmeden yil

Ṭalebden men' idemez anı bir il

346. Geh olur bu didüğüm dāim olmaz

Ḳi telvīn ehli işi kām olmaz

347. Oluncaq rüha anda bu beşāret

İder ṭaliblerüñ 'aqlını gāret

15^b

348. Düşer durmaz özünü yere urur
İlāh[ī] ben n'idem diyüb çağırur
349. Bu 'ibret yeridür hikmet degildür
Burada kalma kim himmet degildür
350. Buradur bār-gāh-ı ehl-i telvīn
Nazar kılmaz buraya ehl-i temkīn
351. Olur dervīş olan bunda sebük-rūḥ
Geh olur kalbi hürrem gāh mecrūḥ
352. Geh olur bilmez olur ol vücūdun
Taşa vü tobrağa eyler sücūdun
353. Tutuşur içi yanar ider āhı
İrişür göklere dūd-ı siyāhı
354. Degildür kamuya bu bellü balık
Çü bir meşreb degildür bu ḥalāyık
355. Kimi ehl-i vāqı' adur kim envār
Kimi cennet görür ü kimisi nār
356. Niçeler burada uzatdı dilin
Beyān itdi cehennem cennet ehlin
357. Kimi keşf ehli oldı bunda ey cān
Kerāmet gösterür kimi kemā kār
358. 'İtābı irişür pīrūn kemerde
Çekerler gözlerine ulu perde

359. Egerçi gösterür keşf ü kerāmet
Dimāğına irişür bŷy-1 vaħdet
360. Velī emmāre nefsenden eşer var
Degildür daħi bu andan ħaber-dār
361. Kaçan kim mekrini gizleye şeytān
Anı fehm idebilmez degme insān
362. Hevāsından birin nefse virürseñ
Muṭī^c olmaz daħi biñ yalvarursañ
363. Çü zikrŷñ nŷrı ire ħalb evine
Yaħa nārı-y-ıla ħalbi arına
364. Varub dilden çü o ħalbe irişe
Gemidür ħura lenger baħre dŷşe
- 16^a
365. Toğar ol dem hemāñ ol tıfl-1 ma^c nī
Sŷd olur nŷr-1 zikrŷn emer anı
366. Gelŷr bir ma^c rifet gŷñlŷñe derviş
Ķomaz ħalbŷñde daħi özge teşvīş
367. O tıfl-1 ma^c nī irincek kemāle
Ķomaz gŷñlŷñde meyl ola vebāle
368. Olur dil mŷlkŷnŷñ ol pādīşāhı
Ķurar taħt-1 gŷñŷlde bār-gāhı
369. Ola sultān-1 ^cādil il iħinde

Yürüye hükmi anuñ Rûm u Çinde

370. İder bu nefis dağı hükümüne rām
Huzūrunda bir olur şubĥ-ile şām
371. Velīkin dağı nefsüñ ĥāmı vardur
Niçe biñ ĥīlesi vü dāmı vardur
372. Ziyāde eyledikce zıkr-i cehri
Virür cāna ġıdāyı nefse ĥahrı
373. Gel imdi bil nedür ol tıfl-ı ma‘ nī
Vücūduñdur idersin kāmil anı
374. Gelürsin bir ile kim gördüğüñ yoğ
Olur ĥavfuñ ziyāde ĥulluğuñ çoğ
375. Dimişdür bunda ‘İsā-yı mücerred
Mu‘ allimler olur çün tıfl-ı ebced
376. İki kez anadan her kim ki toğmaz
Semāvāta ‘urūc idüb ol ađmaz
377. Velī ġāfil görüñmez bunda kişi
Ziyāde ide dünden bugün işi
378. Kim eylerse iki günün ber-ā-ber
Odur mağbün olan didi Peyamber
379. Çü bulduñ bu arada nev‘ -i temkīn
Olur aduñ ĥamu dillerde miskīn

16^b

380. Kişi maıv itmeyince ism ü resmin
Bozamaz bu enāniyyet tılısmın
381. Çü dirdüñ bu diyāruñ sen yemişin
Sięar ehlişin olma kūşe-niřin
382. Açıılır gine anda bir gül-istān
Olursun gine anda ħāra miħmān
383. Dutarsın aña daıı anda ülfet
Çekersin gine anda çok meřakķat
384. Dilersin bu arada ola mesken
Açıılır bir ıarafdan bāb-ı ma^c den

Maķām-ı Düvvüm: Seyr li'llāh

385. İkinciye dinilür seyrün li'llāh
Bularuñ ħaķķıdır *men kāne li'llāh*
386. Olurlar Tañrınıñ emrine ķāim
İderler Ħalıķā ķulluęı dāim
387. Bu menzil ehlinüñ zıkrı ħafıdür
Göñül āyinesi ğāyet şafıdür
388. Burada zıkr-i ķalbı ħāřıl olur
Kimi ğüyā vü kimi sāfil olur
389. Dilüñ ebsemdürür göñlüñ zikirde
Degil endişede ğayrı fikirde
390. Ħazer ķıl olmayasın bunda mağrür

Bu nefsün mekri çoğdur daği mestür

391. Bulara itmez-isen iltifâtı
Geçersün gördigün reng ü şifâtı
392. Olasın sen daği ehl-i muhâbbet
Yazıla deftere aduñ selâmet
393. Muhâbbet ehlidür bunda olanlar
Biterler birlige bunda gelenler
394. Velî eyler daği igvâ-i iblîs
İder nâ-ħağğı ħak vü ħağğı telbîs
395. Şanarlar bunda nefsün mekri yoğdur
Fesâd işlerde anuñ fikri çoğdur
396. Çü oldı bunlara zıkr-i ħafî ħü
Ĥarâm olur bulara gece uyĤu
397. Bu ħâmüşluğ virür câna ħuzûrı
Belî vardur daği nefsün ħuşûrı
398. Gehî ħaynar vücûdı mişl-i deryâ
Olur ħikmet sözü[y]le dili gūyâ
399. Burada ‘ağl-ı cüz’î kâmil olur
‘Ağıl nûruyla zulmet zâil olur
400. Gelür ‘ağla gönül nûruyla kuvvet
Geh olur keşf olur bu ‘ilm-i ħikmet

17^b

401. Ol ehl-i ictihād gider bu meydān
Taşarruf itmege vir ‘aqla imkān
402. İrişür bunda kalbün ‘aqla ‘ilmi
Daği olur ziyāde faẓl u ħilmi
403. Bu menzil ‘ilm ü fikrün mübdi‘ idür
Bu zāhir ‘ilmün o hem menba‘ idur
404. İder çok bahş ü hem fikr-i daķāyık
Velī zāhirdedür degil ħaķāyık
405. Budur bu ‘aql-ı cüz’ünün kemāli
Daği ilerüye yoķdur mecāli
406. Olur ‘ilmiye ğayet kı̄l-ile kı̄l
Gelür karşı doķunur pertev-i ħāl
407. Açılır niçeye bāb-ı kerāmet
Ĥarābāta gider çok ehl-i kisvet
408. Niçeler mekre uğrar bāıl olur
Niçenün bunda sekri zāil olur
409. Şular kim sākin ü şābir olalar
Aşıl maķşūduna bunlar ireler
410. Şu gibi yönünü alçağa atgil
Geçüben kūh u şahrā baħra yitgil
411. Yönün alçağa at olma bülendī
Ķabül eyle kıamudan nuşh u pendi

18^a

412. Bu menzil ehli olur Şu gibi bil
Olurlar birbiri-y-ile Őafĩ dil
413. Őu gibi pāk olub kıl yūzūñi ĥāk
Senūñle řāhir ola cūmle nā-pāk
414. Őu řālbūñ ma‘ nĩsi hem mazĥarĩdur
Bunı bōyle gōrenler yol eridūr
415. Bu deryā-yı gōñūl kim ola mevvāc
İder bu ĥānedān-ı ‘ aķlı tārāc
416. Gōrūnūr lem‘ a-i ‘ aŐķ-ı ilāhĩ
Ķāmu řāliblere virgil İlāhĩ
417. Maķām-ı ‘ aŐķ degildūr pertevĩdūr
Anı Őanmañ kerb-i ‘ aŐķuñ evidūr
418. Buranuñ ‘ ilmidūr ‘ ilm-i yaķĩnĩ
İriŐdūrsen daĥi aña yaķĩnĩ
419. Yaķĩnūñ nūrı řoĥdı řoydı rūĥuñ
Aķıldı oradan fetĥ u fūtūĥuñ
420. Ezelden āŐinādur bildi anı
Ķuhūra geldi anda kān-ı ma‘ nĩ
421. Her işde bile olur ittifāķı
Olur şurba ziyāde iŐtiyāķı
422. Ķamu envār aña ĥūn ĥāŐıl olur

Murāda bunda şanur vāşıl olur

423. Şühūd ehli olurlar bunda āşār
Görünür kime nūr u kime esrār

424. Bulardur evliyānuñ bil ‘ avāmmı
Ki cennet içredür ancağ mağāmı

425. Bulara nefis ü şeytān kıla mekri
Ki vardur dillerinde dünje fikri

426. Niçeyi burada azdurdı şeytān
Dilinden şıdğ alır göñlünden imān

427. Şerī‘ at ipi ol dem elde olsun
Gece gündüz ayağnuñ yolda olsun

428. Kavī ola hemīşe i‘ tiğāduñ
Ziyāde ola şer‘ a inkıyāduñ

18^b

429. Ma‘ ārif yemişi irişe dilde
Yağā ‘ aşğ odunu cān u göñülde

430. Bu ‘ aşkuñ şem‘ i dilde her gün artar
Söyündürmez eserse bād-ı şarşar

431. Şerī‘ at buyruğı çün kāmil ola
Murāduñ her zamānda hāşıl ola

432. Bu menzil cān mağāmına yağındür
Bu yer evvel-ğudüm-i ‘ aşığındür

433. İkinci āhir oldu sözleriyle
Tamām oldur ki göre gözleriyle

Maḳām-ı Sevvüm: Seyr ‘ala’llāh

434. Üçüncüye dinür seyrün ‘ala’llāh
Diyelüm biz *tevekkelnā* ‘ala’llāh

435. Budur kim didiler ol genc-i mestī
Ki bunda çoğ olur nūrānī mestī

436. O şems-i cān doğar bu ḳalb evine
Kim irse buraya cānı sevine

437. Güneş nūrı ki var şems-i duḫāda
Burada nūr-ı cān andan ziyāde

438. Geh olur rūh ider bunda tecellī
Niçeler Rabbī dir bulur tesellī

439. Gehī olur ki ṭolar bu cihāna
Gelür bir vaḳt olur ‘ayn-ı zamāne

440. Geh olur zevḳ ider cevr ü cefādan
Ümiz̄in ḳaṭ‘ ider bŷy-ı vefādan

19^a

441. İrişir ‘aşḳ odı çün ḳalb u cāna
Diler kim bu vücūdı küllü yana

442. Buraya cān kimirdi ‘āşıḳ oldu
Yolunda dil-berinüñ şādıḳ oldu

443. Maḳām-ı ‘aşḳa irer burada cān

- Olur bu hānedān-ı ‘aşka mihmān
444. Dutar ‘aşkuñ etegin burada ol
Olur hem cān u dilden ‘aşka o ul
445. Olur cānuñ burada ‘aşk imāmı
Uyar cān ‘aşka almaz dağı hāmı
446. ü ‘aşk oldu amunuñ mutedāsı
İrür bu cümle-i nāsa nidāsı
447. Kimine ğālib olur ‘ağlın alur
Delīl olur kimine akı bulur
448. Kimi feryād ider eydür *ene’l-a*
Kimi dir kāfir oldu işbu mula
449. Kimi mest ü arāb u bī-tekellüf
Benüm dir kimisi ider teerrüf
450. Kimi dīvāne olur bāde-nüşī
Olur her gün ziyāde dilde nüşī
451. Bulara ‘aşk-ıladur işbu aşlet
İrerse cezbe ‘aşka bula vuşlat
452. Bu ‘aşk ehli olunca ehl-i cezbe
İderler āb-ı telhi āb-ı ‘azbe
453. Burada çoğ olur nür u kerāmāt
Nieye dinilür burada şeh māt

454. Gehī görür bu cümle halkı agyār
Gelür bir dem ider özünü ber-dār
455. Tolar mestīlik-ile geh vücūdı
Şanar kendüyedür halkuñ sücūdı
456. Benüm diyüb niçeler kaldı bunda
Düşüben duzağa tutuldı bende
457. Buradur ol cemāl-i vaşf-ı Hālık
Anuñ-çün oldılar buraya ‘āşık
458. Şühūd-ı fi‘ lī dirler bu maķāma
Müyesser olmaya bu bil ‘āvāmma
459. Ki ef‘āl u şıfāt-ı Hāķ Te‘ālā
Burada olur dürlü tecellā
460. Ki bundan soñra irer pertev-i Hāķ
Huzūrundan olur kalbūñ iki şaķ
461. Dimāğına geh irer zevķ-i esrār
Geh olur gül gözüne görünür hār
462. Gehī bī-zār olur küllü özünden
Küfür yağar dem olur ki sözünden
463. Bunuñla olur ol ifnā-i ef‘āl
Bunu böyle komuşdur Ferd ü Ğaffār
464. Fenā kıl özüñi açıla mir’āt
Tekellüm ide saña bu cemādāt

465. Üçünci bunda olur çünkü âhîr
Kim isterse naşîb ide o Qâdir

Maqâm-1 Çehârum: Seyr me‘ a’llâh

20^a

466. Çehârüm budurur seyrün me‘ a’llâh
Ki her yerde sizünleyüm dir Allâh

467. Bura sır viriser sırr-ı Eḥadden
Çıkar bunda gelen imkân u ḥadden

468. Maqâm-ı sır buradur gâfil olma
Dürüş gündən güne özüñi şalma

469. Burada zâhir olur sırr-ı eşyâ
Bilinür bunda hem esrâr-ı esmâ

470. Toğar bu qalbe hem nür-ı velâyet
Şanır kendüyi o cümle vilâyet

471. Görür Ḥaḳ varlığında ğayrı fânî
Özüni şanar ol iki cihânî

472. Gelür bir dem dir oldum ‘ âleme şâh
Benüm bu cümle-i maḥlûqa Allâh

473. Bu sözi kim dise kâfir mi dirsiz
Anuñ qiline istifhâm idersiz

474. Hemân yüz döndürsüz ol kişiden
Gider öldürmege anı işiden

20^b

475. ‘Adāvet ider aña kamu millet
Bulunmaz ara yerde ehl-i şefkat
476. Kimi oğ tutar elde kimi kılıc
Bilinmez ara yerde şuc nedür hic
477. Biliş ü yād olanlar döndürüb yüz
İderler ittifākı cümle dübdüz
478. Kimi eyler şehādet kimi da‘ vā
Virür müftī olanlar aña fetvā
479. Atarlar cümle aña ta‘ ne taşın
Dutar her birisine ol da başın
480. Anı öldürmege iqdām iderler
O dervişi hemān bed-nām id[er]ler
481. İderler bunda bunlar kıl-ile kāl
Olur ol kamusundan fāriğu’l-bāl
482. Ğulüvv-i ‘ām idüb ber-dār iderler
Ğāzā itdik deyü ikrār iderler
483. Bu yol uğrağıdur n’itmek gerekdür
Bunu görüb geçüb gitmek gerekdür
484. Velī uymağ gerekdür ehl-i şer‘ a
Düşürmeye senüñ üstüñe kur‘ a
485. Olursa saña bu gördüklerüñ kâyid

İderler şer'î piyle sinede şayd

486. Oluncağ nūr-ı 'irfānıyla meşhūr
Nice olmaya dervīş añā mağrūr

487. Özünü fark idemez özgeden ol
Görür kendüyi Hāğ kendüdürür kul

488. Çü Hāğdur gördüğü yoğdur gümānı
Sözünden dönmez ol öldürseñ anı

489. Olursa müdde'î bu yād u biliş
Rücū' itmez sözünden daği dervīş

490. Anuñ gördüğü Hāğdur evvel āğir
Ya mü'min oğ adan yāğū[d] kāfir

21^a

491. Kayırmaz bu iki sözden o hergiz
Çü itmez ol ölümden bunda perhīz

492. Benüm Hāğ dir hemān Hāğğı işidür
Ya Hāğdan ğayrı anuñ ne işidür

493. Muvahhiddür çü buldı Ferd [ü] Hāğğı
Dilinden komaz ol tevħid-i Hāğğı

494. Oluncağ gözleruñ şemse muğābil
Olur mı görmege bir şeyi kābil

495. Çü buldı Hāğğı oldı āşinālık
Şanar kendüye degdi pādişālīğ

496. Taşarruf kor elinde anuñ ol Hâk
Ol eydür ben ol dem bunda muṭlaḳ
497. Kişinüñ şeh ḳatında geḳse nāzı
Fi' ilde olmaz andan imtiyāzı
498. Geh olur kimse görünmez gözüne
Vücūd-ı muṭlaḳum dir kend'özüne
499. Geh olur ki alur ḳayret özünü
Geceden fark idemez kend'özünü
500. Gehī eydür nedür zulum u ' adāvet
' Aceb ṭañ nesnedür ba' ş ü risālet
501. Nedendür küfr-ile İslāmı bilsem
Biri münker ola biri müselleme
502. Ya nişe eyleye iki kişi ceng
Biri ağacı ala biri seng
503. Döner geh ' ibret alur her birinden
Ḳalur deryāda ol ḳaclet derinden
504. İrer endāmına bir ulu lerze
Şanasın bād-ı şarşar urdı sebze
505. Gelür bir ḳavf aña olmaz ḳikāyet
Ne ol vardur aña tā ḳo[d] ḳayet
506. Bu ḳayretten hemān eyler ol āhı
Ger istiḳfār ide gider günāhı

21^b

507. H̄asāret ehli olmayum dir ol er
Ki tecdīd-i ṭahāret itmek ister
508. Uzadur dest-i tevbe itmege hem
Dilinden ḳomaz ol Allāh bir dem
509. Belkice olmasa H̄aḳdan ‘ināyet
Saña olmazdı bunda bu hidāyet
510. Getürme dil-ile göñlüñdekin H̄aḳ
Siyāsetden seni hıfz itdi muṭlaḳ

**İnna’llāhe Te‘ālā Tecāveze li-ümmetī ‘ammā Aḥdese bihi Enfüsühüm Mā-lem
Yetekellem bihi ev Ya‘mel Ravāhū Ebū Hureyre Raḳıya’llāhu ‘anhu Meşārıḳ**

511. Beyān itdi bunı ehl-i beşāret
Anı naḳl eyledi ehl-i şeri‘ at
512. Dile gelmezse gelen göñüle lā
Anı ‘afv eylemişdür H̄aḳ Te‘ālā
513. Çü ḳalbe gelene yoḳ ihtiyārı
‘İṭāb itmez anuñ-çün ana Bārī
514. Görür bu işleri kendüde dervīş
Olur her biri aña ulu teşvīş
515. Geh olur hażm ider gördüklerin ol
Birisi göñlüne itmez anuñ yol
516. Geh olur dir nedür işbu ‘alāmet
Göründi kend’özümden bu kerāmet

22^a

517. Benüm işüm irübdürür kemāle
Ben itdim cehlümi küllü izāle
518. Kāmu menzilleri uş kātī^ç oldum
Gine ol maķāma rāci^ç oldum
519. İdem bu ^çāmm [u] hāşşı Hāķķa da^ç vet
Kimine tevbe virdim kime kisvet
520. Gelür bir dem ki ider yüregi cūş
Diyemez sözlerini degme ser-hoş
521. Geh eydür ^çarş-ı a^ç lā baña ma^ç lüm
Baña oldı yer ü gök ehli maħküm
522. Geh eydür ki ben oldım kuṭb-ı aķṭāb
Alur telķini andan şeyḥ-ile şāb
523. Bu da^ç vā bunlaruñ ķālbinde mevcūd
Kimi izhār ider kimisi mev^ç üd
524. Bularuñ nefsi nefsi-i muṭmainne
Velī emmāreden vardur mażınne
525. Burada çok gelür da^ç vā vücūda
Anuñ-çün süst olur şavm u sücūda
526. Daḥi emmāre nefsinden eşer var
Velī bunlar degil bundan haber-dār
527. Burada çok kimesne itdi da^ç vā

22^b

Getürdi başlarına kıru ğavğa

528. Hālāş olan buradan ola dervīş
Dutalar elin anuñ yād u biliş

529. Ki bunda kıalur ol vaşf-ı ‘ anāşır
Olur çün buraya dek nefsi-nāşır

530. Çü geldi irdi nefsüñ bu araya
Hazer kııl şalmaya seni hevāya

531. Bu nefsüñ mekrine yokdur nihāyet
Meger Hākıdan ola aña hidāyet

532. Bu menzil ehl-i ihlāşuñdurur bil
Aña göre iş eyle ki hazer kııl

533. Dimişdür ol Hābibu’llāh-ı muhtār
Bu yolda muhlişe ğāyet haţar var

534. Dağı dimiş şuyūh-ı ehl-i a‘ lām
Buradur mehleke vü zell-i aķdām

535. Kavī kārūñdurur bunda diyānet
Göñülde olmaya hergiz hıyanet

536. ‘ İnāyet irişe Hākıdan dağı hem
İçi ola melek-hū taşı ādem

537. Şerī‘ at emri-le tuta işini
Piri sözüyle ide cünbüşini

23^a

538. Çü bundan böyle vaḥdet ʿālemidür
Buradan ḳurba seyr anuñ demidür
539. Fenā bulan burada ḥürrem olur
Ki nūr-ı vaḥdete ol maḥrem olur
540. Sülūk ehli irişür bunda ʿīde
Daḥi meşgūl olur *hel min mezīde*
541. Fenā-i unşuruñ āḥir demidür
Ki bundan şoñra sālīk ādemīdür
542. Fenā bulur beşerden nesne ḳalmaz
O ḥayvānī şıfatlar bunda gelmez
543. Buraya irişen itmez ḥıyānet
Ki bunda olıser kāmīl diyānet
544. Gelenler bunda olur ehl-i ʿirfān
İderler bundan eyler ḳurba seyrān
545. Zuhūra gelür ol nūr-ı Muḥammed
O Ḥaḳdan ğayrıya olmaz muḳayyed
546. Olur bunda daḥi fetḥ-i ʿacāib
ʿAyān olur burada niçe ğāib
547. Didiler buraya fetḥ-i maʿārif
Burada olur olan zāta ʿārif
548. Bunuñ adıdurur aʿrāf-ı şuğrā
Burada zāhir olur zāt-ı kübrā

549. Geh olur zāt ider bunda tecellī
Alur kendülügüñ senden be-küllī

550. Hūlūl ü ittiḥāda olma māil
Ḥazer kıl dirler-ise olma k̄ail

551. Eger gördüm deyü eyler-iseñ ceng
Ola meydānda başuñ pūte-i seng

552. Naṣīḥat saña budur bunda dervīṣ
Ki şeyḥün emri-y-ile ola her iş

553. Burada çoḡdur aña ihtiyācuñ
Iraḡ olma olur fāsīd mizācuñ

23^b

554. Virirse nefsüñe gördüklerüñ reng
İde şeyṭān taṣarruf ḳalasin deng

Hikāyet

555. Hikāyet ḳıldı ol pīr-i ‘ azīzüm
Benüm uludı şeyḥüm ehl-i rāzum

556. Zamānuñ ḳuṭbıdur dirlerdi aña
Güneş nūrun görüb ḳalurdı ṭaña

557. İṣiden va‘ zımı varurdı vecde
Yüzün gören kiṣi ḳılardı secde

558. Aña Ḥāk virmiş-idi bir kerāmet
Gözine girmez-idi ḥā‘b-ı ḡāflet

559. Riyāzetden hayāl-idi vücūdı
‘Alīye beñzerdi ‘ilm ü vücūdı
560. Vefāda yār-ı ğar-ıdı o muṭlaḳ
‘Ömer neslinden-idi hem muḫaḳḳaḳ
561. Ḥayāda aña ‘Oṣmānū’bnü ‘Affān
Budur dirdi görüncek ehl-i ‘irfān
562. Muḫammed-ḫuluḳdı aṣḫāb içinde
Ḳamu ḫalḳ encüm ol meh-tāb içinde
563. Didi ki var-ıdı bir ehl-i ḫālet
Civān-ı ehl-i ‘ibret nīk-sīret
564. Özüni kılmıṣ-ıdı Ḥaḳḳa teslīm
Ḳamu ḫalḳ eyler-idi aña ta‘zīm
565. Uludı gece gündüz ehl-i ḫalvet
Bulurđı keṣretüñ içinde vaḫdet
566. Kerāmet zāhir olurđı özünden
Ṭulū‘ iderđi ṣanki ğün yüzünden
567. Yoğ-ıdı rengi herğiz cünbüṣinüñ
Severđi pīri iṣin bu kiṣinüñ
568. İki itmezdi pīrūñ bir sözüni
Çevürmezdi bir iṣinden yüzüni
569. İcāzet istedi o ‘izzetiyle
Vire ol vālidini olduğ ile

24^a

570. Şıla-i raḥm ide ol demde ya' nī
İder isḳat-ı vācib ehl-i ma' nī
571. Çü virdi gitmege destūr ol pīr
Velī eglenme sen gel gine tiz dir
572. Bu pīrūñ sözini ol eyledi yād
Revān oldu izine urmadı bād
573. İrişdi aḳribāya oldu a' lām
Ulu kiçi ḳamu ḥalḳ itdi ikrām
574. Çü buldı anlaruñ içinde ' izzet
Kime ol tevbe virdi kime kisvet
575. Buyurdu ḥalvet[i] hem çille-ḥāne
Yapıldı oldu hem āb-ı revāne
576. Bu vech-ile nice māh u niçe rūz
Geçirdi rūzgārın gece gündüz
577. Daḫi añmadı pīr-i ḥanedānın
Tefekkür itmedi sūd u ziyānın
578. Unutdı itdi ki ' ahde vefāyı
Gelüb itmedi pīre merḥabāyı
579. Ḥaber gönderdi pīr-i ol civān-baḫt
Niçün eglendi oldu ol meger saḫt
580. Degildür itdigi iş aña lāyıḳ

24^b

Nedür bāri bileydüm daḥi ʿāyık

581. Didi ol daḥi ey pīr-i ʿazīzüm

Ayaḡuñ tozına müştāk yüzüm

582. Kişiye iricek Ḥaḡdan hidāyet

Ne ḥācet ola bu pīr-i ṭarīḡat

583. Beni Ḥaḡ vuşlata irgürdi bunda

Rücūʿ itmeḡe ḥācet yoḡdur anda

584. Buşahrāda beni şanmañ piyāde

Nedīm-i hazret oldım bu arada

585. Şarābum kevşer ü cennetde yerüm

Ṭaʿāmı ḥūr u ḡilmān-ile yirüm

586. Murādum bu-y-ıdı irdim burada

Ṭaleb yoḡdur daḥi bundan ziyāde

587. Geh olur görürüm şems ü semāyem

İrer Ṭübā ağacına çü sāyem

588. Sekiz cennetdeki ırmaḡ kenārı

İrem baḡında olan sebze-zārı

589. Naḡar-gāh itdi baña Ḥaḡ Teʿālā

Olur her birisinde biñ tecellā

590. Didi ol şeyḡ-i dānā merḡaban bik

Saña gördüklerüñ olsun mübārek

25^a

591. Senüñ yoğ-ise baña ihtiyācuñ
Benüm muhtāc u ac u hem du^c ācuñ
592. Senüñle nice yıl ac u yalınca
Bile geçdi ^c ömr-i āḫir olunca
593. Ger anıqlardıḳ ger itlenirdik
Çü bir küllḫanda bile bitlenirdik
594. Bize ol ni^c met-ḫāⁿ-ı keremden
Veya bir bāḡ tere bāḡ-ı İremden
595. Getürseñ ola-y-ıdı yādigāruñ
Göreydiñ tuḫfesini ol diyāruñ
596. Dimişler olcaḡız ālün işide
Elüñ işüñde olsun gözüñ işide
597. Didi ^c ahd eyle olsun ḡam yime hiç
İre ol tuḫfe saña er eger geç
598. Kaçan ol ^c āleme idem sülūki
Tuḫarıyla çekile tuḫfe yüki
599. O meclisden alam saña nevāle
Olasın sen daḫi şāhid bu ḫāle
600. Sañā ḫāⁿ-ı sa^c ādet çün irişe
Bize ^c ādet budur bilüñ hemişe
601. Velī olmaz bu işler baña her ḡāh
Nebī dirdi anuñ-çün *lī-me^c a'llāh*

25^b

602. Çü h̄alvet vaḡtine irişdi derviş
Varub ol ni' mete urmaḡ diler diş
603. Ḳanadın ḡaḡdı itdi çünki pervāz
Tecerrüd 'ālemine itdi āḡāz
604. İrişdi gördi gine sebze-zārı
Ṭoludur ni' metiyle her kenārı
605. Yidi vü icdi çoḡ sürdi řafāyı
Diledi ide ol 'ahde vefāyı
606. Çü vaḡt irişdi kendü 'ālemine
Gele biñ şükür ide her demine
607. Didi vardur benüm p̄ir-ile va' dem
Ne lāyıḡdur ki anı ben unudam
608. Benüm mürşidüm oldur daḡı p̄irüm
'Azizüm řeyḡüm ü hem dest-ḡirüm
609. Hidāyet irdi Ḥaḡdan baña bu dem
Ḳoparur himmetiyle řaḡı ādem
610. Kimesne olmadı ḡālümnden āḡāh
Beni kim vuşlata irgü[r]di Allāh
611. Bu meclisden gerekdür p̄ire tuḡfe
Beni ḡaml itmeye lāf-ı güzafa
612. Hemān kim řeyḡi adın añdı ol er

Olur bir mezbele ögdügi yerler

613. Görür yidügi ters ü işi telbīs
Öñünde zāhir olur anuñ iblīs

614. Peşimān oldı ol kamu işine
Nedāmet tobrağın koydı başına

615. Kişinüñ şeyhi oluncağ dürüst er
Eli hem şarğa vü hem ğarba irer

616. Getürür yola yoldan çıksa tālib
Olur şeytāna vü hem nefse ğālib

617. Eridür tuz gibi şeytān ismi
Yoğ olur ad-ile resmi tılısmı

26^a

618. Mürīdüñ çünki oldı şeyhi ‘ārif
Olur kınde ise işine vākıf

619. Kıatında belki anuñ ey birāder
Kıarīb-ile ba‘īd olur ber-ā-ber

620. Hāzer kııl burada şeytān-ı mekkār
Saña yol gösterür kıor soñra nā-çār

621. Şu kim şābit-kıadem olur burada
İrişen oldurur ancak murāda

622. Burada itmez-ise mekri Şeytān
Selāmet mülkine irişe insān

623. Şerī^c at ipi olsa elde muhkem
Rasūl-ile olurlar bunda mahrem

624. Toğa bunda aña ^c ilm-i yaqīnī
Kamu bildüğine ola yaqīnī

625. Hılāfı olmaya gördüklerinüñ
Naqīzı haqmı ya didiklerinüñ

626. Haqīkat ola hep gördügi ya^c nī
Bile bildüğini ^c ayne'l-yaqīnī

627. Budurur ol Habīb-i zāt-ı muṭlaq
Didügi *men raānī kad rae'l-haq*

628. Didi hem *fi'l-menāmi men raānī*
Hemānā *kad raānī fi'lyānī*

629. ^c Ayāndur işbu sözler ehl-i hāle
Degildür zāhir ehl-i kıl u kālē

630. Buradur menba^c -ı ol nūr-ı vaḥdet
Ki bunda vaḥdet olur cümle keşret

26^b

631. Bu ol ^c ayne'l-yaqīnūñ evvelidür
Şühūd-ı zātīye ilter yolıdur

632. Fenādan çok ^c alāmet ḥāşıl olur
Şanasın nūr-ı zāta vāşıl olur

633. Gelür āvāz-ı vaḥdet her cihetden
Yaqīn olur ki çıka sır cihetden

634. Olur bu nefis-i muṭmainne kāmīl
O ‘aql-ı rāḥimiyye daḥi ‘āqīl

635. Beşer vaşfi güzer kılar be-küllī
Maḥal olur ki zāt ide tecellī

636. Çü baḥr-i vaḥdete müstağraḥ oldı
Anuñ emvācı içre zevraḥ oldı

637. Buraya eylesün cehdi mücāhid
Ki bunda olur ancak ol muvaḥḥid

638. Görür hiç iḥtiyārı yok özinüñ
Ne ḳadr a‘ mālinüñ var ne sözinüñ

639. ‘İnāyet cezbesi ol dem gerekdür
‘Amelden ol zamān ol yigrekdür

Ḳāle ‘aleyhi’s-selām: Cezbetün min Cezebāti’l-ḥaḳḳi Tüvāzi ‘Amele’s-seḳaleyn

640. Rasūlu’llāhdan oldı bu beşāret
Müsellem dutdı anı ehl-i millet

641. Kişiyekim irişe cezbe Ḥaḳdan
Yeg ola niçe biñ ders ü sebaḳdan

642. Bulursa cezbe-i bir zerre ṭālib
Olur a‘ māli ins u cinne ğālib

27^a

643. Kişikim buraya irüb ḳalıncaḳ
Meded cezbeden olur aña ancak

644. Gerekdür kişinüñ kuvvetlü piri
İşinüñ bunda arta biñde biri
645. Sülüküñ ger kıla kendü ki bunda
Ayağüñ topalub kayd ola bende
646. Kişinüñ gönli pāk olsa riyādan
İrişür cezbe ihvān-ı safādan
647. Fenā bulduqça feyz olur ma‘ārif
Olur her nesnenüñ aşlına vākıf
648. ‘İnāyet olıcaq dervīşe Hāqdan
İşidür gözden ü görür kulaqdan
649. Olur ol sācid-i her emr-i maḥbūs
Varur ol vecde ger çalinsa nāḳūs
650. Velī dünyā işine olsa maḡrūr
İşitmez urulursa nefḥa-i şūr
651. Gelenler bu araya şād olurlar
Ḳamu ḥalkā bular üstād olurlar
652. Yürürler gece gündüz şād u ḥürrem
Olurlar her zamānda nūra maḥrem
653. Velī olmaya dervīş aña maḡrūr
Eğer başdan ayağa olsa ol nūr
654. ‘İnāyet idicegiz Hāq Te‘ālā
Görünür yeryüzünden ‘arş-ı a‘lā

27^b

655. Çeḫārüm āḫiridür bunda envār
Çoğ olur baḫımı bil sırr-ı esrār

656. İllāhī eylegil en‘ āmuñı ‘ ām
Ḳamuya eylegil bu ni‘ meti ‘ ām

Maḳām-ı Pencüm: Seyr fi’ llāh

657. Maḳām-ı pencüm ismi seyr fi’ llāh
Burada yoḫdurur bil ḡayru’ llāh

658. ‘ Aceb deryā-yı ‘ ummāndurur bu
Cihet yoḫ lā mekān *lā sīvā hū*

659. Bilemez bunda kişi n’ idesini
Ḳoyuban ḳancaruya gidesini

660. Gelür bir dem ki bilmez kend’ özüni
Geceden fark idemez gündüzünü

661. Şanar kendüyi o her yerde mihmān
Olur dünyā daḫi başına zindān

662. İdinmez kendüye bir kimseyi yār
Kime yārüm dir-ise olur aḡyār

663. Gehī görür bu cümle ‘ ālemi ḫi’ ş
Şühūd-ı Ḥaḳdadur ol demde derviş

664. Der ü dīvār-ı ‘ ālem her ne kim var
Görünür gözlerine vech-i Settār

28^a

665. Eger baqar-ısa bir qara taşa
Olur dīdār aña ider temāşā
666. İder kāfir olana daği hürmet
Qatında bir olur bu qamu millet
667. Burada Haqdan özge nesne qalmaz
Dile bundan ziyāde nesne gelmez
668. Kimesne viremez andan nişānı
Egerçi gördi-se daği ‘ayānı
669. Nice gördüm diye anı bu kişi
Bu görmek ‘aql u vehmüñ degil işi
670. Buradur didigi Haq *küllü hālik*
Olur mı bu arada mülk ü mālīk
671. Fenāi fi’l-vücūd olur burada
Ki Haqdan ğayrı qalmaz bu arada
672. Şühūd artar kişi irer kemāle
Vücūd u hestilik varur zevāle
673. Haqīqat ehli ol daği sözüm gör
Bir olur zākir ü hem zıkr-i mezkūr
674. Bulur tevḥīdi bunda ehl-i cezbe
Muşāhib olmaz ayruq ehl-i kizbe
675. O cezbe didigümdür bil tecellī
Alur kendülügüñ virür tesellī

676. Tecelliden içebildikce bāde
Fenāi fi'l-vücūd olur ziyāde
677. Meşāyih buña didi ğarķ-ı tevḥīd
Ki bunda bir olur tekşīr ü ta' did
678. Muvahḥid aña dirler Ḥaķķı birler
Görür-ise ğayrı aña şirk dirler
679. Hemān oldur kim andan ğayrı yoķdur
Muvahḥid ğayrı görse ḥayrı yoķdur
680. *Ve bi-yesma' ve bi-yubşir* buradur
Tekellüm idici gūyā Ḥudādur
- 28^b
681. Didi Ḥaķ *mā rameyte iz rameyte*
Ene'r-rāmī ve leste'r-rāmī ente
682. Bir avuç tobraĝ-ile ol Nebī bil
Niçe biñ kāfire oldı muķābil
683. Egerçi şūreten bundandur ol iş
Ḥaķīķat anı Ḥaķdan bile dervīş
684. Anuñ-çün oldı āşarı ziyāde
Ḥikāyet oldı bu arz u semāda
685. Didi ol Bāyezid-i pīr-perver
Sülūk ehli içinde şāh-ı server
686. Niçe yıldır kelāmum Ḥaķ-ıladur

Şanarsız sözümi siz halk-ıladur

687. Rivāyet eylediler kim otuz yıl
O halka olmadı bir lahza māl

688. Didiler oldu anda Hākla Hāk
Bu sözüñ sırrına irişmedi halk

689. Niçe bunuñ gibi söz ol kişiden
Zuhūra geldi tañladı işiden

690. Dağilerden daği gelmişdür ol söz
Şerī' at ehli andan döndürür yüz

691. Anuñ-çün bu maķāma ehl-i zāhir
Nazar kıldı didi ehline kāfir

692. Kimin yaqıldılar oda virdi fetvā
Kimini aşdılar kaç' oldu da' vā

693. Gözünden kiminüñ aq[ıt]dı yaşı
Kimi te'vīl-ile kırtardı başı

29^a

694. Çü bunlar söyledi küfr ü haķāyı
Şerī' at ehli kıldı bu cezāyı

Suāl-i Daķıķ 'alā Ehli'ş-şer'

695. Suālüm var benüm saña burada
Cevābın vir beni irgür murāda

696. Budur bu 'amm u hāşşa ulu müşkil
Diyeyim bunda anı sen daği bil

697. Bu tekfîr iden ol kâfirler-ile
Müşâb oldu bunuñ ikisi bile
698. İki haşmuñ biri bâtıı gerekdür
Şerî‘at hâkimi ‘âdil gerekdür
699. İkisind[en] birine yoğ-ısa buğz
Çatuñda câiz olur bil tenâkuz

Cevâb

700. Belî sen şeş cihetden çıkmayınca
Cihâna yoqluğ-ıla baqmayınca
701. Cevâb olmayısardur bu suâle
Anı şer‘ ehline itme havâle
702. Cevâb ister-iseñ bundan öz varaç
Beri gel sözüme ur sen de çulaç

Hikâyet

703. Bir ulu var-ıdı işbu cihânda
Seyâhat ehli-y-idim ol zamânda
704. Olurdum işbu ‘ilm-i kâle meşgûl
Olurdım gâhi sâil gâhi mes’ûl

29^b

705. İderdüm ‘ilme vü ehline hidmet
Dağı sa‘yimde-y-idüm ‘âlî-himmet
706. Tavâf eyler-idim eçraf-ı küllî
Bilürdüm şunu kim yoğ-ıdı buhli

707. Yüzüm döndürmez-idim hizmetinden
Diriğ itmezdi ol da himmetinden
708. Seyāhat eyler-idüm pā-bürehne
Olurdum gāh seyr ü geh gürisne
709. Teveccüh itmiş-idim ehl-i şarka
Degildüm daği ehl-i tāt u hırqa
710. Yolum iletdi vardım ol ‘azīze
O sırra maḥrem ü ehl-i temīze
711. Anı gördim çü deryā līk bī-mevc
Ṭavāf ider ḥalāyık anı fevc fevc
712. Yüzün gören olur ehl-i sa‘ādet
Ben andan eyledüm evvel inābet
713. Kaçan ol şoḥbet itse ‘ilm-i cāndan
Geçerdi diñleyen cān u cihāndan
714. Niyāzı ḥazrete idincek āgāz
Melekler olur-ıdı bile dem-sāz
715. Şurū‘ itmezden öñdin ol du‘āya
Kaḅul olub aḡar-ıdı semāya
716. Meger ol Ka‘beye ‘azm itdiginde
Bile bulundum anuñ hizmetinde
717. Bile oldum niçe māh u niçe rüz

Uyur görmedüm anı gece gündüz

30^a

718. Şerî^ç at kütübına buluşdı yolda
Be-gāyet hürmet itdi aña ol da

719. Kātında var-ıdı bir köhne t̄alib
Aña olmuş-ıdı çoqdan muşāhib

720. Geçürmiş rūzigārın işiginde
Uyumamış o gaflet döşeginde

721. Olurdu ^ç ilm-i k̄ale daħi meşgūl
Dir-ıdı gāhi ma^ç k̄ul gāhi menkūl

722. Mücāvır olmuş-ıdım mescid içre
Baña ol-ıdı h̄alvet daħi hücre

723. Namāzuñ vaqt olub oqıdı ezān
Gelüb ol mescide cem^ç oldı merdān

724. Tamām oldı şalāt oqıdı evrād
Uruldu şoħbet-i tevħīde bünyād

725. Suāl itdi bu itdügüm suāli
Cevābın istedi meclisde h̄ali

İşāret ilā Cevābi's-suāl

726. Didi bir kişi H̄ağdan alsa ta^ç līm
İder ol kimse boynun şer^ç a teslīm

727. Bular çün h̄aşıl itdiler rızāyı
Gözetmezler daħi h̄ükm-i każāyı

30^b

728. Rızā didikleri bir yerdür ancak
Ki anda ğayr-ı Hağ yokdur muğakğak
729. Ķamu fi' l ü tekellüm iden oldur
Egerçi şüreten ol bundan olur
730. Olurlar Hağğ-ıla Hağ bunları bil
Hulül u ittiğād olmaz hazer kı l
731. Ķaçan kim bir hağāiş gelse senden
Alur varlığını ol bu bedenden
732. İder şer^c ehlini saña havāle
Virib[d]ir ^c ālemi ceng ü kıtāle
733. Kimisi şāhid olur kimi қаđī
İderler dervīşi ölmege rāzī
734. Ķıyāmet ğünü Ķobdı şanki başa
Kimi da^c va ider kimi temāşā
735. O dervīşi hemān ber-dār iderler
Ķazā itdik deyü iğrār iderler
736. Ölene Ķorğu yokdur bu cefādan
Ümizin қаğ^c ider Ķavf u recādan
737. Anuñ-çün ölmege Ķükm itse қаđī
Olur dervīş anuñ Ķükmine rāzī
738. O Hağğkuñ emrini kıldı iğāmet

Bu daḥi eyledi şer‘a itā‘ at

739. Virür oldı virene ecr-i cemīli
Kılar öleni daḥi cennet ehli

740. Birin yazar guzātuñ defterinde
Şehid eyler muḥaḳḳaḳdur birin de

741. Biri şer‘a muḥi‘ olduḡı-içün
Biri de şer‘i ecren eyledi-çün

742. Bulundı ikisi daḥi rızāda
Murāda irdi her biri burada

31^a

743. Rızā degil mi bu ey ehl-i da‘ vā
Virürler kendüler ölmege fetvā

744. Bularuñ suçı budur ey qarındaş
O ‘ālem sırrın itdi burada fāş

745. Bunuñ vardur cihān içre nazarı
Diyeyüm budur işde biñde biri

746. Ki vardur bir maḳāli her maḳāmuñ
Degil teklifi bir çün ḥāşş u ‘āmmuñ

747. Varub miḳāta kim baḡlansa şālı
Ḥarām olur aña geri ḥelāli

748. Kimine şavm olur cürm ü cināyet
Kimine buyurur ḳurbān şerī‘ at

749. Şerîc atdan kıobaran kişi bir taş
Komağ gerek dimişler yerine baş
750. Bular bünnyād-ı şerç i yıkdı nāgāh
Şerîc at ehli itdi andan āgāh
751. Didiler bildirün nedür cezāsı
Didi şerç ehli cāndurur fedāsı
752. Didiler biz bu yola baş u cāndan
Geçüb geldik dağı iki cihāndan
753. Bu yoğluğ çün bizüm ser-māyemizdür
Ĥayāt-ı dünyevî bizüm nemüzdür
754. Ölüncek iğerüz āb-ı Ĥayātı
Hemān kağç eylerüz kamu cihātı
755. Bu deñlü çün işitdik bu beyānı
Ne menzildür rızā gel diñle anı

31^b

Beyān-ı AĤvāl-i Ehl-i Rızā vü Keyfiyyetü Sülūkıhim

756. Rızā ehline dirler ehl-i tecrîd
İderler Ĥayrıdan çün Ĥađđı tevĤîd
757. Gireler kamu bunda bir libāsa
Şanasın girdi biñ kağre şu řasa
758. Çıkarurlar başı bir pîrehenden
Kamusı söyleşürler bir deminden
759. Bularuñ yüz biñinüñ işi birdür

Ƙamunuñ ğuŝŝası teŝviŝi birdür

760. Ta' addüd gider ü birlikde olur
Rızā ehli bu bir dirlikde olur

761. Hemān biri görür biri işidür
Bu birlik bunlaruñ dāim işidür

762. Bulardur bu maƙāmuñ hem ŝühūdı
İrer her demde Hāƙƙuñ baĝŝ u cūdı

763. İdinürler çü baĝr-i zātı sāĝil
Ki irŝād ehli olur aña vāŝıl

764. İderler ħalkı bunda Hāƙƙa da' vet
Degildür işlerinde ehl-i ' illet

765. Ŝaĝiĝu'l-ƙalb olur bunlar işinde
Ĝaraž yokdur bularuñ cünbüŝünde

766. Velī bu menzilüñ noĝŝanı vardur
Daĝi hestiligüñ meydānı vardur

767. Ĥiĝāb irer anuñ-çün aña Hāƙdan
İşidür el ü ayaĝ göz ƙulaĝdan

32^a

768. Ki bunı taşra idüñ gine gitsün
Varub ħalkı bu yola da' vet itsün

769. Bu vaĝdetden çıkub ol bula keşret
Ola maĝdūmuñun ol ehl-i ĝidmet

770. Kav̄iyi burada ‘āciz iderler
Muḥāl olanları cāiz iderler
771. Dem olur āteşi bārid iderler
Mu‘ allim olmuşı şākird iderler
772. Neçün hurşīd-iken bir zerre olduñ
Meger tevḥīde ki sen ğurre olduñ
773. Çü oldı saña bu gördüklerüñ sed
İderler müftī-y-iseñ ṭıfl-ı ebced
774. Gel imdi şāh-iken ol bunda bende
Ḳoyub ıtlāk düşdüñ çünki bende
775. Hümā-yı ‘arş gör tutuldı dāma
Nice şayd oldı gör işbu maḳāma
776. Geçürür ādem olan dürlü ḥālī
Nedür bu dimege olmaz mecālī
777. Kişi kim gelmeye başına devlet
Olur mı ol cihānda ehl-i ‘ibret
778. Velī fikr itdigince vaşl-ı rüzı
Dökerdi ḳanlu yaşı iki gözi
779. Gelirse coşa deryā-yı muḥabbet
İderdi ḳaṭ‘ -ı ülfet nice müddet
780. Nesīm-i şubḥ eserse o yakadın
Uçub gitmek çün ḳaḳar ḳanadın

781. Düşer gönli hemîşe ıztırâba
Gözi meyl eylemez bir lahza hâ'ba
782. Geçer bu vech-ile çün hâl-i miskîn
Olunca bu arada ehl-i temkîn
783. Târîk-ı da' vet oldukça küşâde
Olur bu halk-ıla ünsi ziyâde
784. Bunuñ sırrı budur ki didi pîrüm
Odur merbût-ı kalbüm dil-pezirüm
785. Bular ıslâh-içün irsâl olubdur
Çıkarub aţlas ehl-i şâl olubdur
786. Kaçan irse bulara büy-ı vuşlat
Hemân ğarķ eyler ol deryâ-yı vaħdet
787. Dilemezler çıkalar daħi taşra
Dururlar vaķt olunca haşr u neşre
788. Olurlar nür-ı zâta anda maħrem
Yürürler gece gündüz şâd u hürrem
789. Olur başdan ayaĝa her biri nür
Dururlar urulunca nefha-i şür
790. Görürler bu cihânı kamu kayĝu
Kim olmuş ĝuşsa-y-ıla içi tolu
791. Teveccüh itmez aña ihtiyârî

‘ İtāb-ı Hāq irişür añā cebri

792. şalarlar bu cihāna đarb-ı dest
Virür bu ħalkā ol telķin ü dest

793. Ćü ayrıldı tecerrüd ‘ āleminde
Ķılur nefret bu ‘ ālem ādeminden

33^a

794. Anuñ girmez gözine ħā`b-ı ğaflet
Libās-ı ğaflet olmayınca ħil‘ at

795. Ćekerler gözlerine perde anuñ
Ĥayāli gelmez olur ol cihānuñ

796. Azaldıķça o ‘ ālemden ta‘ alluķ
Bu ‘ ālem ħalkına ider temellük

Hikāyet

797. Rivāyetdür yaradıldı Ćü Ādem
Añā Hāq mesken itdi cenneti hem

798. Teķāzā kıldı emr ü nehyi ħikmet
Kim ola işbu dürlü dürlü millet

799. Ćü ‘ işyān itdi indi yere Ādem
Olurdu ħayretinden gönül pür-ġam

800. Ta‘ alluķ baġlamadı bu cihāna
Sözi beñzer oda āhı duġāna

801. O ‘ ālemden kaçan āġāh olurdu
Giderdi kend’özünden ġāh olurdu

802. Libās-ı perdeyi geydürdi ol dem
Halīfe ola tura yerde ādem

803. Kıla evlādını ol Haqqā da‘ vet
Ola andan beri bu halkā sūnnet

804. Kazā-ı kudret-ile gör bu işi
Çü oldı hāmīle Ādemden işi

33^b

805. Zuhūra gelmeden bu ‘āmm u hāşşı
Ol evvel olan oğlan oldı ‘āşī

Suāl

806. Suāl eyler burada ehl-i ma‘kūl
‘Ulūm-ı hikmet içre olsa maḳbūl

807. Nebī olanlar olur halkā mürsel
Bu maḳlūka mufaşşal yāḫū[d] mücmel

808. Kime oldı peyamber ol Ādem
Mükellef yoğ-ıdı ol geldigi dem

809. İşāretdür murādum ehl-i hāle
Cevābında rucū‘ it ehl-i kāle

810. Degil bu imtiḫān ola murādum
Murādum ḫayr-ıla yād ola adum

811. Kim ola ol getüre beni yāda
Baña ḫayr işleye aña du‘āda

812. Benüm ger ‘aybumı eylerse meşhūr
O deñlü yüz biñ ola dađı mestūr

813. Ger eylerse beni ol ĥayr-ıla yād
Anuñ da eylesün Ĥađ göñlüni şād

814. Gelelim biz gine mađşūd-ı aşla
Şurū‘ eyleyelim ebvāb u faşla

815. Çü oldı da‘vet ehli ehl-i temkīn
Ġanīdür bāđını zāhirde mekīn

816. İderler iltifātı ĥāşş u ‘amma
Degildür meyli ĥaşma intiķāma

34^a

817. Ķırlarlar bezl ü sa‘yi bu arada
İrişdürünce her birin murāda

818. Egeri‘ rāz ide bir kişi bundan
Yüz urur getirür anı Yemenden

819. Dimāđına irince bŷy-ı lezzet
Etegin dutar eyler aña minnet

820. Çekerler her birinden nice teşvīş
İdince Ĥađđ-ıla anları biliş

821. Velīkin bir cemā‘at dağı vardur
Ki Ĥađđdan bir nefes olmadılar dŷr

822. Ķabŷl itmez olalar ehl-i irşād
Olur göñli olaruñ dāimā şād

823. Çü irdi baħr-i zāta vardı ğarķa
Nażar kılmazlar ayruķ ğarb u ŗarķa

824. Bulara vāŗıl-ı maķbūl olur ad
Dimiŗler gelmeye bunlardan irŗād

825. Bularuñ cezbe-y-ile ola iŗi
Nażardan ala ma‘nī alsa kiŗi

826. Maķām-ı pencüm oldı bunda āħir
Ķamu ħalķa müyesser ide Ķādir

Maķām-ı Ŗeŗüm: Seyr ‘ani’llāħ

827. Maķām-ı sādise seyrün ‘ani’llāħ
Didiler ulu ğörsün andan āĝāħ

828. Zihī ħayret ki ķomuŗ bunda ol Ħaķ
Gelenler ben Ħaķ oldum dir muħaķķaķ

34^b

829. Gehī fikr eyler ol vuŗlat ğününi
Ķalur zārīliĝi kesmez önüni

830. Döner kendüye ider bu ‘aceb iŗ
Bahār-ı vuŗlata iriŗdi bu ķiŗ

831. Bu derd-ile olur iŗine ħayrān
Geh olur sākin olur ĝāhi nālān

832. Olurdum ben daħi böyle hemīŗe
Giderdim yalın ayaĝ taĝ u taŗa

833. Özümnden daği hiç olmazdım āgāh
Görürdüm kendümi yoğ itmiş Allāh
834. Bu ĥāli olmuş-ıdım ben müşāhid
Ki ġālib olmuş-ıdı baña şāhid
835. Meger olmuş-ıdım ben baña mađrūr
Degildi işlerümüñ biri mađdūr
836. Bu ĥayretten gözüm olmuşdı giryān
Bu firġatden dil ü cān oldu büryān
837. Ĥabersüz daği olurdu özümnden
Rumüz añlarlar-ı mış her sözümnden
838. Budur evvel-maġām-ı ‘ilm-i eşyā
Ki bunda buldı Ādem ‘ilm-i esmā
839. Buraya dinilür ‘ilm-i nübüvvet
Ki bunda ĥāşıl olur hem fütüvvet
840. Ķamu noġşān irer bunda kemāle
Daği nefis olmaz anlara ĥavāle
841. Belī sen mekr-i Ĥaġdan olma ġāfil
Ki ġāfillerden olmaz nesne ĥāşıl
842. Burada ĥāliş olur irse bende
Keşāfet kılmaz ayruġ bu bedende
843. Burada olsa kāmīl-i ‘ibādet
Buradur evvel-i ehl-i risālet

844. Buradur ‘acze irenüñ eşigi
Bu eşikte olur hıdmet keşigi

845. Niçeler kāmīl oldı bu eşikte
Burada söyledi ‘İsā beşikde

846. Budur evvel maķāmı enbiyānuñ
Ki hatmi olısdur evliyānuñ

847. Burada hıdmet ehli muhliş olur
Haķķa hıdmetleri ki hālīş olur

848. ‘İbādet lezzeti irer dimāğa
Şanasın halı ider ol bal yağa

Hikāyetü Hazreti İmām Ebū Hanīfe ‘aleyhi’s-selām

Der Elsine-i Meşhūr u der Fetāvā-yı Kādī Hān Mestürest

849. İşıtdim bunda bir ehl-i niyāzı
Każā itdi o kılduğı namāzı

850. Otuz yıl dutduğı şavm u şalātı
İ‘āde eyledi virdi zekātı

851. İrişdi bir yere gördi ‘ibādet
Olur elbette ol maķbūl-i hazret

852. Kimesne işine sed olmaz ayruķ
Geçer itdügi da‘vā tanığı yok

853. Halāş itdi özünü çün hevādan
Görür a‘mālını hālī riyādan

854. İrişür gönline nūr-ı ʿibādet
Virür ol cāna kuvvet ü kalbe kuvvet
855. ʿİbādet içre olur gönül dāim
Olur gündüzde şāim gece kām
856. Olur günden güne hırşı ziyāde
ʿİbādet itmege degil fesāda
857. Ulaşur gönül Hākka bulur ihlāş
İrişür bir maqāma olur ol hāş
858. Görür evvelde itdügi aʿ māl
Ayağ altında olmuş anda pā-māl
859. Bulunmamış anı yazmağa defter
Kõmuşlar anuñ adın fiʿl-i ebter
860. Gönül gözi açıldı bildi hālī
Çü gördi defter-i aʿ mālī hālī
861. Bu hālī göricek eyler nedāmet
Kazā emr eyledi pīr-i tarīkat
862. Kişinüñ olcağız pīri dervīş
Geñez olur kamu iş
863. Bilindi evvel-i teklīf olan yer
Kazā itdi gelince aña bir bir
864. Otuz yıl daği bundan şoñra ol er

Başını yaşdığa kıomadı dirler

865. ‘İşā ābdesti-le şubhuñ namāzın
Kılurdı ol hemişe kış u yazın

866. İmām Ebū Hanīfedür bu kışı
‘İbādet itmek-idi anuñ işi

36^a

867. Fetāvā içre vardur bu rivāyet
Toludur bu rivāyetden vilāyet

868. Gelinek kışinüñ başına devlet
Musaḥḥar olur-ımiş bu ‘ibādet

869. Maķām-ı enbiyādur dirler işbu
Ki ḥidmet anlara olmuşdurur ḥū

870. Gelür hem bu maķāma ehl-i irşād
İderler ḥalkı da‘vet dilleri şād

Suāl

871. Suāl itseñ budur aşla muḥālif
Kim olur enbiyā işine vākıf

872. Başı göge irerse evliyānuñ
Ayağı altadur ol enbiyānuñ

873. Nice olur bu ikisi ber-ā-ber
Ki ola biri sīm ü birisi zer

874. Burada işbu müşkil kim görüñdi
Niçeler gördüm anı derd idindi

875. Degil mi didiler ulu müsāvī
 Ḳatuñda ḥāşş u ‘ām ola müsāvī
876. Niçeler dil uzatdı ehl-i hāle
 Didiler sözleri beñzer muḥāle
877. Geh irdik menzil-i Manşūra dirler
 Geh irdik Mūsī gibi Ṭūra dirler
878. Geh olur oluruz ‘İsā gibi ac
 İderüz hem Muḥammed gibi mi‘rāc
879. Bize ol Bāyezidüñ sırrı maḥrem
 Olalı niçe yıldur dir kimi hem

36^b

İşāret ile’l-cevāb

880. Belī bir yerde olmaḳdan iki er
 Zarūret var mıdur ola ber-ā-ber
881. Ki olsa hem şanı‘at iki kişi
 Olur mı ikisinüñ de bir işi
882. Veyā bir ḥarf yazsa iki kātib
 Bulunur ara yerde çoḳ merātib
883. Sebaḳ-daş olsa ya iki birāder
 Oḳur biri yüzüne biri ezber
884. İderse oḒluna ta‘līmi ata
 Degil biri işine biri hem-tā

885. Toğarsa bir ata vü bir anadan
Biterse ikisi de bir daneden
886. Degildür meşreb ü şüretde ol bir
Kaçan bir ola anda fi' l ü tedbîr
887. Anuñ-çün bunda didi ehl-i hikmet
Ki anlardur dürüst ehl-i başîret
888. Kelāmuñ zübdesidür ol kelecî
Diyeyim diñle anı ben du' acı
889. Tabî' at olıcağız dürlü dürlü
Olur her birinüñ āşār[1] bellü
890. Bir-iken cins ü faşlı bellü balıķ
Olur biri birinden işi fālik
891. Zer u sîme nazār kı l eyle iz' ān
Anı farķ eyleyemez kalb-i mîzān
892. Dağı yāķüt u la' l ü hem cevāhir
Çıkar bir yerden ammā farķı zāhir
893. İñen çoķdur dağı bunda daķîķa
Giremez her kişi baħr-i ' amîķa
894. İderseñ ehl-i hāle i' tiķadı
Çıkarısın göge eyle i' timādı
895. İrer taķlîd-ile taķķîķa ādem
Kaçan kim olsa ehl-i Haķķa maħrem

37^a

896. Nebîlerdür çü bu hizmetde kâmil
Daği şol kim ola 'ilmiyle 'âmil
897. Daği mürşîd-i kâmil bu maqâma
Şalâ eyler gelür bu hâşş u 'amma
898. Bulardan daği nice ehl-i hizmet
Boyun kulluğa kodı buldı rif'at
899. Buradur ol maqâm-ı ehl-i irşâd
Bilişin bunlar-ile kılmaya yâd
900. Bulardur ol tabîb-i 'aşk-ı ma' nî
Hâzer kıl eyleme bunlara ta' nı
901. Bular haqqânılıkda bi-ğarâzdur
Bu nefsüñ ta' nı ho[d] 'ayn-ı marâzdur
902. Dilerseñ şıhhati iste tabîbi
Ki bunlardan gelür cânuñ naşîbi
903. Eger günden güne artarsa hilmüñ
İrişür yeryüzünden 'arşa 'ilmüñ
904. Budur bil nefs-i marziyye maqâmı
Şehâdet eyler Allâhuñ kelâmı
905. O nefs-i râziye fetḥ ola bundan
Geceler aydıñ olur bunda günden
906. Birisi hâşıl eyler nūr-ı zâtı

37^b

Biri zāhir kılar sırr-ı şifātı

907. Birisinde çoğ olur bu ʿibādet
Birinde hem daği keşf ü kerāmet
908. Birisi nūr ider cism-i be-küllī
Birisi maḥv ider kibri vü buḥli
909. Budur bil bu maḳāmuñ iḳtizāsı
İşinüñ kişi olur ketḥudāsı
910. Velīkin vardurur nevʿ -i ḳuşūrı
Gelür ḳalbe daği irer fütürı
911. Anuñ-çün naḳdin almazlar tamāma
Gider andan daği özge maḳāma
912. Alur andan daği baḥşā-yışı ol
Şorar bir menzile andan gine yol
913. ʿİbādet ehlinüñ çoğ ḳaydı vardur
Daği bundan ilerü şaydı vardur
914. Murāda irmege zaḥmet çeker çoğ
Disem olurki ḥaddü gāyeti yoğ
915. Ne deñlü itdi-se ol zevḳ-i esrār
Ne deñlü gördi-y-ise daği envār
916. Daği ol itdigi kesb-i maʿ ārif
Neye kim oldı-sa daği vāḳıf

38^a

917. amu bildikleri bu ilm ü irfān
Ne deñlü old[ıy]sa hem feyz-i Sühbān
918. Bu cümle yoğ olub gitmek gerekdür
Hemān ol azrete yitmek gerekdür
919. Eşer almaz-ısa senden burada
Ki şek dutma irişirsin murāda
920. Fenā buldı çü bunda işbu nāsūt
alur bāı hemān ol baqr-i lāhūt
921. Bilürsin ki nedür emvāt u ayā
Ounur anda *küllü men aleyhā*
922. Çü kādü'l-a ra irer bunda işüñ
Hemān faqr olısdur senüñ işüñ
923. Buradur sırr-ı nür-ı vādiyyet
Burada olmaz ol imkān u illet
924. Şadā bunda irişdi kāf u nūna
Hezārān cān fedā olsun ol üne
925. Buradan oldı keşret daı peydā
Eger yerdür vü ger bu arş-ı a lā
926. alemdür alk-ı evvel bilgil anı
O yazdı cümle bu kevn ü mekānı
927. alemden aşdum o rü-ı Nebidür
aıatde amunuñ ol ebidür

928. Tamām olur burada ‘ilm-i keşret
Ki bundan böyleyser sırr-ı vaḥdet

929. Fenā ehli irer bunda beḳāya
Olurlar her nefes nāzır liḳāya

930. Fenā-ender-fenā anda olısar
Aña iren kişi Ḥaḳḳı görıser

38^b

931. O bundan şoñra ir[er] bir beḳāya
Dil-i ḥasta gelür dārü’ş-şifāya

Maḳām-ı Heftüm: Seyr bi’llāh

932. Maḳām-ı sābi‘inci seyrün bi’llāh
Gelenler bunda Ḥaḳdan ola āgāh

933. O feyz-i ḳuds-i aḳdes buña dirler
İrişenler buraya Ḥaḳḳı birler

934. Bu yerde ‘āşıḳa vardur girişme
Vücüd elden gider iken görüşme

935. Niçe olsa gerek remz-i celāli
Gide ḳalmaya bu benlik ḥayāli

936. Çeker bunda daḫi ol çoḳ cefāyı
Velī şoñra görüserdür vefāyı

937. Fenā-ender-fenā-ender-fenādur
Kişinüñ varlığı bunda ḥaḳādur

938. *Sevādü'l-vechi fi'd-dāreynidür* bu
Ağardur yüzünü olan siyeh-rū
939. Buradan nāşī olur cümle esmā
Buraya dinilür a' rāf-ı kübrā
940. Burada didi Ahmed *fakru fahri*
Bir olur bunda şehd ü sem [ü] zehri
941. Olur hem kalb-i mü'min 'arş-ı a' zam
Olur mir'āt-ı Hāq va'llāhu a' lem
942. Olur eşyāya bunda 'ilmi şāmil
Burada olur ol insān-ı kāmil
943. Hāqīkat budur ey ehl-i tarīkat
Bir ola hem tarīkat hem şerī'at
944. Bir ola hem daği maṭlūb u ṭālib
Degil bu kim ola maḡlūb u ḡālib
945. Ta' addüd gider adı mü'min olur
Kesilür dili *şummun bukmun* olur
946. Fenā bulur fenā-ender-fenādur
Beḡā bulur beḡā-ender-beḡādur
947. 'Amā iklīmi dirler bu maḡāma
Müyesser olmaya bil bu 'avāmma
948. 'Amā didikleridür ḡarañuluḡ
Görünmez Hāqdan özge kimse ayruḡ

39^a

949. Bulanlar Hakkı ğayrı görmez olur
Şoranlara haber de virmez olur
950. Bu ğark olan kişi ho[d] söylemez hiç
O hālın kimseye vaşf eylemez hiç
951. Diyeler saña bunda hayr muqaddem
Tamām oldu işüñ oldık müselleme
952. Olasın bu arada nefse ‘ārif
Olursın Rabbüñe hem daği vākıf
953. Gelenler bunda olur *küllü lā şey*
Anuñ-çün kim fenādan içdiler mey
954. Maqām-ı seyr-i bi’llāh āhiridür
Gelenler bunda āfetden beridür
955. Hāqīkat küllü oldur ğayr yokdur
Buña aḥbār u āyāt çoğdur
- 39^b
956. Budur didüğü *mūtū en temūtū*
Beḳā isterseñiz *mūtū fe-mūtū*
957. Beḳā didikleri ‘ayn-ı ‘ademdür
Ki ğayrı yokdurur ancağ kıdemdür
958. Ne hāl olur ki bu bunda zamān yok
Beḳādur ki burada ĩn ü ān yok
959. Eḫaddür ancağ anda bir eḫad yok

Ki birden özge anda bir ‘aded yok

960. Buraya kim gele irişe dervîş
Tamâm ola işi almaya teşvîş
961. ü bundan böylesi zât u beadur
Daı söz söylemek küfr ü haadur
962. Bu seyr ehliürür ehl-i alâvet
Selîmü’l-alb [ü] hem ehl-i sa‘ âdet
963. Tamâm olur burada bu yedi bâb
amuya fet ide ol fâtih-i bâb

Der Beyân-ı Taleb ü Temŝilâtu Evâri’l-ulûb

964. Meger bir gün ezel eyyâm içinde
orâsân u ‘Irâ u ŝâm u inde
965. Derildi bir yere çok cevherîler
anı bu cevherüñ kânı didiler
966. Bular ŝarrâf-ıdı üstâd lîkin
Velî bilmezler-idi ‘ilm-i ma‘ den
967. Didiler ki gerekdür bize bir kân
Olavuz oralarda ehl-i dükkân
968. oyalar orada bir sikke-şüret
Diyeler âferîni amu millet
969. Velîkin bu vilâyetde arîbüz
Ne olaydı olaydı bir ılauz

40^a

970. Düşeydi öñümüze işbu yolda
Göreydi işümüzi ayda yılda
971. Şaḥīḥinden saḳīmın fark ideydi
Bizi ol baḥr-i kāna ğark ideydi
972. Elümüzden çıkar-çün dürlü dürlü iş
Diyeydi bu eyüdür işbu yañlış
973. Egerçi ma' rifet var ḳamumuzda
Velīkin cehlimiz andan ziyāde
974. Meger var-ıdı bir ehl-i firāset
Sa' ādet ehli hem şāḥib-kiyāset
975. Bu fende bulmuş-ıdı o rusūḥı
Zamānuñ oldı şeyḥ-i şuyūḥı
976. Bu 'ilmüñ ehli vü üstādı ḥāzıḳ
Ḥaḳīḳat gecesinde şubḥ-ı şādıḳ
977. Didiler gelüñüz aña varalum
Bu ma' den yerlerin aña şoralum
978. Ola kim ol bula bu derde dermān
Delīl ola özi vü sözi burhān
979. Derilüb geldiler ol dem ḥuzūra
Didiler fikrimüz gelsün zuhūra
980. Bugün sensin cihānda çünki üstād

40^b

Bize yol gösterivir eyle irşād

981. Ki cümle cevheriyüz kânımız yok
Diri gibiyüz ammā cānımız yok

982. Bize ma‘ den mekânından haber vir
‘ Alāmet nedir anda bir eşer vir

983. Ola kim rüz kıla Ferd ü Ğaffār
İdesin bizi bu işden haber-dār

984. Didi ol ‘ ālim [ü] pīr-i tarīkat
Bu şart-ıla bilün her sözi hikmet

985. Dilerseñiz bulasız kân-ı gevher
Kuruñ bu baħr-i miħnet içre lenger

986. Ki ben her ne dir-isem siz dutuñuz
Daħi olmaya nefsuñüz bitüñüz

987. Çü pīrūñ sözüne uydular ol dem
Ĥakīm oldur ki ide derde merhem

988. Didi gelün görek ol küh-i Ķāfi
Oradan çıkısa gevher ola şāfī

989. Hemān ol küh-i Ķāfa tutdılar yön
Ķamu pīrūñ sözüne Ķodı boyun

990. Didi ol şeyħ-i ‘ ārif uş buradur
Ki bundan ĥaşıl olan kimiyādur

991. Velīkin açmağa ālet gerekdür
Çü ālet olsa nefse let gerekdür

992. Kamu ef̄ ālüñ eyle p̄ire tefvīz
Hazer kıl olmaya sözüñde ta' riz

993. Ola boynuñ kamuya kıldan ince
Elem çekmeye senden bir qarınca

41^a

Temsil-i Evvel

994. Çü gösterdi olara bu mekânı
Didi kim budur ol iksir-i kânı

995. Elüñ her bir kez ala külüñgi
Çelik darbıyla ola harb [ü] cengi

996. Düşüben taş u tobrağ arasına
Dilerler merhemi dil yarasına

997. Çıkar bundan gehi tobrağ gehi taş
Mu' allim görüb ider size sābaş

998. Naşihat eyleyürek bunlara ol
Gine bunları kıldı işe meşgül

999. Niçe rüz u niçe mäh u niçe sāl
Geçer bunlardan anlar fāriğu'l-bāl

1000. Olur tālib olanlar işde kayyüm
Talebde cidd iden qalmaya maḥrüm

1001. Geḥi tobrağ çıkar ki seng-i ḥāre

ılurlar bunlar anı pāre pāre

1002. Geh olur ki ıar balı inden
Gehī odlar aar külünk ucundan
1003. Görürler geh ıar bir kıymetī a
aleb artar bularda ey arında
1004. Görüb bunlar ana rabet iderler
Mu‘ allim dir ki hey bunı n’iderler
1005. Ge n durma bu arada ne z var
Siz n bundan ileri yeri z var
1006. Velīkin eyleiz tebd l-i ālet
G resiz bundan ulu bunda hükmet
1007. Anula bulunur cān perverii
Hemān arturıg r n durma ii

41^b

Temsil-i D vv m

1008. Buradan gine bir ‘ālem aıldı
anasın dürr-i gevherler aıldı
1009. Kimi kıymetl  seng   sīm-i beyzā
Kimi dai z m rr d reng-i h drā
1010. Bu h le oldılar bunlar muayyed
Didiler burada oldı m eyyed
1011. Bize var-ise irdi feyz-i Ramān
Göründi gözümüze n r-ı S bhān

1012. Mu' allim bunlara çün oldı vākıf
Didi tırmañ degildür bura mevķıf
1013. Güle nisbet bu hū bir hāra beñzer
Hemān şekl-i der ü dīvāra beñzer
1014. Çü şayd-ı şīr iden dil-gūya uymaz
Ol ehl-i hīleye hem-şoħbet olmaz
1015. Eger irmek dilerseñiz murāda
Bilüñüz olmasun sizüñ burada
1016. Çü itdiñüz benümle 'ahd ü peymān
Diyesiz bizden aldur sen de dāmān
1017. Dimişler yoldaş oluncağ ikisi
Añıla şoħbet-i Hızr-ıla Mūsī
1018. Vefā ola oluncağ ahd irāde
İrişe ikisi daħi murāda
1019. Olunan va' de ola her zamān vird
Biri üstād ola birisi şākird
1020. Vü illātiz irişür vaşla firķat
Çalur gözde ħayāl ü dilde ħasret
1021. Naşīhat eyleyeyüm size ben de
Tevakķuf eylemeñ bir lahza bunda
1022. Egerçi geçdiñüz çok kūh u şahrā

42^a

Doğandı başuñıza seng-i şağra

1023. Gerekdür ola ālet gine tebdīl
Kemāle iriše iş ola tekml̄

1024. Gine cehd eylediler işlerine
Ol er midür ki işinden erine

1025. Hemān bağlandılar bile kemerler
Bular mı kīmiyāyī ya kim erler

Temsīl-i Süvüm

1026. Gelüb irişdiler bir hoş maqāma
Açıldı kapılar dāru's-selāma

1027. Ki bunda taş u tobrağ dürr ü gevher
Kamerden rüşen olmuş gündən enver

1028. Cihān başdan ayağa rüşen olmuş
O seng-i hāreler heb gül-şen olmuş

1029. Götürmiş zulmeti encüm ziyāsı
Keşāfet gitmiş ü kalmış şafāsı

42^b

1030. Görürler ki niçeler kalmış anda
Dutulur meyl idenler bunda kayda

1031. Egerçi var bularda zevk u hālet
Velī çoğdur daği yoğdur hālāvet

1032. Çü oldı bunlaruñ da bārī meyli
Bu menzilde çıralar bār-ı haylī

1033. ᶘuralar bār-gāhı bu mekānda
İdeler ʿ ays ü nūşı her zamānda
1034. ᶘü niyyet itdiler bu işe dilden
ᶘalāş olduᶘ şanarlar ᶘāk u gilden
1035. Muʿ allim didi kim siz ᶘāfil olmañ
Bu nefsuñ mekridür siz aña uymañ
1036. Size ᶘo[d] dimiş-idim ben ezelden
Bu kendü bilüñizi ᶘoñuz elden
1037. Kişi teslīm oluncaᶘ ibtidāda
Müyesser olur aña intihā da
1038. Kişinüñ kendü fikri bunda şıᶘmaz
ᶘü yaluñuz ana oᶘlan ᶘoᶘurmaz
1039. Gelüñüz gine saʿ y u himmet eyleñ
Buradan geçmege bir ᶘuvvet eyleñ
1040. Girüñ ᶘalvetde oluñ aç u susuz
Bulamaᶘ yıñ niᶘe gün ᶘuzlu ᶘuzsuz
1041. Ola kim açıla feyz-i ilāhī
Gele başuñuza devlet kelāmı
1042. Bularuñ ᶘalbine ᶘün virdi ᶘuvvet
Didi eyleñ gine taᶘayyür ālet
1043. Mutīʿ oldılar ol pīrūñ sözüne

Hemān yüz sürdiler izi tozuna

Temsil-i Çehārüm

1044. Bu sa‘y-ile bular bir yere daħi
İrişdiler etekde ‘ilmin oħı
1045. Ki taşu ıobrağı cāna olur kūt
Ağacı sidredür yabrağı yāķūt
1046. Çıķar kıymetlü taşlar daħi bunda
Niçeler tıtulub ķalmıř bu bende
1047. Hemān ğarrā olub ķaldı yollarda
İnüb yöñ çizmek isterler bu yerde
1048. Olurken bunda bunlar řād u ħürrem
İrişdi pır-i ‘ārif aytdı virmem
1049. Ķanı ol itdigüñüz ‘ahd ü peymān
Ki vardur daħi bu ma‘dende noķřān
1050. Meger irdik şanarsız siz kemāle
Boyanub ķaldıñız reng ü ħayāle
1051. Kişi kim kend’özünden ola kāmil
‘Acebdür olmaz-ise řoñı bāııl
1052. şu kim ğırran ola ol ğördigine
O řeytān mekridür direm kimine
1053. Gerekdür idesiz bir sa‘y-i ‘ālī
Ĝöñülde ķalmaya ğırruñ ħayāli

43^b

1054. Gelüñ eyleñ gine tecdîd-i âlât
İdesiz bu arada haşmı şeh mât
1055. Ne kim ben dir-istem anı idesiz
Görüb bildiklerüñüz unudasız
1056. İresiz ol maķām-ı kîmiyāya
Olasız vāķıf esrār-ı Hudāya
1057. İçer her kişi andan gerçi bāde
Kimi nāķışdurur kimi ziyāde
1058. Kişi yüce gerekdür himmetinden
Naşbüñ ol kadardur hazretinden

Temşil-i Pencüm

1059. Yine irişdiler bir hoş araya
Semādan yüce bir ulu sarāya
1060. Görünmez her taraftan intihāsı
Ki ʔolu ‘ arzınuñ yokdur kıyāsı
1061. Ziyāsı maḥv ider hūrşid ü ayı
İdemez ehl-i cennet merḥabāyı
1062. Çıkar her bir nefesde gevher- i ḥāş
Olur bunlar da bunda ehl-i iḥlāş
1063. İder her birisi gūyā tecellî
Görüb bunlar bunı bulur tesellî

44^a

1064. Niçeler gelmiş işbu bahre düşmüş
Meges gibi şanasın kıande usmuş
1065. Görenlerkıalmış anı çünkü taña
Hemân meyl eyledi bunlar da aña
1066. Didiler cümlesi ol kân-ı maķşūd
Budur irgürdi bizi şindi ma' būd
1067. Bu hāle oldı bunlar şādumānı
İrişüb geldi ğaybuñ tercemānı
1068. Didi olmañ aña daħi muķayyed
Ki bunda kıalan olur tıfl-ı ebced
1069. Geçüñ bundan da açmañ gözünñüzi
Meger der-çā[h] ki görüñ özüñüzi
1070. Bu yerde bir kişi kīmyāger olmaz
Bu kānuñ gevherini kimse delmez
1071. Tıruñ bu aradan eyleñ 'ubūrı
Ki vardur buranuñ daħi kıuşūrı
1072. İdüñ bunda gine teğayyür-i hıl'at
Olasız işünñüzde 'ālī himmet
1073. Didi bunlar daħi aña *semi'nā*
Ne emr eyler-iseñ ana *aķa'nā*

Temsil-i Şeşüm

1074. Gine irişdiler bir ulu yere

- Dutulur alur anı kim ki gre
1075. Nazar ıldı u bunlar bu araya
Didiler bezer o genc-i Hudaya
1076. ıar her kşesinden bir medne
Bulunur her birinde bi hazne
1077. Grrlar her arafdan unki bunu
Didiler ki budur ol genc-i ma n
1078. Bu gevherden nieler ksesine
Ki oldurmuş omuşdur snesine
1079. Gzi  ibretde v hayretde gli
Hemn Mecnn gibi olmuş be-kll
1080. Grenler grmez olur şa u şolun
Başr olan yanilur anda yolun
1081. u bunlar dai grdi işbu hli
Glnden eylediler aa meyli
1082. Hemn budur diyb aldılar anda
Dil  cn yandı mav oldu bedende
1083. Meger ki hzr-ı mış pr-i ma n
rişdi buna eşdr didi ya n
1084. Unutduuz mı ol  ahd-i kadmi
Şanarsız olduuz Hu nedmi

1085. Gelüñ eyleñ gine sa‘ y-i cemīli
İrişüb göresiz vech-i cemīli
1086. O gevher işbu yerlerde bulunmaz
Anuñ dürri bu kulluğda şalınmaz
1087. Aña irişmege himmet gerekdür
İşinde kişi bî-‘ illet gerekdür
1088. Uzağdur işbu yoluñ menzili āh
Azıgı az olanlar ola güm-rāh
1089. Olur oddan bu yol ehli libāsı
İçerler şu yerine ağı taşı
1090. Niçe bunuñ gibi pīr-i tarīkat
Anuñ her birine kıldı naşīhat
1091. Gelüñ ilk didi tağayyür-i üslüb
Ki bunda bulunur bulunsa maṭlūb²⁸²
1092. Tarīkuñda gözetme pest ü bālā
İde ‘avn ü ‘ ināyet Haq Te‘ ālā

45^a

Temsil-i Heftüm

1093. Gelüb irdi bular bir hoş maḳāma
Ki bundan ağız açılmaz kelāma
1094. Buraya gelen özünü yitirdi
Ki ma‘ den perde-i yüzen götürdi

²⁸² Der-kenār

1095. Bu yerden bir kelecı dimek olmaz
Ya bunı beñzedüb söylemek olmaz
1096. Buranuñ taşu vü tobrağı küllī
Didiler bu kadar olur tecellī
1097. Çü gevher nūrı geldi gözlerine
Görünür ‘ayn-ı gevher özlerine
1098. Açıldı çünki kīmyā-yı sa‘ ādet
İrişdi başlarına tāc-ı devlet
1099. Çü girdi ele ol tobrağ-ı iksīr
Olur gevher bularuñ başdığı yir
1100. Bunuñ tobrağın alan ellerine
Çekerler sürme gibi gözlerine
1101. Kime kim bir nażar eylerse bunlar
Olur iki cihānda şāh u server
1102. Tamām olur sülüküñ bunda dervīş
Bilürsün ki nice olur tamām iş
- 45^b
1103. İrer bil menzil-i haqqā’l-yaķīne
Olur vāķıf burada Hālīķına
1104. Gelür bir ‘ilm aña anda ‘ayānī
Degil işbāt-ı burhān u beyānī²⁸³
1105. Tolar ķalbe burada nūr-ı ‘irfān

²⁸³ Yukarıdaki iki beyit, daha önce 44^a’da yazılıp üzeri çizilmiştir. Bu sebeple beyitlerin ikinci kere zikredilen mahālede metne dāhil edilmeleri uygun görülmüştür.

Ve yebk̄ā vechü Rabbik olur iz' ān

1106. Gider şevki kalur ancağ muhabbet
Ki bundan şoñra olur haqq-ı şoşbet
1107. Muzā' af olur anda çünki envār
Yuhibbün āyetini ider izhār
1108. Dağı hem *āyet-i inne's-terāya*
Olur 'ārif gelenler bu araya
1109. Görür kim müşteri vü bāyi' oldur
Çamu tefriğ olanı cāmi' oldur
1110. Çamu işde alan oldur viren ol
Gerdenin kendü kendüyi gören ol
1111. Ne hikmetdür ne kudretdür bu ne iş
Bu bilmen didigüñdür saña biliş
1112. Dutar elüñ görür gözüñ çü anı
Olur söylerse dilüñ tercemānı
1113. Bilinmez ol haqqikat bu dil-ile
Ki yoğdur hāceti anuñ delīle
1114. Gelür dervişe bir 'ilm-i hużürī
Bulur kendüde ol Mūsī-yi Tūrı
1115. Tecellī ider anda Hağ Te' ālā
Görür tahte's-şerāda 'arş-ı a' lā

1116. Burada Hâkdan özge nesne kalmaz
Ki bunda daği bir şey dile gelmez
1117. Hemân Hâkdur ki yoğdur daği gayrı
Görenler gayreti itmeye hayrı
1118. Velî söz bunda söz söylememekdür
Eger söylerse ol qurı emekdür
1119. O kim şerh eyleyüb bildirmek ister
‘Avâmmı kendüye güldürmek ister

İşâret ilâ Beyâni Vechi’t-temşîl

1120. Bu temşîlâtı itdik bunda âğir
Hafî nesnelere oldı anda zâhir
1121. Sülük ehli olana ho[d] ‘ayândur
Hicâb ehline zâhirdür nihândur
1122. Mu‘allim nedürür ya cevherîler
O küh-i Qâf u ya kîmyâgerîler
1123. Mu‘allim enbiyâlar serveridür
Bu halkuñ mihteri vü bihteridür
1124. Daği andan beri her pîr ü mürşîd
Olurlar her zamânda kutb u hürşîd
1125. Olardur cevherî kim tâlîb oldı
Muhabbet dillerinde gâlib oldı
1126. Hidâyet irişüb mürşîde uydı

46^b

- Ṭarīkat ousundan nesne tıydı
1127. Bu Şart olmaz amusı kāmīl ola
Ṭarīkat aa k ll  hāŐıl ola
1128. Budur vācīb idesin ittībā' ı
Ṭalebde ol sen āyetde sā'  
1129. Ne ise meŐreb n n m ktezāsı
 riŐ r Hā Te'  l dan 'aāsı
1130. AŞl-ı hāında onan ābiliyyet
Su l itmedi aa ehl-i hükmet
1131. Kiminde n ıŐ u kiminde kāmīl
Degildür amun n bir meşrebi bil
1132. Vel kin işbu yolda el dutanlar
Dimişler almaya b -behre anlar
1133. Ya irg re kem le ol işini
Ya bezede olara c nb Őini
1134. Be-her- l olmaya ir de b r n
Degildür h ric olan gibi mab n
1135. Dai kimdür bil imdi cevher ler
Bek -ender-bek  kimlerd r anlar
1136. Benüm  let didig m zikr-i Hādur
Ki her birisi bir ulu sebadur

1137. Ki vardur her maḳāma zıkr-i maḥşūş
Olur burhān-ile her biri manşūş
1138. Budur olduğı yedi işbu ālet
Varur her bir maḳāma bir liyāḳat
1139. Ḳonuldu anuñ-içün işbu esmā
Ṭariḳat anuñ-ile ola ihyā
1140. Maḳām-ı seb‘ aya oldu işāret
Olur bunlar-ıla keşf-i ṭariḳat
- 47^a
1141. Birisi cāmi‘ olur nice ismi
Dağı var her birinüñ nice kısmı
1142. Bu yediden birisi olsa eksik
Ṭariḳat ehli içre ola ṭańsik
1143. Bu bir silsiledür bunda şāri‘
Yedi yerde ḳomuşdur ism-i cāmi‘
1144. Yedi ismüñ dağı tertibi zāhir
Kimi evveldedür kimisi āḫir

Ḥātıme-i Risāle-i Maḳāmātü’s-sülük

1145. Ṭamām olsun bunuñla bu risāle
Ki ḥatm-ile irişür iş kemāle
1146. Ṭariḳatdandurur bu söylenen söz
‘Ayān olmaḳlıđa açmak gerek göz
1147. Ola ‘avn ü ‘ināyet luṭf-i Raḥmān

Tamām anuñla olur cümle noķşān

1148. Delīl olsun bize nūr-ı cemāli
Odur   aşıklara viren kemāli
1149. Gel imdi zikrin eyle cān u dilden
Hālāş it sen seni bu āb u gilden
1150. Anuñ zikri ki bu cāna ğıdādur
Marīz-i alb olana hem şifādur
1151. Bu yolda yol erinüñ zaħmeti çok
Disem olur ki anuñ ğāyeti yok
1152. Meşakķat evliyāda abz işidür
Bu nefsüñ hīlesi mekri işidür
1153. Kişinüñ benligidür aldağucı
İrişdürmez anı vaşla şoñ ucı
1154. Eger bulmak dilerseñ sen huzūrı
Tayanmağıl özüñe o ğurūrı
1155. Bu yoķluk şuyı-la eyle tahāret
Daħi andan namāza eyle āmet
1156. Tecellī ide saña Hāķ Te ālā
Bilesin ne-y-imiş bu yedi esmā
1157. Gelesin bir yere kim ehl-i   irfān
İrişüb āmdan gitmiş ten ü cān

47^b

1158. amu gelmiş gecek birdür ānda
Zamān u hāl u māzī ehli ande
1159. Buradur ol ki didi ehl-i ‘ irfān
İderler bir nefesde hāt-m-i ur’ān
1160. Zemīni at‘ iderler bir ademde
Semāyı geşt iderler bir adımda
1161. Eger bilmek dilerseñ bu tılısmı
Gider senden bu cümle ayd u resmi
1162. Tekellüm ide saña cümle eřyā
Olasın her birisinde hüveydā
1163. Bir olur gündüz-ile anda gece
Tenāuz cāiz olur ya‘ nī nice
1164. Olur aç u aranuñ rengi yeksān
Olur zulmet ziyā dāim kemā-kān
1165. Olur bir yerde bu iki muhālif
Birin gören olur birine vāıf
- 48^a
1166. Beyān olmağ dilerseñ işbu hikmet
İşit bu ışşayı diñle hikāyet
- Hikāyet**
1167. Meger var-ıdı bir pīr-i arīat
İderdi ulu kiçi aña ‘ izzet
1168. Dutardı işbu yer andan arārı

İrişürdi anuñ ‘ arşa vaqārı

1169. Çalırđı taña zühdünden melekler
 Semā‘ eylerdi sözünden felekler
1170. İrişmiş çoğ niyāz ehline ol p̄ir
 Du‘ ā itmişler olasın deyü p̄ir
1171. Çabül itmiş du‘ āyı Hağ Te‘ ālā
 İrişdürmiş Hudā p̄iri kemāle
1172. Du‘ ā kim irişe kişiye erden
 Yağa gökden naşibi bite yerden
1173. Hemānbir nūr-ıdı cümle muhağğak
 Özün itmiş-idi āzād-ı muğlak
1174. Ziyāret idegeldi bir ‘ azizi
 Uludı müşkilüñ ehl-i temizi
1175. Müsellem olmuş-ıdı hikmet-ile
 Velī ma‘ lül-ıdı bir ‘ illet-ile
1176. İşitdim burada ol aşl-ı hāli
 Suāl itdi aña bu hikmet ehli
1177. Birisi ‘ ālim ü zāhirde kāmil
 Biri de ‘ ālem-i bātında ‘ āmil
1178. İkisi iki ulu iki fende
 Biri dīninde vü biri bedende

48^b

1179. Ȧabî'at 'ilm-in almış biri tekmâl
Biri itmişdürür ahlâkı tebdâl
1180. Birine 'ilm-i kesbîdür zarûrî
Birinüñ hâlîdür 'ilm-i ĩhuzûrî
1181. Anuñ Eflâtûn olmuş ĩuře-ĉini
Bu Hızra öğredür 'ilm-i ledünni
1182. Birisi ĩikmet iĉre ehl-i tedvîn
Birisi ehl-i hâl ü ehl-i temkîn
1183. Meger ki ittifâkı anlar-ile
Bile bulundum ol meclisde bile
1184. Bahâr irmiş-idi hem vaqt-i nevrüz
İderdim anda ĩidmet gice gündüz
1185. Didi ol ehl-i ĩikmet ehl-i hâle
Taşavvufdan beyân it bir maķâle
1186. Sülûkuñda ne gördiñ ne iřitdiñ
Bu zâhir 'ilmi ķodiñ ne iş itdiñ
1187. Bilürüm vardurur zâhirde elüñ
Bilelim ki nedür bāıında hâlüñ
1188. Meger üstâd-imiş pîrüñ ol
Dimiş geldikce bunda beni görgil

Cevâb-dâden-i Pîr bā-Ehl-i ĩikmet

1189. Didi işbu tarîķat iĉre kişi

49^a

Dile getirmeye gördüğü işi

1190. Çü biñ yıl çekmiş olan bunda zaḥmet
Bulur bir benlik-ile ol mezellet
1191. Ne deñlü eylese kesb-i kemāli
O bir benlik-ile bulur zevāli

İ' tirāf Gerden-i Ehl-i Ḥikmet be-Cevāb-ı Pīr ü Beyān Gerden-i Servī

1192. Didi ol ehl-i ḥikmet göñli şāfī
Ben itdim işbu söze i' tirāfı
1193. Bu ' ilm-i zāhir içre baña bu iş
Gelürdi başuma olurdu teşvīş
1194. Kaçan kim bula-y-ıdım bir kavī söz
Mu' attal kalur-idim bir nice rüz
1195. Ya bulsam i' tirāzı bir maḳāma
Teveccüh idemezdım bir kelāma
1196. Olurdum gerçi ben zāhirde ḥürrem
Geçerdi nice gün yürürdüm ebsem
1197. Didi sırrın gine ol ehl-i ḥikmet
O ḥāl ehli sözünden aldı ' ibret
1198. Meger kim gālib olur gayret-i Ḥaḳ
Ki eyler bendenüñ cehlin muḥaḳḳaḳ
1199. Çün urdı ma' rifetden ol kişi dem
İrişdi gayret-i Ḥaḳ itdi ebkem

1200. Edeb hoşdur kişiye şeh katında
Huzūrunda daği hem gaybetinde

1201. Bu sözden soñra didi bir dağīka
Ki o yol eyledi bahr-i ‘amiğa

49^b

İşāret Gerden-i Ehl-i Hikmet be-İcmā‘-ı Umūr-ı Mesā Kışsa-i Her Müsem mā-yı
Aḥvāl-i Ehl-i Taşavvuf Gerden ü Netice-i Efkār-ı Ehl-i ‘Ulūm-ı Hikme ve Hikāyet-i
Seb‘-i Ekber Her Şāhid-i Şādık-est-i O

1202. İşid ol ehl-i ‘ilm ü nükte-dānı
Nice ḥall itdi bu sözi gör anı

1203. İletdim dir aña da ‘ilm-i ḳālī
Bu ‘ağl u fikrūñ anda yoğ mecālī

1204. Huzūrunda Ḥaḳuñ şu dutduğum gül
Durur biñ yıl daği şolmuş degil ol

1205. Meger biñ yıl alar-ıdın daği bu
Virürdi cümle-i ‘ālemlere bū

1206. Aña birdür bu varlığ-ıla yoğluk
Nitekim bir olur azlığ u çoğluk

1207. Bu ne hikmetdürür bu nice tedbīr
Civān u pīr-i ma‘şūm ola hep bir

1208. Ağı ḳaranuñ ola rengi yeksān
Bir ola vağt-i ḥaşr u vağt-i tūfān

1209. Daği nağl itdi ol müftī-yi eşher

Meger mağribdeği ol şeyh-i ekber

1210. Toğuz ay niyyet itdi ħalvete ol
Ki andan soñra buldı ħazrete yol
1211. Toğuz ay muttaşıl anda tamāmı
İdindi ħalvet içre ol maķāmı
1212. Şığardan tā irince ʿīd-i fiṭra
Girerdi ħalvete çıkmazdı taşra
- 50^a
1213. Didi beş vaķt namāzı ħalvetimde
Kııldım Mekke-i Beyt-i Ħarāmda
1214. Daħi her bir namāza itse tekbīr
İmām-ı Kaʿbe birle iderdim dir
1215. Olurdi ħalvetinde iķtidāsı
İmām-ı Kaʿbe-y-idi muķtedāsı
1216. Didi bu sözlerüñ bilinmezi çok
Baña bundan ziyāde müşkili yok
1217. O tül-i Mekke ħo[d] yetmiş ikidür
Bu tül-i mağribi sen ol iki gör
1218. Mesāfe buʿd ger olur-ısa maķbül
Bu tül-i Mekkedür şerʿ-ile mesʿül
1219. Daħi ol irtifāʿ-ı ħacb arada
O mümkindür bu şerʿ-ı Muştafāda

1220. Bu iki tūledür ancak suālüm
Anı bildürmedi bu ‘ilm-i kālüm
1221. Olunca vaqt-i zuhruñ mağrib içre
İrişür Mekkede gün vaqt-i ‘aşra
1222. Degil bir bu ikinüñ vaqt-i namāzı
Uyar mı Mekkeye mağrib niyāzı
1223. Bu iki uluya bu oldu müşkil
Bulunmadı bu söze anda muh̄mil
1224. Bu müşkil kaldı bu meclisde bākī
Bulunmadı daħi anuñ cevābı

**Arz Gerden-i ĩn Umūr-ı Ğarībe-rā bā-Şeyh-i Kāmil Kutbu’z-zamān
50^b**

1225. Didim bunları bir ehl-i hużūra
Ki ğarq olmuş-ıdı ol bahr-i nūra
1226. Bu ‘ilim zāhir ü bātında maqbūl
Müsellem dutar-ıdı ehl-i ma‘kūl
1227. Rumūz-ı hikmete olmuşdı vākıf
Zamānuñ kuṭbu-y-ıdı Hāḳḳa ‘ārif

Cevāb-ı ān Şeyh-i ‘Ārif

1228. Didi maḥrem oluncaḳ sırr-ı mutlak
Bir olur kişiye bu yakın ırak
1229. Kaçan kim ola kişi ehl-i cezbe
İrişür iki eli şarḳ u ğarba

1230. İ̇nāyet ider ol dem Ḣaḡ Tė ālā
Olur maḡkūmı anuñ ʿ arş-ı aʿ lā
1231. Kerem ııldı çü o p̄ir-i ʿ azizüm
İ̇şāret eyledi açıldı gözüm
1232. O müşkil olanı gördüm bildim
Bu şark u ġarb ben bir yerde bildim
1233. Ne diyem ben ne söyleyem ki andan
Ḣaber virür mi kimse b̄i-nişāndan
1234. Cemī̇ -i nesneden al ʿ ibretini
Düşür gön̄lüne anuñ heybetini
1235. Bu deñlü siz taleb ehline besdür
Taleb eyle Ḣudā feryād-resdür
1236. Gelenler bu yola ḡalmaya maḡrūm
Geh ola ḡādım ola ġāh maḡdūm
- 51^a
1237. Kişi kim olıcağız p̄ir-i perver
Odur ancak ḡaḡıḡatde dürüst er
1238. Gelenler bu yola ḡālib gerekdür
İ̇şine her zamān ġālib gerekdür
1239. Taleb yegdür nice biñ söylemekden
Hezārān müşkili ḡall eylemekden
1240. Tamām itdi burada bunu üstād

Kim oqursa ide Haq goñlüni şad

1241. Vaşiyet kıldı kim itmām iderse
Oquyub bir du‘ā in‘ām iderse
1242. Cemālin rüz[ī] kıla añā Allāh
Yerin cennetde ide yüce dergāh
1243. Ne niyyet eyler-ise her işinde
Anuñ ta‘bırini göre düşünde
1244. Olur söz ehlinüñ katında zāhir
Sözü hatm eyledim ben evvel āhir

Temme ve’s-selām

SONUÇ

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin önde gelen halifelerinden biri olan Habîb-i Karamânî, Halvetiyye tarikatında şüphesiz önemli bir yeri haizdir. O, her ne kadar tarikat içerisinde başlıca bir şube tesis etmemişse de Halvetiyye'nin büyük ölçüde sistematize edilmeye, şube ve kollarının henüz teşekkül etmeye başladığı erken dönem Halvetîliğinin temsilcilerindendir. Halvetîlikteki ana damarlardan birinin (Şemsiyye) silsilesinde yer alan, öte yandan ekseriyetle silsilerde adına rastlanmasa da Şîrvânî halifelelerinin ulularından sayılan şairin, Halvetiyye'nin sosyal ve dinî bir tarikat hüviyetine bürünmeye başladığı bir dönemde tarikatın şekillenmesine kayda değer bir katkı sağladığını söylemek yanlış sayılmayacaktır. Öte yandan Habîb-i Karamânî, Bakü'de Yahyâ-yı Şîrvânî'nin hankâhında eğitimini tamamladıktan sonra Anadolu'ya gelerek burada Halvetîliğin yayılmasını sağlamış önemli bir kaç isim arasındadır. Dolayısıyla o, menşei itibariyle İranlı olan, fakat doğduğu coğrafyada tutunamayan bu tarikatın, Anadolu'da kuvvetli kökler salarak adeta tekrar hayat bulmasına büyük ölçüde hizmet etmiş şahıslardandır. Habîb-i Karamânî, Bakü'den döndükten sonra Anadolu'da pek çok yeri dolaşmıştır. Daha önce Anadolu'da gerçekleştirdiği faaliyetleri gözardı edilecek olsa bile, Amasya'ya gittikten sonra, Osmanlı vezirlerinden birinin kendisi adına burada tekke inşa ettirmiş olması ve tanınmış tasavvuf ehli şahısların Amasya'ya gelerek kendisine intisap etmek istemeleri, onun en azından bu dönemde şöhret sahibi ve saygın bir kimse olduğunu ispatlar niteliktedir. Azımsanamayacak sayıda halife yetiştirmiş olması da kendisinin tarikat içerisindeki etkinliğini gösteren bir başka delildir. Bugün bilgimiz dahilinde bulunmayan başka halifelerinin mevcut olduğu da kolaylıkla tahmin edilebilecek bir husustur.

Şairin, daha ziyade hanımı tarafından akrabaları bilindiği hâlde, kendisinin birinci dereceden yakınları ile ilgili kaynaklarda yeterli malumata rastlanamayışı, onun, yaşadığı dönemde yeterince önemsenmemiş bir şahıs olduğunu düşündürmemelidir. Zira kanaatimizce bu durum, Habîb-i Karamânî'nin, II. Bayezid'e yakınlığı ile tanınan kayınpederi Şeyh Yavsî ve kayınbiraderi meşhur şeyhülislam Ebussuûd Efendi gibi siyasetle yakından ilgili olmayışı dolayısıyladır. Öte yandan pek çok sufi şair, eserlerinde şahsını öne çıkarmak yerine yalnızca kamu

menfaatini hedeflediklerinden, ortaya koydukları edebî ürünlerde kendilerini gizleme eğiliminde olmuşlardır. Karamânî'nin bugün elimize ulaşmış yegane eserinde (Makâmâtü's-sülûk/Etvâr-ı Seb'a) onun, adı veya herhangi bir mahlas ile kendi şahsına işaret etmemiş bulunması da bu hususu teyit eder niteliktedir. Öte yandan şairin incelemeye tabi tuttuğumuz etvâr-ı seb'a konulu mesnevîsi, çağdaşı Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eseri ile yadsınamayacak benzerlikler ihtiva etmektedir. Bu durum, günümüz bilimsel algısı çerçevesinde intihal suçlamalarını beraberinde getirebilecekse de, tasavvuf edebiyatında garipsenmeyecek bir husustur. Ayrıca şair, bir başka eserden faydalandığını gizleyip, öte yandan eserde kendini ön plana çıkarmamıştır. Dolayısıyla o, zamanında tasavvuf ehli arasında şöhret bulmuş bir mesnevî olduğu anlaşılan Erzincânî'nin eserini, daha da geliştirerek insanların faydalanabileceği bir diğer eser ortaya koymak istemiş olmalıdır.

Makâmâtü's-sülûk/Etvâr-ı Seb'a, tezimizde etraflıca açıklandığı gibi, kanaatimizce, pek çok yönden Erzincânî'nin mesnevîsinden ayrılan özgün bir çizgiye sahiptir. Ayrıca eserde, yer yer hikâyeler, suâller, temsiller, vb. çeşitli dikkat çekici unsurlar kullanılarak mesnevî formunun imkânlarından yararlanılmaya çalışılmış; böylece okuyucunun dikkatini konuya çekmek ve konunun iyice pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Bahâeddîn-i Erzincânî'nin eserinden birebir veya çok az değişiklikle alınmış beyitlerin varlığı görmezden gelinemeyecekse de Erzincânî'nin eserinde bulunmayan ilave bölümler ve değiştirilerek kullanılan pek çok beyte tatbik edilen özgün üslup, bizim düşüncemize göre, Habîb-i Karamânî'nin, şairlik yeteneği hakkında da ipuçları vermektedir. Ne var ki eserde rastlanabilen bariz vezin hataları, kafiye aksaklıkları, vb. kusurlar, eserin, aruz vezninin Türkler arasında henüz yerleşmediği bir dönemde kaleme alınması dolayısıyla meydana gelmiş olabilir. Bu durum, ayrıca Karamânî'nin şiir/edebiyat sahasından ziyade tasavvuf mesleğinde nüfuz etmiş bulunmasından da kaynaklanmış olabilir. Zira Karamânî, velûd bir müellif olmayıp; kaynaklara kaydedilmiş, biri manzum biri mensur yalnızca iki eserinin varlığı bilinmektedir. Elimize ulaşmış tek eseri olan etvâr-ı seb'a manzumesinde, herhangi bir mahlas kullanmamış olması da kendisinin çok büyük ihtimalle herhangi bir mahlas edinmemiş olduğunu ve eserini, şairlik kabiliyetini ispatlamak gayesiyle değil; mutasavvifâne bir hassasiyetle, tarikat içerisinde okunup faydalanılacak bir eser ortaya koymak maksadıyla yazdığının bir göstergesidir.

Habîb-i Karamânî'yi, Halvetîliğin şekillenmesinde etkin bir şahsiyet olarak görmek gerektiği gibi, onun etvâr-ı seb'â manzumesini de tarikat içerisinde yazılmış aynı konulu eserler arasında kurucu metinlerden saymak lazım gelecektir. Zira Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Farsça etvâr-ı seb'â manzumesini takiben, Erzincânî, Seyyid İbrahim Taceddin, Halîl-i Maraşî, Şemseddîn-i Marmaravî gibi müellifler, etvâr-nâmeler telif etmiş ve Halvetiyye'de zaman içerisinde bir etvâr-ı seb'â yazma geleneği vücuda gelmiştir. Habîb-i Karamânî de tarikat içerisinde etvâr-ı seb'â konusu ile ilgili ıstılahların oluşmaya başladığı erken bir dönemde kaleme aldığı risalesi ile gerek Halvetiyye'de bu geleneğin teşekkül etmesine, gerekse konu ile ilintili kavramların vücuda getirilmesine katkı sağlamıştır. Daha sonraki geç bir dönemde ortaya çıkan, her makama hususî bir mahâl, hâl, şühûd, âlem, vb. isnad etme alışkanlığının, Habîb-i Karamânî'nin eserinde bütünüyle görülemeyip; öte yandan manzumenin pek çok yerinde kullanılan ibarelerden, mevzubahis ıstılahların yeni yeni yerleşmeye ve kullanılmaya başlandığı sezilebilmektedir. Bu husus da, bizim düşüncemize göre, eserin, Halvetiyye'deki etvâr-ı seb'â yazma geleneğinin teşekkül etmesine katkı sağlayan kurucu metinlerden olduğunu teyit eder niteliktedir.

KAYNAKÇA

۱۳۲۷-۱۳۳۰, استانبول, حکمت مطبعه سی, جلد: ۱, آماسیه تاریخی. حسین حسام الدین, عبدی زاده

(Abdî-zâde, Hüseyin Hüsameddîn. **Amasya Tarihi**, Cilt: 1, Hikmet Matbaası, İstanbul, 1327-1330.)

Abdî-zâde, Hüseyin Hüsameddin. **Amasya Tarihi**, Sadeleştirilenler: Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Cilt: 1, Amasya Belediyesi Kültür Yay., Ankara, 1986.

۱۳۰۰, استانبول, محمود بك مطبعه سی, جلد: ۵, ۷, لغات تاریخیه و جغرافییه. احمد رفعت افندی

(Ahmed Rif'at Efendi. **Lugat-i Târîhiyye ve Coğrafiyye**, Cilt:5, 7, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul, 1300.)

Akgündüz, Ahmet. “Ebüssuûd Efendi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 10, İstanbul, 1994.

Akkuş, Mehmet. “Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî”, **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, Cilt: 7, Şûle Yay., İstanbul, 1995, ss. 402-404.

Almaz, Hasan. **Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2001.

Altıntaş, Hayrani. **Tasavvuf Tarihi**, AÜİF Yay., Ankara, 1986.

Aşkar, Mustafa. “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 39, Ankara, 1999, ss. 535-563.

دار الدعوة, حاضرلیان: عبد القادر اوزجان, حدائق الحقایق فی تکملة الشقائق, نوعی زاده, عطائی, استانبول, ۱۹۸۹.

(Atâî, Nev'î-zâde. **Hadâiku'l-hakâik fî Tekmiletî's-Şakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989.)

Ateş, Süleyman. “Zikir”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Ankara, 1966, ss. 235-244.

۱۳۴۱, استانبول, وطن مطبعهسى, تصوفتاریخی, محمدعلی, عینی.

(Aynî, Mehmed Ali. **Tasavvuf Tarihi**, Vatan Matbaası, İstanbul, 1341.)

Barthold, W. “Şirvan”, **İslam Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Basımevi, Cilt: 11, İstanbul, 1979, ss. 571-573.

Baş, Mehmet Şamil. **Ömer Hulûsî ve Dîvânı**, OkurAkademi Yay., İstanbul, 2014.

Bilge, Mustafa. **İlk Osmanlı Medreseleri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1984.

۱۳۳۳, استانبول, مطبعة عامره, جلد: ۱, عثمانلی مؤلفلری, محمد طاهر, بروسه لی.

(Bursalı Mehmed Tahir. **Osmanlı Müellifleri**, Cilt:1, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333.)

Cebecioğlu, Ethem. **Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Anka Yay., İstanbul, 2004.

Celep, Halîl. **Sofyalı Bali Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, Gece Kitaplığı Yay., Ankara, 2014.

Çağman, Filiz. “Baba Nakkaş”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, 1991.

Çelebi Halîfe, Şeyh Mehmed Cemâlî Aksarâyî. **Risâle-i Etvâr-ı Seb‘a**, Millî Kütüphane, nr. A 3264, vr. 138^b-156^b.

Demir,

Kerim.

http://kerimdemir.tr.gg/Atkaracalar_K%26%23305%3Bz%26%23305%3B1%26%23305%3Brmak.htm, (13.03.2015).

المكتبة, المحقق: محمد محيي الدين عبد الحميد, سنن أبي داود. سليمان بن الأشعث الأزدي السجستاني, أبو داود بيروت, العصرية.

(Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as el-Ezdî es-Sicistanî. **Sünenü Ebî Dâvûd**, Muhakkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-'asriyye, Beyrut.)

مكتبة, كشف الخفاء ومزيل الإلباس عما اشتهر من الأحاديث على ألسنة الناس. إسماعيل بن محمد, العجلوني ١٣٥١, القاهرة, الجزء: ٢, القدسي

(el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. **Keşfu'l-hafâ' ve Müzîlü'l-ilbâs amme's-tehere mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs**, Cilt: 2, Mektebetü'l-kudsî, Kahire, 1351.)

دار, الطبعة الثانية, المحقق: نجم عبد الرحمن خلف, الموضوعات. رضي الدين الحسن بن محمد, العدوي ١٤٠٥, المأمون للتراث

(el-Adevî, Radiyyü'd-dîn el-Hasan b Muhammed. **el-Mevzû'ât**, Muhakkik: Necm Abdurrahman Halef, 2. Baskı, Daru'l-me'mûn li't-türâs, 1405.)

استانبول, مطبعة البهيه, جلد: ١, هدية العارفين اسماء المؤلفين آثار المصنفين. اسماعيل باشا, البغدادي ١٩٥١.

(el-Bağdadî, İsmail Paşa. **Hediyetü'l-'Ârifîn Esmâü'l-müellifîn Âsâru'l-musannifîn**, Cilt: 1, Matba'atü'l-behiyye, İstanbul, 1951.)

دار طوق, المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر, الجامع الصحيح. محمد بن إسماعيل أبو عبدالله, البخاري ١٤٢٢, النجاة

(el-Buhârî, Ebû Abdi'llâh Muhammed b. İsmail. **el-Câmi'u's-sahîh**, Muhakkik: Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavkî'n-necât, 1422.)

١٣٤٣, إدارة الطباعة المنيرية, تذكرة الموضوعات. محمد طاهر بن علي الصديقي الهندي, الفتني

(el-Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali es-Sıddîkî el-Hindî. **Tezkiretü'l-mevzû'ât**, İdâretü't-tibâ'ati'l-münîriyye, 1343.)

el-Hulvî, Mahmud Cemâleddîn. **Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye**, Haz. Mehmet Serhan Tayşi, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul, 1993.

١٣٠٢، القاهرة، طبعة الازهرية المصرية، الجزء: ٣، **احياء علوم الدين**. أبو حامد محمد بن محمد، الغزالي (el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. **İhyâu ‘Ulûmi’ d-dîn**, Cilt: 3, Tab‘atü’l-ezheriyyeti’l-mısriyye, Kahire, 1302.)

دار الراهية، المحقق: بكر عبد الله أبو زيد، **الجد الحثيث في بيان ما ليس بحديث**. أحمد بن عبد الكريم، الغزي، الرياض، ١٤١٢.

(el-Gazzî, Ahmed b. Abdi’l-kerîm. **el-Ceddü’l-hasîs fî beyâni mâ leyse bi-hadîs**, Muhakkik: Bekir Abdullah Ebû Zeyd, Dâru’r-râye, Riyâd, 1412.)

Elgin, Necati. “Davûd-u Halvetî’nin Gülşen-i Tevhidi”, **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt:13, İstanbul, 1965, ss. 91-98.

دار الكتب العلمية، الجزء: ٨، **حلية الأولياء وطبقات الأصفياء**. أبو نعيم أحمد بن عبد الله، الأصبهاني، بيروت، ١٤٠٩.

(el-İsbahâhî, Ebû Nu‘aym Ahmed b. Abdi’llâh. **Hilyetü’l-evliyâ’ ve Tabakâtü’l-asfiyâ’**, Cilt: 8, Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, Beyrut, 1409.)

الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة (الموضوعات). علي بن سلطان محمد أبو الحسن نور الدين، القاري، بيروت، مؤسسة الرسالة، المحقق: محمد الصباغ، (الكبرى)

(el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed Ebu’l-hasan Nureddin. **el-Esrâru’l-merfû‘a fî’l-ahbâri’l-mevzû‘a (el-Mevzû‘âtü’l-kübrâ)**, Muhakkik: Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü’r-risâle, Beyrut.)

المصنوع في معرفة الحديث الموضوع (الموضوعات). علي بن سلطان محمد أبو الحسن نور الدين، القاري، بيروت، مؤسسة الرسالة، الطبعة الثانية، المحقق: عبد الفتاح أبو غدة، (الصغرى) ١٣٩٨.

(el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed Ebu’l-hasan Nureddin. **el-Masnû‘ fî Ma‘rifeti’l-hadîsi’l-mevzû‘ (el-Mevzû‘âtü’l-suğrâ)**, Muhakkik: Abdulfettah Ebû Gudde, 2. Baskı, Müessesetü’r-risâle, Beyrut, 1398.)

المحقق: محمد بن لطفي الصباغ، **الفوائد الموضوعة في الأحاديث الموضوعة**. مرعي بن يوسف، الكرمي، الرياض، دار الوراق، الطبعة الثالثة، ١٤١٩-١٩٩٨.

(el-Kermî, Mer'î b. Yûsuf. **el-Fevâidü'l-mevzû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a**, Muhakkik, Muhammed b. Lütî es-Sabbâğ, 3. Baskı, Dâru'l-verrâk, Riyâd, 1419-1998.)

Ellek, Hasan. “Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifet Dörtlüsünde Şeriatın Yeri ve Önemi”, **I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Gümüştane Üniversitesi Yayınları, Gümüştane, 2013, ss. 589-600.

المحقق: زهير الشاويش, النخبة البهية في الأحاديث المكذوبة على خير البرية. محمد الأمير الكبير, المالكي, ١٤٠٩-١٩٨٨, بيروت, المكتب الإسلامي.

(el-Mâlikî, Muhammed el-Emîrû'l-kebîr. **en-Nuhbetü'l-behiyye fi'l-ehâdîsi'l-mekzûbe alâ Hayri'l-beriyye**, Muhakkik: Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebetü'l-islâmî, Beyrut, 1409-1988.)

١٤٢١-دار الآثار, الطبعة الثانية, أحاديث معلة ظاهرها الصحة. أبو عبدالرحمن مقبل بن هادي, الوادعي, ٢٠٠٠.

(el-Vâdî'î, Ebû Abdi'r-rahmân Mukbil b. Hâdî. **Ehâdîsü Mu'ille Zâhiruha's-sihha**, 2. Baskı, Dâru'l-âsâr, 1421-2000.)

مؤسسة, حققه وخرج أحاديثه: حسن عبد المنعم شلبي, السنن الكبرى. أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب, النسائي, ١٤٢١-٢٠٠١, بيروت, الرسالة.

(en-Nesâî, Ebû Abdi'r-rahmân Ahmed b. Şu'ayb. **es-Sünenü'l-kübrâ**, Tahkik ve tahrîc eden: Hasan Abdu'l-mün'im Şelebî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1421-2001.)

المحقق: مصطفى عبد القادر, المستدرك على الصحيحين. أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله, النيسابوري, ١٩٩٠-١٤١١, بيروت, دار الكتب العلمية, الجزء: ٢, عطا.

(en-Neysâbûrî, Ebû Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh. **el-Müstedrek ale's-sahîhayn**, Muhakkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Cilt: 2, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1990-1411.)

Eraydın, Selçuk. **Tasavvuf ve Tarîkatler**, Marifet Yay., İstanbul, 1981.

Erzincânî, Pir Muhammed Bahâeddîn Halvetî. **Makâmâtü'l-ârifîn ve Maârifü's-sâlikîn**, Haz. Necdet Okumuş, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1992.

الجزء : ٣ , المحقق : حبيب الرحمن الأعظمي , **مصنف عبد الرزاق** . أبو بكر عبد الرزاق بن همام , الصنعاني , ١٤٠٣ , بيروت , المكتب الإسلامي , الطبعة الثانية

(es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm. **Musannefü Abdi'r-rezzâk**, Muhakkik: Habîbu'r-rahmân el-A'zamî, Cilt: 3, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403.)

المحقق: أبو عبد , اللآلئ المصنوعة في الأحاديث الموضوعة . عبد الرحمن بن أبي بكر جلال الدين , السيوطي ١٤١٧-١٩٩٦ , بيروت , دار الكتب العلمية , الجزء : ١ , الرحمن صلاح بن محمد

(es-Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. **el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a**, Muhakkik: Ebû Abdi'r-rahmân Salâh b. Muhammed, Cilt: 1, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, Beyrut, 1417-1996.)

المحقق: عبد الرحمن يحيى المعلمي , **الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعة** . محمد بن علي , الشوكاني ١٣٨٠-١٩٦٠ , القاهرة , مطبعة السنة المحمدية , اليماني

(eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali. **el-Fevâidü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a**, Muhakkik: Abdurrahman Yahya el-Mu'allimî el-Yemânî, Matba'atü's-sünneti'l-muhammediyye, Kahire, 1380-1960.)

اللؤلؤ المرصوع فيما لا أصل له أو بأصله موضوع . أبو المحاسن محمد بن خليل القاوقجي , الطرابلسي ١٤١٥ , بيروت , دار البشائر الإسلامية , المحقق: فواز أحمد زمرلي ,

(et-Tarablusî, Ebu'l-mehâsin Muhammed b. Halîl el-Kavukci. **el-Lü'lüü'l-mersû' fi-mâ lâ asle lehû ev bi-aslihî mevzû'**, Muhakkik: Fevvâz Ahmed Zemerli, Daru'l-beşâiri'l-islâmiyye, Beyrut, 1415.)

مطبعة مصطفى , الطبعة الثانية , المحقق: إبراهيم عطوة , سنن الترمذي . أبو عيسى محمد بن عيسى , الترمذي ١٩٧٥-١٣٩٥ , مصر , البابي الحلبي

(et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. **Sünenü't-tirmizî**, Muhakkik: İbrahim Atve, 2. Baskı, Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1395-1975.)

Evliya Çelebi, İbn-i Derviş Mehmed Zıllî. **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini**, Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, 2. Kitap, YKY Yay., İstanbul, 1999.

۱۳۱۴، استانبول، اقدام مطبعه سی، جلد: ۲، سیاحتنامه، محمد ظلّی ابن درویش، اولیا چلبی

(Evliya Çelebi, Mehmed Zıllî ibn-i Dervîş. **Seyahat-name**, Cilt:2, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314.)

Gelibolulu, Mustafa Âlî. **Kühü'l-Ahbâr (Tıpkıbasım) Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi**, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.

Gölpınarlı, Abdülbaki. “Halvetiye”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 18, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1970.

Güler, İlhami. “Atkaracalar’ın Tarihçesi”, http://www.atkaracalar.gov.tr/default_B0.aspx?content=110, (13.03.2015).

Gündüz, İrfan. **Gümüshanevî Ahmed Ziyâüddin**, Seha Neşriyat, Ankara, 1984.

Hoca Sadettin Efendi. **Tâcü't-tevârih**, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1979.

Hocazâde Ahmed Hilmi. **Ziyaret-i Evliya**, Hâcegân Yay., İstanbul, 2011.

Işık, Kazım. **Çankırı Anadolu’ya Nur Saçan Evliyalar Şeyh Hamza Sultanı ve Pir Hazretleri ve Habibi Karamani Hazretleri**, (Yayınevi ve Tarihsiz Kitapçık).

Işıtan, İbrahim. “Halvetiyye Geleneğine Ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi’ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb‘a)”, **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 7, 2011, ss. 89-113.

İbn Arabî, Muhyiddin. **Fütühât-ı Mekkiyye**, Çeviren: Ekrem Demirli, Cilt: 3, 8, Litera Yay., İstanbul, 2006.

المحقق: عادل مرشد, **مسند الإمام أحمد بن حنبل**, أحمد بن محمد أبو عبد الله الشيباني, ابن حنبل, ١٤٢١-٢٠٠١, بيروت, مؤسسة الرسالة, الجزء: ٣٧, وآخرون.

(İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed Ebû Abdi'llâh eş-Şeybânî, **Müsnedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel**, Muhakkik: Adil Mürşid ve diğeri, Cilt: 37, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1421-2001.)

دار إحياء الكتب, المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي, **سنن ابن ماجه**, أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني, ابن ماجه العربية.

(İbn Mâce, Ebû Abdi'llâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. **Sünenü'bni Mâce**, Muhakkik: Muhammed Fuad Abdu'l-bâkî, Dâru İhyâe'l-kütübi'l-ilmîyye.)

أطراف الغرائب والأفراد من حديث رسول الله. أبو الفضل محمد بن طاهر المقدسي الشيباني, ابن القيسراني, ١٤١٩-١٩٩٨, بيروت, دار الكتب العلمية, الجزء: ٣, المحقق: السيد يوسف.

(İbnü'l-kayserânî, Ebu'l-fazl Muhammed b. Tahir el-Makdisî eş-Şeybânî. **Atrâfu'l-garâib ve'l-efrâd min hadîsi Rasûli'llâh**, Muhakkik: es-Seyyid Yûsuf, Cilt: 3, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1419-1998.)

استانبول, مناقب شريف و طريقتنامه پيران و مشايخ طريقت عليه خلوتيه. يوسف, ابن يعقوب, ١٢٩٠.

(İbn Yakub, Yûsuf. **Menâkıb-ı Şerîf ve Tarîkat-nâme-i Pîran ve Meşâyih-ı Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyye**, İstanbul, 1290.)

İmâm-ı Gazâlî. **Kimyâ-yı Saâdet**, Tercüme eden: A. Fârûk Meyân, 6. Baskı, Bedir Yay., İstanbul, 1393-1973.

İslamoğlu, Abdulmecit. **Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk'i (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Kara, İsmail. “Unuttuklarını Hatırla! Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 28 (2010/I), ss. 1-67.

Karadaş, Cağfer. “Muhyiddin İbn-i Arabî’ye Göre İnsan-ı Kâmil”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 7, Bursa, 1998, ss. 453-466.

Konur, Himmet. “Makamlar ve Haller”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, İzmir, 1995, ss. 319-328.

Konyalı, İbrahim Hakkı. **Abideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi**, Cilt: 1, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yay., İstanbul, 1976.

Köprülü, Mehmed Fuad. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976.

Küçükdağ, Yûsuf. **II. Bayezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi**, Aksarayî Vakfı Yay., İstanbul, 1995.

۱۲۸۹, استانبول, نفحات الانس فی مناقب الاولیا. لامعی چلبی.

(Lâmi‘î Çelebi. **Nefâhâtü’l-Üns fî Menâkıbi’l-evliyâ**, İstanbul, 1289.)

۱۳۱۴, استانبول, اقدام مطبعه سی, تذکره لطیفی. لطیفی.

(Latîfi. **Tezkire-i Latîfi**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314.)

۱۹۸۹, استانبول, دار الدعوة, حاضرلیان: عبد القادر اوزجان, حدائق الشقائق. محمد افندی, مجدی.

(Mecdî, Mehmed Efendi. **Hadâiku’ş-Şakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989.)

۱۳۱۱, استانبول, مطبعة عامره, جلد: ۲, سجل عثمانی (تذکره مشاهیر عثمانیه). محمد ثریا.

(Mehmed Süreyyâ. **Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i ‘Osmâniyye)**, Cilt:2, Matba‘a-i Âmire, İstanbul, 1311.)

Menç, Hüseyin. **Tarih İçinde Amasya**, Net Ofset Matbaası, Ankara, 2000.

Muslu, Ramazan. “Halvetiyye’de “Atvâr-ı Seb’a” Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli’nin Atvâr-ı Seb’a Risalesi”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı: 18, 2007, ss. 43-63.

دار إحياء, المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي, **الجامع الصحيح**. مسلم ابن الحجاج أبو الحسن القشيري النيسابوري بيروت, التراث العربي.

(Müslim b. el-Haccâc Ebu’l-hasan el-Kuşeyrî en-Neysâbüürî. **el-Câmi‘u’s-sahîh**, Muhakkik: Muhammed Fuâd Abdu’l-bâkî, Darü İhyâi’t-türâs el-Arabî, Beyrut.)

۱۹۲۸, استانبول, دولت مطبعه سی, **تحفة خطاطين**. سليمان سعد الدين افندی, مستقيم زاده

(Müstakîm-zâde, Süleyman Sadeddin Efendi. **Tuhfe-i Hattâtîn**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.)

۱۲۹۰, استانبول, جلد: ۲, **مرآت الكائنات**. محمد ابن احمد, نشانجی زاده

(Nişancı-zâde, Mehmed b. Ahmed. **Mir’âtü’l-Kâinât**, Cilt: 2, İstanbul, 1290.)

Ögke, Ahmet. **Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî**, İnsan Yay., İstanbul, 2001.

Öngören, Reşat. “Karamânî, Cemâleddin İshak”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 24, İstanbul, 2001.

Öngören, Reşat. **Osmanlılarda Tasavvuf**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Öz, Mustafa. “Kümeyl b. Ziyâd”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 26, İstanbul, 2002.

Özcan, Hüseyin. “Bektaşilikte Dört Kapı Kırk Makam”, **Journal of Turkish Studies**, Sayı: 28/1, 2004, ss. 241-245.

Öztürk, Ali. **XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

Öztürk, Ali. “Halvetîliğin Manzum Etvâr-ı Seb’a Geleneğinde Üç Müellif Bir Eser”, **Uluslararası Seyyid Yahya Şîrvânî ve Halvetilik Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Eskişehir, 2013, ss. 59-68.

Rıhtım, Mehmet. **Seyid Yahya Bakuvi va Xalvatilik**, İsmet Yay, Bakü, 2005.

Rıhtım, Mehmet. “Yahyâ-yı Şîrvânî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 43, İstanbul, 2013.

Sefine. <http://sefine-abdulhalim.blogspot.com.tr/2008/03/hoislamlar-trbesi.html>, (13.03.2015).

Serin, Rahmi. **İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler**, Petek Yay., İstanbul, 1984.

Şahin, Kâmil. “Habîb Karamânî”. **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 14, İstanbul, 1996.

Şahin, Kâmil ve Semih Ceyhan. “Şeyh Yavsî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 39, İstanbul, 2010.

استانبول، مهران مطبعه سی، جلد: ۵، قاموس الاعلام، شمس الدين سامی، ۱۳۱۴.

(Şemseddîn Sami. **Kâmûsu'l-A'lâm**, Cilt: 5, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1314.)

Şengün, Necdet. **Kuloğlu Şeyh İlyâs Etvâr-ı Seb’a**, İlâhiyât Yay., Ankara, 2013.

Şengün, Necdet. **Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006.

Taşköprülü-zâde, ‘İsâmu’ d-dîn Ebu’l-hayr Ahmed Efendi. **eş-Şekâiku’n-nu‘mâniye fî ‘Ulemâi’ d-devleti’l-‘osmâniye**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.

Timurtaş, Faruk K. **Eski Türkiye Türkçesi**, 2. Baskı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1981.

Türer, Osman. **Osmanlılarda Tasavvufî Hayat – Halvetîlik Örneği - Mustafa Nazmî Efendi’nin Hediye-tü’l-ihvân’ı**, 2. Baskı, İnsan Yay., İstanbul, 2011.

Türer, Osman. “Letâif-i Hamse”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 27, Ankara, 2003.

Uçak, Salih. “Mevlânâ’nın Rubâîlerinde “Gönül” İstiaresi”, **Turkish Studies**, Sayı: 7/3, Ankara, 2012, ss. 2481-2490.

Uludağ, Süleyman. “Bâyezîd-i Bistâmî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1992.

Uludağ, Süleyman. “Halvetiyye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İstanbul, 1997.

Uludağ, Süleyman. **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı, Marifet Yay., İstanbul, 1977.

Uslu, Recep. “Dâvûd-i Halvetî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 16, İstanbul, 1994.

توقاد، نیکسار، ذیلہ، طورخال، بازار، آماسیہ ولایت، قضا و ناحیہ . اسماعیل حقى، اوزون چارشیلی اوغلی
۱۹۲۷-۱۳۴۵، استانبول، ملی مطبعه، مرکز لر نده کی کتابه لر

(Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı. **Tokat, Nıksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler**, Millî Matbaa, İstanbul, 1927-1345.)

Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 1, Ankara, 1993, ss. 51-89.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin. **Sefîne-i Evliyâ**, Haz. Mehmet Akuş, Ali Yılmaz, Cilt: 3, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006.

۱۳۳۸-۱۳۴۱، استانبول، اوقاف سلامیه مطبعه سی، طومار طرق علیه، صادق وجدانی

(Vîcdânî, Sadık. **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsile-nâmesi**, Evkâf-ı Selâmiye Matbaası, İstanbul, 1338-1341.)

Wikipedi. <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eamah%C4%B1>, (15.02.2015).

Yakupoğlu, Cevdet. “II. Bayezid’in Oğlu Şehzade Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:12, Zonguldak, 2010, ss. 319-339.

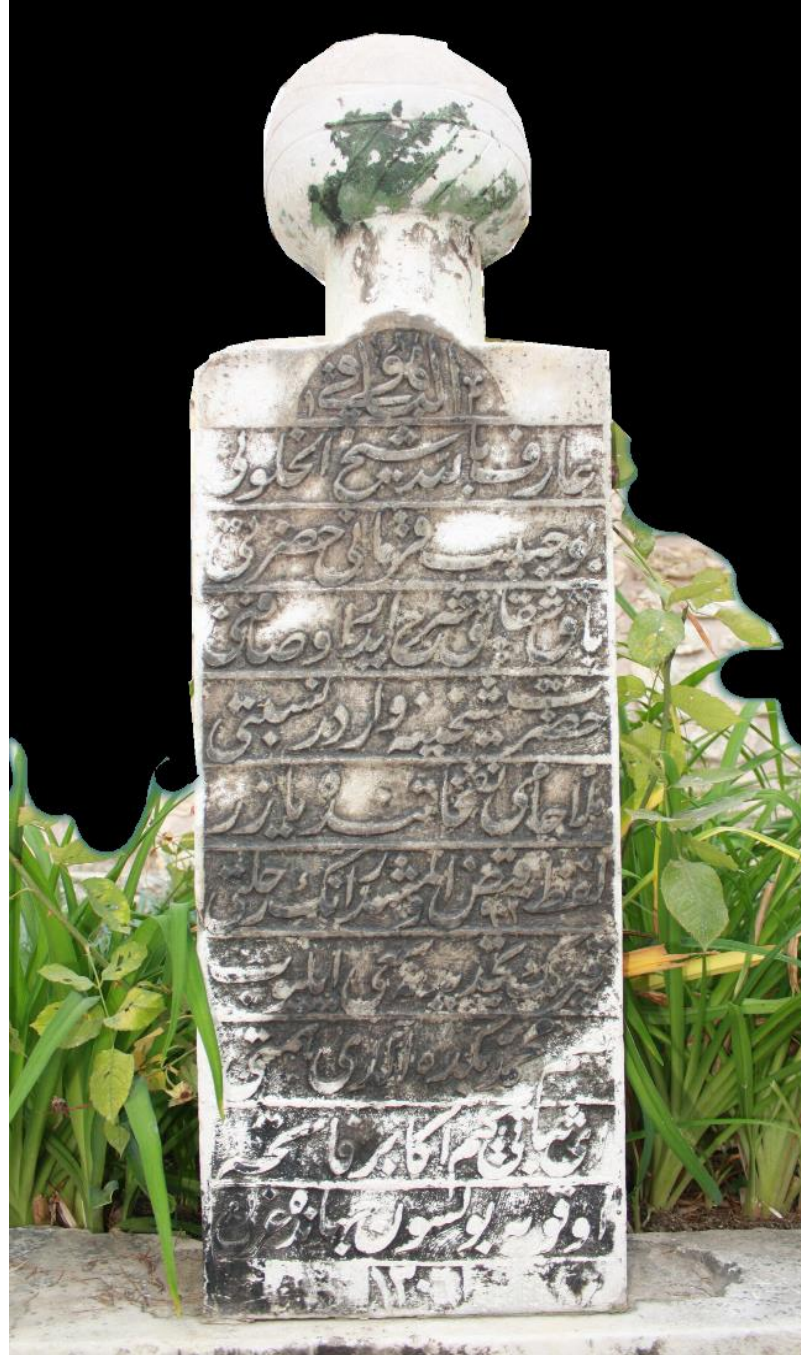
Yavuz, Yûsuf Şevki. “Hakka’l-yakîn”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İstanbul, 1997.

Yazıcı, Tahsin. “Fetihten Sonra İstanbul’da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddîn, Sünbül Sinân ve Merkez Efendi”, **İstanbul Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 2, İstanbul, 1956, ss. 87-113.

Yıldırım, Enbiya. “Beyhakî ve Hadis Rivayetinde Rüyaya Verdiği Değer”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, Sivas, 2001, ss. 169-190.

EKLER

EK 1

Habîb-i Karmanî'nin Amasya'da Mehmet Paşa İmaretî'ndeki Mezar Taşı

Kaynak: Hüseyin Menç

EK 2

Habîb-i Karamânî'nin Mezarının, Haziresinde Bulunduğu Mehmet Paşa Camii'nden
Bir Görüntü

Kaynak: Hüseyin Menç

EK 3

Habîb-i Karamânî'nin Makamının İçerisinde Bulunduğu Çankırı'daki Hoşislamlar Türbesi

Kaynak: Metin Yılmaz, "Hamza Sultan (1420-1500)", **Çankırı Postası**, 05.04.2013, <http://www.cankiripostasi.com/hamza-sultan-1420---1500-makale,307.html>, (11.05.2015).

EK 4

Habîb-i Karamânî'nin de Aralarında Bulunduğu “Yediler” Şeklinde Anılan Zatların Makamlarının Yer Aldığı Hoşisamlar Türbesi'nin İçeriden Görünümü

Kaynak: İbrahim Bayraktar, “Habîb-i Karamânî Hazretleri ve Atkaracalar”,
http://www.atkaracalar.com/makale-165-HAB%C3%8EB_I_KARAM%C3%82N%C3%8E_HAZRETLERİ_VE_ATKARACALAR.html,(11.05.2015).